

UNİVERSİTEYA BİNGOLİ
ENSTİTUYA ZIWANANÊ GANIYAN
QISIMÊ EDEBİYAT U ZIWANÊ ZAZAKİ

Tezê Lisansê Berzi

DİWANÊ MELAYÊ CEBEXÇURİ
(METN U TEHLİL)

Murat VAROL

122301110

Şewirmend

Yrd. Doç. Dr. Abdulnasır SÜT

BİNGOL – 2016

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
ZAZA DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

MOLLA ABDULAZİZ BEKİ'NİN DİVANI
(METİN VE TAHLİL)

Murat VAROL

122301110

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Abdulnasır SÜT

BİNGÖL – 2016

Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Üye : Doç. Dr. Orhan BAŞARAN

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Abdulnasır SÜT

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ
Enstitü Müdürü

FİHRİST

XULASA	VII
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
VATEYO VÊRİN	X
KILMNUŞTEYİ	XI
HERFİ TRANSKRİPSİYON.....	XII
1. DESTPÊK	13
1.1. Gayeyê Ina Xebat.....	13
1.2. Muhimiya Ina Xebat	13
1.3. Çerçeweya Ina Xebat	14
1.4. Çımeysi Ina Xebat	14
1.5. Mahiyetê Edebiyato Klasik Ê Zazaki.....	14
1.6. Cuyayış u Kıtabi Mela Eziz Beki.....	18
1.6.1. Tehsilê Mela Eziz Beki	18
1.6.2. Cayi Ki Mela Eziz Beki Tede Wezife Kerdo.....	19
1.6.3. Şexsiyetê İlmi ê Mela Eziz Beki	19
1.6.4. Uslub u Zıwano Nuşteyiñ ê Mela Eziz Beki.....	20
1.6.5. Mehlasê Mela Eziz	20
1.6.6. Kıtabi Mela Eziz Beki.....	21
1.6.6.1. <i>İslam Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli</i>	21
1.6.6.2. <i>İslam Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak</i>	22
1.6.6.3. <i>İslamda Güncel Ticari Meseleler</i>	22
1.6.6.4. <i>İslam Hukukunda Siyasi Yönetim.....</i>	22
1.6.6.5. <i>İslam Hukukunda Parasal Tazir Cezası.....</i>	23
1.6.6.6. <i>İslam Hukuku Işığında Diş Kaplatma Meselesi</i>	23
1.6.6.7. <i>İslam Muamelat Hukuku</i>	23
1.6.6.8. <i>İslam Ticaret Ahlakı.....</i>	23
1.6.6.9. <i>Diwon Cebexçuri.....</i>	24
1.6.6.10. <i>Gramêr Zon Zazaki</i>	24

QISIMÊ YEWIN

LETEYÊ YEWIN

1. DÎWANÊ CEBEXÇURÎ DI QISIMÎ, MUHTEWA U ŞIKLÊ ŞÎIRAN	25
1.1. Qısimi Diwani	25
1.1.1. Xeritê Baweri	25
1.1.2. Sadê Hicaz.....	26
1.1.3. Nasihad/Îrşad.....	26
1.1.4. Keşkûl	27
1.1.5. Ğezêl/Dêr/Kelom	27
1.1.6. Yenê İlhom.....	27
1.1.7. Feslon Heyat	28
1.1.8. Gêmiyê Vaton	28
1.1.9. Rewaqê Şi'ron Tırki.....	28
1.1.10. Helqê Pêyin	29
1.2. Muhtewaya Diwan	29
1.2.1. 'Eşqo Manewi	29
1.2.2. Vıraştışê Kainati.....	30
1.2.3. Cayi Bimbareki	30
1.2.4. Şıkır.....	31
1.2.5. Ummetê İslami	31
1.2.6. Sinayışê Pêxımeron.....	32
1.2.7. Qıymetê Ezani.....	32
1.2.8. Cuyayışê İnsani.....	33
1.2.9. 'Eşqi Mem u Zini	33
1.2.10. Merg	34
1.2.11. Welat	34
1.2.12. Ayet u Hedisi	35
1.2.13. Şexsiyeti Muhimi	35
1.2.14. Vateyêverinan u İdyomi.....	36
1.3. Şıklê Şiiran.....	36
1.3.1. Şıklê Edebi	37
1.3.1.1. Tewhid	37

1.3.1.2. Munaca‘at.....	37
1.3.1.3. Na‘at.....	37
1.3.1.4. Mersiye.....	38
1.3.1.5. Lawık	38
1.3.1.6. Kelam	39
1.3.2. Şıklê Nazım.....	39
1.3.2.1. Xezel	39
1.3.2.2. Qeside.....	40
1.3.2.3. Mesnewi	40
1.3.2.4. Murabba	41
1.3.2.5. Muhammes.....	41
1.3.2.6. Mulemma	42

QISIMÊ YEWIN

LETEYÊ DIYIN

2. DÎWANÊ CEBEXÇURÎ DI WEZÎN, QAFÎYE U HUNERÎ EDEBÎ	43
2.1. Diwanê Melayê Cebexçuri D1 Wezin	43
2.1.1. Weznê Aruz.....	43
2.2. Diwanê Cebexçuri D1 Qafiye	45
2.2.1. Qafiyeya Nim	45
2.2.2. Qafiyeya Tam.....	46
2.2.3. Qafiyeya Zengin.....	47
2.2.4. Redif.....	48
2.3. Tertibê Qafiye	49
2.3.1. (aaab, cccb)	49
2.3.2. (abab, aaab,)	50
2.3.3. (aaaa, aaaa,).....	50
2.3.4. (abab, cccb,)	50
2.3.5. (abbb, abbb,).....	51
2.3.6. (aaaaa, bbbba,...)	51
2.3.7. (aa, ba, ca,)	52
2.3.8. (aa, bb, cc,).....	52

2.4. Huneri Edebi	52
2.4.1. Teşbih.....	53
2.4.2. İstiare.....	53
2.4.3. Teşhis	53
2.4.4. İntaq	54
2.4.5. Telmih	54
2.4.6. İstifham	55
2.4.7. Tekrir.....	55
2.4.8. Nida.....	55
2.4.9. Tezat.....	56
2.4.10. İrsalê Mesel.....	56
2.4.11. Mubalağa.....	56
2.4.12. Husnê Tehlil.....	57
2.4.13. Kinaye	57
2.4.14. Tecahulê Arif	58
2.4.15. Cinas.....	58
2.4.16. İqtibas.....	59
2.4.17. Tariz	59
2.4.18. Lugaz.....	59
2.4.19. Mulemma	60
2.4.20. Tazmin.....	60
2.4.21. Ebced.....	61

QISIMÊ DIYIN

METNÊ TRANSKRİPSİYONİ	62
NETİCE.....	165
ÇIMEYİ	166

XULASA

DÎWANÊ MELAYÊ CEBEXÇURI

(Murat VAROL)

Şıkl u şemalê edebiyato klasik dı muhtewaya dinî esta. Heskerdış u tersê Homayi, sinayişê Pêxımeran, ‘eşqo me’newi, cayi bimbareki, qeydeyi dinî bı zafi muhtewaya inî eseran ani meydan. Edebiyatê Zazaki dı metni klasik bı zafi şıklê mewlidan dı ameyi nuştış. Bê mewlidan yew kitabê siyer neşir biyo u yew zi diwano qıjkek esto. Diwanê Mela Aziz Beki hım hetî şıkl ra hım zi hetî muhtewa ra kitabî ki neşir biyi miyanê inan dı yew cayo muhim geno. Kitab bı muhtewayêka hira u bı zıwanêko fesih diqet anceno. Diwanê Mela Aziz Beki, bı nameyê “Diwon Cebexçuri” name biyo. Diwan dı şiiri Zazaki, Tırki u ‘Erebki esti, labelê gıraniya diwan Zazaki ya. Diwan dı piyêr piya 133 şiiri esti. Miyanê inî şiiran dı 2 şiiri ‘Erebki esti, qısımê newın zi şiiranê Tırki ra yeno meydan u ino qısım dı 11 şiiri ca geni. Diwan dı qısımê şeşın dı hirî şiiri vêrin zi tercume biyi. Bê inan diwan dı serî ra heta pêynî şiiri Zazaki esti. Eg ma şiiranê Tırki, ‘Erebki u şiiri ki tercume biyi inan bivejo, 117 şiiri maneni u hemeyi Zazaki yi.

Diwan dı piyêr piya 1064 beyiti, 164 çarrêzi, 19 pancrêzi ca geni u yew zi şiira serbest esta. Miyanê inan dı 9 beyiti ‘Erebki, 115 beyiti Tırki, 7 çarrêzi Tırki u 20 beyiti tercume esti. Bê Tırki u ‘Erebki eg ma şiiranê Zazaki bihesıbn; 920 beyiti, 157 çarrêzi, 19 pancrêzi Zazaki esti. Diwanê Mela Aziz Beki 10 qısıman ra yeno meydan. Diwan dı qısımî “1.Xeritê Baweri, 2.Sadê Hicaz, 3.Nasihât/Îrşad, 4.Keşkûl, 5.Ėezêl/Dêr/Kelom, 6.Yenê İlhom, 7.Feslon Hayat, 8.Gêmiyê Vaton, 9.Rewaqê Şi’ron Tırki, 10.Helqê Pêyin” esti. Bê inî qısıman destpêkê diwan dı 5 beyiti xuser esti u inî beyitan dı muhimeya zıwanê Zazaki u diwan ra behs beno, nameyê ino qısım ‘Tacê Bêr Şi’riston’ o. Pêyniya diwon dı bı nameyê “Asrı Saadet ır Selam” yew qısımî qışkek esto. İta dı zi selat u selam ca geno.

Kelimeyi Muhimi: Zazaki, Diwan, Edebiyatı Klasik, Edebiyatê Zazaki.

ÖZET

MOLLA ABDULAZİZ BEKİ'NİN DİVANI

(Murat VAROL)

Klasik edebiyat, muhteva ve şekil özellikleri bakımından dinî eserlerdir. Özellikle Allah sevgisi veya korkusu, Peygamberlere duyulan sevgi, manevi aşk, kutsal yerler, dinî ve ahlakî öğeler bu eserlerin temel konuları arasındadır. Zaza edebiyatındaki klasik metinler çoğunlukla mevlitler şeklinde yazılmıştır, mevlitler dışında bir siyer kitabı, bir de divançe bulunmaktadır. Molla Abdulaziz Beki'nin divanı, yayımlanan Zazaca klasik eserler arasında şekil ve içerik bakımından en zengin eserdir. Eser zengin içeriğinin yanı sıra, yalın ve akıcı dili ile dikkat çekmektedir. Abdulaziz Beki'nin divanı, “Diwon Cebexçuri” adıyla bilinmektedir. Divanda Zazaca, Türkçe ve Arapça şiirler yer almaktadır; ancak divan ağırlıklı olarak Zazaca içeriktedir. Divanda toplam 133 şiir bulunmaktadır. Bunların içerisinde 2 Arapça şiir yer almaktadır, divanın 9. bölümünün tamamı Türkçe şiirlerden oluşmakta ve 11 şiir barındırmaktadır. Divanın 6. bölümünde ilk üç şiir ise tercümedir. Bunların dışında divanda bulunan bütün şiirler Zazaca ile yazılmıştır. Türkçe, Arapça ve tercüme şiirleri çıkarttığımızda geriye 117 Zazaca şiir kalmaktadır.

Divanda toplam 1064 beyit, 164 dörtlük, 19 beşlik, bir de serbest vezinli bir şiir bulunmaktadır. Divanda 9 Arapça beyit, 115 Türkçe beyit, 7 Türkçe dörtlük, 20 de tercüme beyit yer almaktadır. Türkçe, Arapça ve tercüme beyitlerin dışında kalan; 920 beyit, 157 dörtlük, 19 beşlik ise Zazaca'dır. Abdulaziz Beki'nin divanı 10 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, “1.Xeritê Baweri, 2.Sadê Hicaz, 3.Nasihât/İrşad, 4.Keşkûl, 5.Ėezêl/Dêr/Kelom, 6.Yenê İlhom, 7.Feslon Hayat, 8.Gêmiyê Vaton, 9.Rewaqê Şi'ron Tırki, 10.Helqê Pêyin” şeklindedir. Bunların dışında divanın başında ve sonunda bölümlerden bağımsız olarak birkaç beyit bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, Divan, Klasik Edebiyat, Zaza Edebiyatı.

ABSTRACT

THE DIWAN OF MOLLA ABDULAZİZ BEKİ

(Murat VAROL)

The classical Zazaki literary products are religious works in terms of form and content. The love and submission to the God, the love to the prophet, spiritual love, holy places, religious and moral elements are the basic themes of these works. The classical products in the Zazaki literature has principally been written as mawlıds but there is also a seerah. The diwan of Molla Abdulaziz Beki may be ranked as the first piece in terms of its form and content. The diwan of Abdulaziz Beki is known as “Diwon Cebexçuri”. There are Turkish, Arabic and Zazaki poems in the diwan; but the poems are predominantly in Zazaki. There are totally 133 poems in the diwan. Two of them are Arabic poems; the ninth section of the diwan is completely comprised of Turkish poems, and there are eleven poems in this part. The first three poems in section six are translated poems. Apart from these, all the other poems in the diwan are written in Zazaki. After removing Turkish, Arabic and translated poems, we have 117 Zazaki poems left.

Besides, there are totally 1064 couplets, 164 quadrants, 19 pentads and a poem with free prosody. 9 couplets are in Arabic, 115 couplets in Turkish, 7 quadrants in Turkish, and 20 of them are translated couplets; and apart from the translated poems,-there are 920 couplets, 157 quadrants and 19 pentads in Zazaki. The diwan of Abdulaziz Beki is comprised of 10 sections (parts). These sections are; “1.Xêritê Baweri, 2.Sadê Hicaz, 3.Nasihât/Îrşad, 4.Keşkûl, 5.Ėzel/Dêr/Kelom, 6.Yenê İlhom, 7.Faslon Hayat, 8.Gêmiyê Vaton, 9.RewaĖê Şiiron Tırki, 10.HelĖê Pêyin”. Apart from these parts, there are a few free couplets at the beginning and at the end of the diwan. In the free part at the beginning of the diwan, the significance of Zazaki, the divinity of languages and the beauty of the diwan is mentioned. And, at the end of the diwan, there are 4 couplets which may be commented as salutation.

Key Words: Zazaki, Diwan, Classical Literature, The Zazaki Literature.

VATEYO VÊRÎN

Edebiyatê Zazaki roc bî roc aver şino. Serra 2009 ra nat universiteyan dî zi qısmî Zazaki biyi a u îni qısmîman dî tehsilê lisans u lisanso berz diyeno. Talebeyi lisans, zıwan u edebiyatê Zazaki museni. Lisanso berz dî zi derheqê Zazaki dî xebati neweyî vıraziyeni. Zereyê akademi dî her roc, vengê Zazaki beno berz. Ina xebat zi îno veng ra yo veng a.

Îno tezê lisansê berzi dî diwanê Mela Aziz Cebexçuri ame tehlilkerdış u diwan bî herfanê transkripsiyoni newe ra nusiya. Diwan; hetê qısmîman, şıklê şîiran, muhtewa, qafiye, wezin u huneranê edebi ra zi tetkik bî. Mela Aziz diwanê xu, bî fekê Çolig nuştî u yew bî yew îno nuştîş zi mueto ra.

Wextê hedrekerdîşê îno tezê lisansê berzi dî qê paştırtiyê inan ez Prof. Dr. Abdulaziz Beki, şêwırmendê tezê xu Yrd. Doç. Dr. Abdulnasır Süt u Ayetullah Karabeyeser rê zaf teşekur keno.

KILMNUŞTEYİ

- a.s. : aleyhisselam
- b. : biyayiş
- bn. : bionên
- ç. : çap
- c.n. : cayê neşir
- d.i.a. : diyanet islam ansiklopedisi
- ed. : editor
- m. : merg
- m.p. : milat ra pê
- m.v. : milat ra ver
- n. : neşr
- r. : rıpel
- r.m. : rıpelê meqale
- s.a.w. : sellallahu aleyhi wesselem
- t.d. : tezê doxtora
- t.l.b. : tezê lisansê berzi

HERFİ TRANSKRİPSİYON

ء	'
ث	s
ح	h
ذ	z
ص	s
ض	d, z
ط	t
ظ	z
ع	'
غ	g
ف	v

1. DESTPÊK

Edebiyatê Zazaki pê edebiyato klasik destpê kerdo. Nuşteyi tor vêrin, ê edebiyato klasik i. Edebiyatê Zazaki 1899 dı pê mewlidê Ehmedê Xasi destpê kerdo. Ey ra dıma Usman Efendiyo Babiji mewlidêk nušto. Inê mewlidan ra pê wextêko derg, nuşteyi Zazaki vınderti. İlanê Cumhuriyeti ra pê zıwanê Zazaki zi bı qedexe u insani zıwanê xu ra kewti duri. Ino têtêyraişê dewleta Tırkiya ra pê şar çı nuşteyi Zazaki esti inê eşkera nêkerdi. Ya zi mavaj merdımêko şiiranê Zazaki u çi bin nuseno, nêefta inan bıkerro eşkera u mudêko derg nımti. Şar nêefta zıwanê xu dı bınus u nê zi efta zıwanê xu ser bıxebıtiyo. Ino weziyet heta nizdiyê seserra vist yewın dewam kerd. Serbestbiyayişê zıwanan ra pê hım nuşteyi Zazaki zêdiyayi hım zi averberdişê zıwani bınêna bı rahat.

1.1. Gayeyê Ina Xebat

Nuşteyi edebiyato klasik, qê edebiyatê yew millet zaf muhim i. Çımki mi nuşteyi hım mahiyeti zıwani mojnani ra hım zi miyanê edebiyati dı cayê edebiyatê klasiki bewli kenı. Nuşteyi klasiki, bı zafi zi wextêko tarixi u vêrin dı nusiyeni. Edebiyato klasik ê Zazaki zaf hira niyo, ancax eseri ki neşir biyi zaf êrciyayi u qıymetın i. Mahiyetê zıwanê Zazaki, çekuyi zıwani, şıxulnayişê zıwanê Zazaki, xu ehnd rınd nuşteyanê klasikan dı mojnani ra. Eseri edebiyato klasik ge ge zi nımte maneni u mergê muellifi ra zaf cuapê vêjiyeni meydan. Ino diwan, wextêko hira dı nusiyayo. Muellifê diwan zi hema ho heyat do u wı zi qayil niyo ki ino diwan vin bıbo. Gayeyê ina xebat, hım ino diwan tehliil u tetkikkerdiş o u hım zi wendoxan rê resnayış o. Ino rıd ra kıtab, bı oniyayışo akademik u zılal tetkik beno. Diwan dı çend nuşteyi u şiiri esti, inê yew bı yew tehliil u tetkik beni.

1.2. Muhimiya Ina Xebat

Diwanê Mela Aziz Beki, edebiyato klasik ê Zazaki dı kıtabi ki neşir biyi miyanê inan dı yew cayo muhim geno. Edebiyato klasik ê Zazaki dı kıtabı ki heta eyro neşir biyi, inê bı zafi mewlidi bi. Çend nuştoxan xezel, qeside u mesnewi zi nuşti, ancax inê bı zafi ya pa mewlidan ra neşir biyi ya zi mecmuayan dı ca diya inê şiiran.

Yewna xısusiyet zi heta eyro edebiyato klasik ê Zazaki dı eserêko ina xurt hema neşir nêbiyo. Diwanê Mela Eziz dı pêser dı 133 şiiri esti. Eg ma hetê şiiran u şıklê şiiran ra biewni diwanê Mela Eziz ra, miyanê diwananê miletanê şerq dı zi yew cayo muhim geno.

1.3. Çerçeweya Ina Xebat

Ina xebata tezê lisansê berzi dı diwanê Mela Eziz tetkik beno. Xebat piyêr piya dı qısımon ra yena meydon. Destpêk dı heyatê Mela Aziz, cayi ki tede wezife kerdo u kıtabanê ey ra behs beno. Qısımo vêrin dı leteyan ra yeno meydan Leteyo vêrin dı diwan hetê qısım, muhtewa u şıklê şiiran ra tetkik beno. Diwan dı çend qısimi esti, inê qısıman dı çend şiiri ca geni, inê şiiran dı çı muhtewayi esti u inê şiiri pê çı şıklı şiiran nusiyayi, inê tetkik beni. Leteyê dıyın dı zi diwan hetı qafıye, wezin u huneranê edebi ra tetkik beno. Diwan dı şiiri ki bı wezin nusiyayi inê muejniyeni ra u inê şiiran dı çı qafıyeyi esti, inê zi tehlil beni. Dıma zi diwan dı çı huneri edebi esti inê ca geni. Qısıme dıyın dı zi diwan bı herfanê transkripsiyon nusiyayo. Metnê diwan dı nameyê pêxımeran u nameyi xısusı, cayi bimbarek u cayi bin, tabiri muhim pê bınot yeni ramojnayış

1.4. Çımeysi Ina Xebat

Qê ina xebat çend çımeyanê muhıman ra istifade biyo. Semedê xebata tezi qê wezin, şıklê şiiran u huneranê edebıyan şeş kıtabi referans gerıyayi. Inê kıtabi Hasan Aktaş *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, İskender Pala *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Mustafa İsen (ed.) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Muhsin Macit u Uğur Soldan *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Haluk İpekten *Eski Türk Edebiyatı (Nazım Şekilleri ve Aruz)*, Ahmet Doğan, *Aruz Bilgisi* yi. Semedê bınotê metnê transkripsiyoni zi bı zafı Ansiklopediyê İslam ê Diyaneti ra istifade biyo. Derheqê pêxımeran, sehabeyan, şexısanê tarixıyan, cayanê bimbarekan u çıyo bin dı ino ansiklopedi ra zaf çıyi neql biyi. Ina xebata tez dı, qê edebiyatê klasik ê Zazaki zi çımeyanê edebiyatê klasik ra istifade biyo.

1.5. Mahiyetê Edebiyato Klasik Ê Zazaki

Tarixê edebiyatê Zazaki dı ehemiyetê nuşteyanê klasikan zaf o. Seyda u melayi ki medreseyan dı tehsil diyo, ey hetê edebiyato klasik temsil kenı. Hım pê nuşteyanê

neweyan ino edebiyat aver beni him zi nuşteyi ki cuaver nusiyayi inê nuşteyan hişa şar dı gani tepışeni. Ino semed ra tarixê edebiyato klasik ê Zazaki ra behskerdış u ‘alimi ki edebiyato klasik dı eseri tor vêrin dayi, heyatê inan virardış zi ino het ra muhim o.¹

Mela Ehmedê Xasi², 1867 dı qezaya Diyarbekir Lice dı ameyo dinya. Nameyê babiyê ey Hesên Efendi yo. Nameyê dadiya ey zi Medine ya. Mela Ehmedê Xasi, eslê xu qezaya Çolig Darayeni ra yo. Pirikê ey Mela Usman, qezaya Diyarbekir nahiyeya Xizan dı melati kerda u ita dı mendo. Ehmedê Xasi tehsilê medresa, Diyarbekir dı kerdo tamam. İcazetê xu zi Miftî İbrahim Efendi ra gureto. İcazet ra pê wextêko kılm memurti kerd u uja ra pê zi bı wesfê muderisi tayin bı dewa xu. İta ra pê zi bı miftiyê Lice; ancax wextêko kılm ra pê istifa kerd. İstifa ra pê heyne şı dewa xu u heta mergê xu dewa xu dı mend. 18 Sıbat 1951 dı wefat kerd u Xizan dı defin bı.

Mewlidê Ehmedê Xasi bı herfanê ‘Erebki dora vêrin 1899 dı Diyarbekir dı 400 nusxa neşir bı. Mewlidê Xasi, dora vêrin 1985 dı bı herfanê Latinki hetê Malmisanij ra transkribe bı u kovara Hêvî dı ame neşirkerdış. Dora diyın serra 1994 dı hetê Mihani ra newe ra açarniya herfanê Latini u Neşirxaneyê Fırat dı diya neşirkerdış. Serra 2005 dı Mela Mehamedê Kavari dora hirin ino mewlid açarna herfanê Latinki u pa çend hebi şiiranê xu ya newa ra çap kerd. Serra 2008 dı W.K.Merdımin dora çarın mewlid transkribê herfanê Latinki kerd u mewlid, Neşirxaneyê Hivda dı çap bı. Mewlid dora pancın hetê Roşan Lezgin ra açarniya herfanê Latinki u serra 2013 dı Neşirxaneyê Nûbîhar dı newe ra çap bı. Vêrni ra heta pêyni, Mewlidê Ehmedê Xasi panc dor açarniyo herfanê Latinki u çap biyo. Mewlidê Nebi, 14 qısıman ra yeno meydan, mewlid dı 366 beyiti esti.

Usman Efendiyo Babij³, serra 1852 dı ameyo dinya. Nameyê ey o raşt Usman Esad o. Bab zi nameyê dewa ey a. Nameyê babi ey Heci Eyub Efendi yo u Siwerek

¹ Derheqê edebiyatê Zazaki ê klasiki dı qê xebatêk bn.: Murat Varol, “Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği”, *Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, (4-6 Gulon 2012)*, Neşirxaneyê Üniversiteya Bingol, Bingol 2012, rm. 625-652.

² Ehmedê Xasi, *Mewlid-i Nebiyyi El-Qureyşi*, Matbaaya Lityografya, Diyarbekir 1899.

³ Usman Efendiyo Babij, *Biyişê Pêxemberi*, Kitabxaneyê Hawari, Humara 4., Şam 1933.

dı miftiti kerda. Usman Efendi çar zıwanan zano. Wextêko derg memurti u miftiti kerda. 24 Edar 1929 dı dinyaya xu bedılna. Qebrê ey ha Siwerek da. Usman Efendi mewlidê xu 1903 dı nuşt; ancağ mewlidê ey çar serri mergê Usman Efendi ra pê, 1933 dı Şam dı bı herfanê ‘Erebki hetî Celadet Eli Bedirxan ra neşir bı. Mewlid dora vêrin 1985 dı hetî Malmisanij ra açarniya herfanê Latinki u kovara Hêvî humara çarın dı neşir bı, 2007 dı zi hetî Enstituya Kurdi ê Diyarbekir ra neşir bı. Mewlidê Usman Efendiyo Babij heşt qısıman ra yeno meydan u mewlid dı 196 beyiti esti.

Mela Mehamedê Eli Huni⁴, 1930 dı ameyo dinya. Nahiyeya Palı Hun ra yo. Nameyê ey o raşt Mehmet Ali Öztürk o. Qıjtiya ey Xarpiyet, Şırnex u Siirt dı viyerta ra. Inê şaristanan dı tehsilê medresa diyo. Mela Mehamedi, 25 serri melati kerd u bı teqawıt. Mewlidê Mela Mehamedê Eli Huni, 1971 dı nusiyo, ancağ neşir nêbiyo. Mewlid 33 serri cuapê, serra 2004 dı hetî Neşirxaneyê Vate ra çap bı. Piyêr piya 120 rıpelî ra yeno meydan u mewlid dı qesideyi Wısîf u Zileyxa, Kerbala zi esti. Mewlid dı 242 beyiti ca geni.

Mela Kamilê Puexi⁵, serra 1938 dı dewa Çolig Puex dı ameyo dinya. Sıpêni dı 6 serri tehsilê medresa di. Dıma zi Mardin u Diyarbekir dı tehsilê medresa kerd tamam. Verco dewa xu dı melati kerd. Dıma dewanê Çoligi dı 19 serri melati kerd. Dıma zi surgın bı qezaya Çolig Darayeni. İta dı zi hırı serri u nim melati kerd u bı teqawıt. Mewlidê Mela Kamil Puexi, serra 1999 dı nusiyo, ancağ serra 2003 dı İstanbul dı neşir biyo. Mewlidê Mela Kamil dı bê mewlid, 8 hebi şıiri zi ca geni. Mewlid, 104 beyitan ra yeno meydan.

Mela Mehamedê Muradan⁶, serra 1952 dı qezaya Çolig Darayeni, dewa Muradan dı ameyo dinya. Tehsilê xu yo vêrin, babiyê xu het dı di. Babiyê ey zi ina dew dı melati kerdeni. Dıma zi tehsilê xu rê Muş dı devam kerd. Mela Mehamed, 1976 dı qezaya Çolig Çêrme dı dest bı wezifeyê xu kerd. İta dı yew serr u nim xebitiya u tayinê xu guret qezaya Çolig Darayeni. 1977 dı kuweno imtihan u melati qezenç keno u şino Boglan. İxtılalê 1980 dı surgun beno Geğî. Wı zi ino wezife

⁴ Mela Mehamedê Eli Huni, *Mewlîd*, Neşirxaneyê Vate, İstanbul 2004.

⁵ Mela Kamilê Puexi, *Mewlidi Nebi*, İstanbul 2003.

⁶ Mela Mehamedê Muradan, “Mewlid Zazakî”, *Vate*, İstanbul, Payiz 2003, r.18-32.

qebul nêkeno u istifa keno. İstifa ra pê zi şino qezaya Mêrdin Kızıltepe. Medreseya Şex Selahaddin dı 2-3 serri ders dano. Cuapê istifaya xu têpiya geno u tayin beno şaristanê Çorum. Çorum dı têna yew serr maneno u ageyreno yeno Palı. İta dı yew medresa vırazeno u panc serri ders dano. Dıma zi qerarê surgun dariyeno we u ageyreno Darayeni u ita dı dewam keno wezifeyê xu. Mela Mehamedê Muradan, wexta ki hema Kızıltepe dı bı şiiri Zazaki nuştene. Hım şiiranê xu u hım zi mewlidê xu qêyd keno bandan. 1999-2000 dı mewlidê xu inê bandan ra nuseno u keno tamam. Mewlidê Mela Mehamedê Muradan, serra 2003 dı Vate dı neşir beno. Ino mewlid, 7 qısıman ra yeno meydan u mewlid dı 204 beyiti esti.

Mela Ebdulqadir Muşeki⁷, dewa Çolig Muşek dı ameyo dınya. Nameyê ey o raşt Ebdulqadir Arslan o. Mela Abdulqadir Muşeki, mewlidê xu bı herfanê ‘Erebki nuştı u neşir kerdo. Mewlid hema nêaçarniyo herfanê Latini. Ino mewlid 15 qısıman ra ameyo meydan u mewlid dı 282 beyiti esti.

Bilal-Feqi Çolig⁸, qezaya Çolig Darayeni ra yo. Tırkiye u teberê Tırkiye dı tehsilê medresa di. İstanbul dı nişeno ru. Bilal-Feqi Çolig, ino mewlid qê tutan nuştı. Qê famkerdişê tutan, bı zıwanêko fesih u zılal nusiyo. Mewlid pêser dı 111 beyitan ra ameyo meydan. 101 beyiti qısımi mewlid dı ca geni, 10 beyiti zi bı nameyê du’a ca gureti.

Mela Cımayo Babij⁹, serra 1956 dı Siwerek dı ameyo dınya. Nameyê ey o raştikin Cuma Özusan o u ‘eşirê Bab ra yo. Mela Xalid u Fikri Xoca ra ders guret. Mela Remezani ra dersi ‘Erebki gureti. Mektebo vêrin u miyanin Siwerek dı qêdina. Dıma zi Qolejê Sıhet ê İstanbul Haydarpaşa qezenç kerd. Teber ra zi diplomeyê imam xetib guret u bı mela. Çar serri u nim Hilwan u Siwerek dı melati kerd u dıma zi ageyra memurtiya sıhet. Serra 1982 ra pê ho Bursa dı ikamet keno. ‘Erebki u Fariski zano u 4 qıji ey esti. Kıtabê Mela Cımayo Babij, serra 2009 dı Neşirxaneyê Nûbihar dı neşir bı. Kıtab 104 rıpelan ra yeno meydan u kıtab dı 23 qısımi, 906 beyiti esti.

⁷ Mela Ebdulqadir Muşeki, *Mewlidê Nebi*, (Serr u c.n. çino).

⁸ Bilal-Feqi Çolig, *Mewlidê Peximbêr Qey Tutonê Zazon*, Neşirxaneyê Diwan, İstanbul 2012.

⁹ Milla Cımayo Babij, *Sıyerê Nebi*, Neşirxaneyê Nûbihar, İstanbul 2009.

Mela Mehamedê Kavari¹⁰ serra 1941 dı qezaya Çolig Darayeni rê beste dewa Şatos dı ameyo dınya. Muş dı tehsilê medresa di u serra 1966 dı Camiya Kurşuni ê Diyarbekir dı destpê kerd melati. 29 serri mo wezife rê dewam kerd u serra 1995 dı bı teqawıt. Kıtábê Mela Kavari 70 rıpel bı herfanê Latinki, 70 rıpel zi bı herfanê ‘Erebki pêser dı 140 rıpel ra yeno meydan. Kıtáb serra 2004 dı neşir biyo, kıtáb dı 48 šiiri ca geni u kıtáb dı qısimi ca nêgeni, hemi šiiri pêdima yeni.

1.6. Cuyayış u Kıtabi Mela Eziz Beki

Mela Eziz Beki, goreyê qêydo resmi 10 Temmuz 1945 dı dewa Çolig Şemig dı ameyo dınya. Esilê xu Kuertew ra yo. Babiyê ey Mela Mehamed Efendi yo. Dadiya ey zi Safta Xanım a. Panc qiji Mela Eziz esti, hırı tuti ey laj i, dı tuti ey zi keyna yi.

1.6.1. Tehsilê Mela Eziz Beki

Mela Eziz dersi vêrini babiyê xu ra gureti. Babiyê ey zi mela bı u ey ra dersi Qur’an, ‘Erebki u ‘Eqaid gureti. Babiyê xu ra kıtabi İbn Kâsım el-Gazzi, Fethu’l-karîbi’l-mucîb wend. Kıtabi Yusuf Erdebili, el-Envar li-‘amâli’l-ebrâr zi heta “Edebu’l-kazâ” nimcet wend. Dıma zi medreseyan dı tehsil rê dewam kerd. 1959 dı Sımsoz dı medreseya Mela Şehabeddin dı dersi sarf u nahiv gureti. Benateyê serranê 1960-1962 dı dewa Diyarbekir Kurdikan dı medreseya Mela Mehamed dı ‘ilimê nahiv rê dewam kerd. Dıma zi dewa Batman Giresira dı medreseya Mela Hâvî dı 3 serri mend. İta dı kıtabi Molla Câmî Siyâlkûtî u haşiyeyi ki hetî Ebdulğafûr-i Lârî ra nusiyayi wendi. İta ra pê zi dewa Çolig Fexran dı medreseya bırayê xu Mela Mucahid dı nızdiyê 2 serri tehsil di. Dewa merkezê Çolig Armelu dı zi benateyê serranê 1964-1965 dı Mela Sahib ra ‘ilimê feraiz guret. Dıma zi şî qezaya Diyarbekir Bismil u medreseya Mela Ebdulsamet Bilgin dı mend. Mêrdin dı medreseya Mela Mehamed Nuri dı zi ‘ilimê mantıx wend. Mêrdin dı medreseya Mela Ebdulhamid Halili dı dersi mantıx, munazara u we‘az gureti. 1969 dı Bismil dı medreseya Mela Yasin-i Şemmi dı Sa‘deddin et-Teftâzânî ra kıtabi Muhtasaru’l-me‘ânî wend u tehsilê medresa kerd tamam.¹¹

¹⁰ Mela Mehamedê Kavari, Diwanê Muhammedê Kavari, 2004. (cayê neşir bewli niyo).

¹¹ Inê malumati Mela Eziz ra geriyayi.

Wendişê medresa ra pê benateyê serranê 1969-1972 dı Mektebê İmam Xêtib ê Xarpiyet teber ra qedina. Dima zi liseya Çolig teber ra wend u kerd tamam. 1975 dı Üniversiteya Erciyes Fakulteya İlahiyat dı tehsilê lisans rê destpê kerd u 1979 dı bı mezun. Serra 1989 dı Üniversiteya Erciyes dı qısımê Huquqê İslam dı lisanso berz rê destpê kerd u 1991 dı bı mezun. 1995 dı zi tehsilê doxtora kerd tamam. 2002 dı bı doçent, 2009 dı Üniversiteya Dicle Fakulteya İlahiyat dı bı profesor. 2011 ra heta pêyniyê 2015 zi Üniversiteya Bingol dı xebitiya. İta dı bı paştgerê rektor u dıma zi bı dekanê fakulteya ilahiyati. Aşma vêrin a serra 2016 dı bı teqawıt.

1.6.2. Cayi Ki Mela Eziz Beki Tede Wezife Kerdo

Mela Aziz Beki, benateyê serranê 1970-1975 dı nahiyeyê Çolig Germaw u dewa Qerwelan dı melati kerd. Inê serran dı bı usulê şerq tehsil zi da. Wexta ki Kayseri dı Üniversiteya Erciyes dı tehsilê lisans gureteni, ita dı heta serra 1980 melati kerd. Serra 1980 dı tayin bı Mıftitiyê Qeza ê Yahyalı u mo wezife rê heta 1985 devam kerd. Serra 1985 ra heta 1989 Hollanda dı mend. Serranê 1989-2002 dı wezifeyê we‘iztiya merkezê Kayseri kerd. Inê serran dı xebati xu yê akademik zi kerdı tamam u serranê 2002-2009 dı Merkezê Tedrisat ê Kayseri ê Seretiya Karanê Diyanet dı dersa fıqh da. İta dı Ebdulkerim Zeydân ra el-Wecîz, Zekiyuddîn Şabân ra Usûlu’l-fıkh, Şâtıbî ra el-Muvâfakât, Mevsılî ra el-İhtiyâr u Merginânî ra el-Hidâye dayi wendiş. Dersi fıqho têverenayi, huquqê miras u huquqê keye zi da.¹²

1.6.3. Şexsiyetê İlmi ê Mela Eziz Beki

Şexsiyeti ki ‘alimê İslami, 2 cihet ra muteşkil i. Ciheto verin dı inê merdımın ‘ilimê medresa diyo u inê şexsiyeti tedrisatê medresayan ra viyerti ra. Ciheto bin zi ‘ilimi modern wendi u tehsilê xu mekteban dı kerdo tamam. Benateyê wırdi hetan dı ge ge munaqeseyi zi yeni meydan. Mela Aziz Beki, hım wextêko derg medresayan dı tehsil diyo hım zi mektebanê modern dı wendo. Merhaleyê medresa ra usul u esasanê medresa, tedrisati inan, sistemê icazetê medresayan hewl zano. ‘İlimanê modern dı zi sehaya ilahiyat dı çı ilimi ki diyeni wendiş inan hewl zano. Yewna xısusiyetê Mela Eziz zi fikrê İttihad-ı İslam o ya zi yewiyê İslam o. Çımki Mela Eziz heti ‘ilim u

¹² Inê malumati Mela Eziz ra geriyayi.

dinya ra hemeyi ummetê İslam yew vineno. Şexsiyeti ki inan dı fikrê İttihad-ı İslam esto, Mela Aziz ser tesirê inan zaf o.

1.6.4. Uslub u Zıwano Nuşteyin ê Mela Aziz Beki

Mela Aziz Beki Çoligij o. Ino rıd ra nuşteyi ey zi feki Çolig dı nusiyayi. Mela Aziz diwanê xu dı xısusiyetanê feki Çoligi muejneno ra. Diwanê ey, sere ra heta peyni fekê Çoligi gore nusiyayo. Yewna xısusiyetê uslubê Mela Aziz Beki zi diwanê ey dı kelimeyi xeribi zaf ca nêgeni. Kelimeyi ki heyatê şari dı nêşixulyeni ya zi hişa şari dı zaf ca nêgeni Mela Aziz inê kelimeyan ra duri vındeno. Hemeyi şiiranê ey dı kelimeyi ki şıxulniyayi, rehat fam beni u hemeyi zi heyatê şari dı ca geni. Mela Aziz dor bı dor zi şiiranê xu zê ferheng vineno. Çend şiiran dı kelimeyi ki hişa şar ra biyi vin ya zi hişa şar dı zaf ca nêgeni inan bı qest şıxulneno u wazeno ki inê kelimeyi vin nêbi u biyeri zanayış.

1.6.5. Mehlasê Mela Aziz

Şairi edebiyatê klasik, şiiranê xu dı zê mehlas nameyêk şıxulneni. Ino name ge ge cayê cuyayışê inan o, ge ge yewna nameyo newe yo. Ge ge zi nameyê xu yê raştikin zê mehlas zi şıxulneni. Mela Aziz şiiranê xu dı qê mehlas ra heyne nameyê Aziz şıxulneno u peyniya şiir dı ca dano mehlasê xu. Labelê ina kelime her wext qê mehlas ra zi nêameya şıxulnayış.

Tı pê vêng zêr tı vënd ay Şāhi Lewlak
Tı wurd dunyon ıd bēn ‘eziz tı bēn pak¹³

Kom rêçê tu ser cuyo şıyo wu biyo ‘eziz û biyo melek
Rueşnayê rêyê tu ra şıyo nızdi ra şino sêr felek¹⁴

Beyiti ki cor dı ca geni, inê beyiti şiiran dı beyiti peyin i; labelê herında mehlas dı nêameya şıxulnayış. Zaf şiiran dı beyita pêyin dı ina kelima ca gena. Beyiti ki çiyer dı ca geni, inan dı Mela Aziz kelimeya Aziz zê mehlas şıxulnaya.

O çāğ ‘Aziz gueriston ıd wurzen we zê ‘Uzeyr Nebi
Homa ben şa Qur’on ben şa Tāhā ben şa qê in heyāt¹⁵

¹³ Qısımê yewın, şiira yewındesın, Pêr Wêt Maddi.

¹⁴ Qısımê dıyın, şiira heştıyesın, Na‘at-1.

Diwon resa Cebāqçuri bêr ši'iriston 'Aziz kerd a
Kārwon diwon ši'ir Dımili merheba rêz gulşên ken a¹⁶

O çāğ 'Aziz yo secde ben
Zerê merqêd xu d' cezmi kuen
Rêzê 'âlem id yo ca gen
Mon ayeton d' yo ca ci r' kuen¹⁷

Inê hire šiiran dı kelimeya 'Aziz qê mehlas ra ameya şıxulnayış. Zaf šiiranê
Mela Aziz dı mehlas ca gena.

1.6.6. Kıtabi Mela Eziz Beki

Mela Aziz Beki, sehayê huquqê İslam dı xebitıyayo. Heta inka ina seha dı zaf
kıtabi u meqaleyi nuşti u iştiraqê sempozyuman kerdo. Mela Aziz xısusanê
Metodolojiyê Huquqê İslam, Metni Klasik ê Huquqê İslam, Huquqê Muamelat,
Huquqê Benateyê Miletan, Huquqê Miras, Felsefeyê Huquqê İslami ser xebitıyeno.
Kıtabi ki Mela Aziz Beki heta inka neşir kerdi ya zi kerdi hedre inê yi.

1.6.6.1. İslam Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli

Ino kıtab, tezê lisansê berzi yo. Mela Eziz Beki, tezê xu yê lisansê berzi dı
xısusê neqlê wesılan gureto dest u ino xısus hım hetı 'ilm ra hım zi hetı İslamiyeti ra
tetkik kerdo. Ino kıtab destpêk u hırı qısıman ra yeno meydan. Destpêk dı muhimiyê
neqlê wesılan, tarixê ino xısus u elaqeyê neqlê wesılan u huquqê İslam dı malumat
diyeno. Qısımo vêrin dı ina mesela hetı tıp u qanunaesasi ra gêriyaya dest. Yew zi
ino xısus dı hım Tırkiye dı hım zi Ğerb dı çı qanuni esti inan ra behs biyo. Qısımê
dıyın dı ina mesela hetı itiqadê İslami ra analiz bena. Eg wesilê yew merdımı neqlê
yewna insani bıbo, mesuliyetê ina wesil kam do ino waziyet tetkik beno. Qısımê

¹⁵ Qısımê desın, šiira hırın, Axpın Heyat.

¹⁶ Qısımê desın, šiira duyesın, Hewê Mêyxoni.

¹⁷ Qısımê dıyın, šiira nêbiyesın, Na'at-2.

hirin dı zi ina mesela hetı huquqê İslam ra gêriyena dest u ‘alımı ki ina mesela ser fikiri xu kerdi eşkera ca diyeno fikrê inan.¹⁸

1.6.6.2. İslam Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak

Mela Eziz Beki, tezê xu yê doxtora dı meseleya ewraqê qıymetini girota dest. Ino tez bê destpêk u netice, hirı qısıman ra ameyo meydan. Tez dı qısım vêrin dı tarixê ewraqê qıymetın ra behs biyo. Qısımê diyın dı tarixê İslam dı ewraqo qıymetın u averşiyayışê ina mesela ser vındeno. Qısımê hirin dı zi ina mesela hetı huquqê İslam ra gêriyena dest. Tez çerçewayê fikrê mezhebanê Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli u ekolanê Zahiri, Caferi, Zeydi dı biyo hedre.¹⁹

1.6.6.3. İslamda Güncel Ticari Meseleler

Kıtabê Mela Aziz ê hirin zi meseleyanê tucareti ser biyo hedre u neşir biyo. Ino kıtab dora vêrin, 1997 dı bı nameyê İslamiyet dı Meseleyi Tucareti Ê Modern neşir bı. Gayeyê kıtab, tucaret dı problem u meseleyi ki roc bı roc vejiyeni meydan inan safikerdiş o. Ino kıtab çar qısıman ra yeno meydan. Qısım vêrin dı pere u mewzuatê pereyi ra behs beno. Qısımê diyın dı meseleyi tucareti gêriyeni dest. Qısımê hirin dı ewraqo qıymetın hetı fiqh ra tetkik beno. Qısımê çarın dı zi huquqê sigorta ra behs beno.²⁰

1.6.6.4. İslam Hukukunda Siyasi Yönetim

Huquqê İslam dı idareyo siyasi kıtabo çarın o. Kıtab piyêr piya hirı qısıman ra yeno meydan. Huquqê İslami dı dewlet, huquqê İslami dı idare, huquqê İslami dı hukumat nameyê inê qısıman o. Inê qısıman dı meseleyi hukumat, siyaset u idare hım hetı dinya ra hım zi hetı huquqê İslami ra tetkik beni. Mela Aziz, idareyê dewlet u sistem dı, dı çıyan referans geno, inê zi Qur’an u Sunet i.²¹

¹⁸ Abdulaziz Beki, *İslam Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli*, Neşirxaneyê Bekke, (t.l.b.) Kayseri 1993.

¹⁹ Abdulaziz Beki, “İslam Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak”, Enstituyê ‘İlimanê Sosyal ê Üniversiteya Erciyes (t.d.), Kayseri 1995.

²⁰ Abdulaziz BEKİ, *İslam'da Güncel Ticari Meseleler*, Neşirxaneyê Bekke, n. 2., Kayseri 2005.

²¹ Abdulaziz BEKİ, *İslam Hukukunda Siyasi Yönetim*, Neşirxaneyê Bekke, Kayseri 1998.

1.6.6.5. İslam Hukukunda Parasal Tazir Cezası

Kıtabê pancın, meseleyê cezayê tazir ser o. Yani zê fatureyê cêyran, aw, qertê qredi eg deynê inan wext dı nêdiyo, pereyo ki yeno inan ser, ceza ya yan faiz o, inê meseleyi gêriyeni dest. Ino xısus hetî huquqê İslam ra tetkik beno u huquqê İslami dı ina yew çi esto yan zi çiniyo, ineyi ser malumat diyeno. Ino kitab hırî qısıman ra yeno meydan u hema neşir nêbiyo.

1.6.6.6. İslam Hukuku Işığında Dış Kaplatma Meselesi

Kıtabê şeşın huquqê İslami dı cayê qabkerdışê dındanan ser biyo hedre. Kıtab dı meseleyi dından qabkerdış, newe ra vıraştışê dındanan, dındano protez pakerdış gêriyeni dest u inê xısus ser malumat diyeno. Kıtab hırî qısıman ra yeno meydan. Qısimo vêrin dı derheqê ina mesela dı tayn malumati diyeni. Qısimê dıyn dı derheqê ina xebat dı malumat diyeno. Qısimo pêyin dı zi meseleyê dından qabkerdış hetî hukmo dini ra tetkik beno. Sewbina zi fetwayi ki hetê Şeyxulislam Çeşmizade Xalis Efendi, Şeyxulislam Xeyrullah Efendi, Şeyxulislam Musa Kazım Efendi, İsmail Hakkı Efendiyo İzmirîj, Ömer Nasuhi Bilmen, Zahid-i Kevserî u Seidê Nursî/Kurdi derheqê ina mesela dı dayi, inan ra behs beno. Ino kitab hema neşir nêbiyo

1.6.6.7. İslam Muamelat Hukuku

Ino kitab 342 rıpelî ra yeno meydan u huquqê tucareti u deynan ra behs beno. Ino kitab hırî qısıman ra yeno meydan. Qısimo vêrin dı derheqê huquqê muamelati dı malumat diyeno. Qısimo miyanin dı huquqê deynani goreyê İslamiyet ra tetki beno. Qısimo pêyin zi huquqê tucareti heyne hetî İslamiyet ra gêriyeno dest. Qê ina xebat, kitabî ki derheqê ina mesele dı tanzim biyi inê tetkik biyi u ca diyo inan.²²

1.6.6.8. İslam Ticaret Ahlakı

Ino kitab hırî qısımon ra yeno meydon. Qısimo vêrin dı derheqê ina xebat dı çend malumati diyeni. Qısimo miyanin dı terminolojiyê ino xısus ra behs beno. Qısimo pêyin dı zi İslamiyet dı qeydeyi ticaret gêriyeni dest. Kıtab dı merdımêko

²² Abdulaziz Beki, *İslam Muamelat Hukuku*, Neşirxaneyê Bekke, Kayserî.

ticaret keno ya zi çiyi ticaret êrineno, benateyê inan dı çı usıl u çiyi ehlaqi esti inan ra behs beno.²³

1.6.6.9. Diwon Cebexçuri

Kitabê *Diwon Cebexçuri*, des qısıman ra yeno meydan. Diwan dı şiiiri Zazaki, Tırki u ‘Erebki ca geni. Destpêk u peyniya diwani dı 2 zi qısımi qıckekeki esti. Diwan, hetê Neşirxaneyê Üniversiteya Bingoli ra serra 2015 dı neşir bı. 435 rıpelı ra yeno meydan. Mela Eziz şiiiri ki bı usulê edebiyato klasik nuşti, mo diwan dı ardi pêser.²⁴

1.6.6.10. Gramêr Zon Zazaki

Kıtabo pêyin ê Mela Eziz Beki yo. Kıtab, serra 2015 dı hetı Neşirxaneyê Üniversiteya Bingoli ra neşir biyo. Bı nameyanê sarf (morfoloji) u nahif (sentaks) 2 qısıman ra yeno meydan. Prof. Dr. Abdulaziz Beki, gramêrê Zazaki goreyê fekê Çolig giroto dest u analiz kerdo.²⁵

²³ Abdulaziz Beki, *İslam Ticaret Ahlakı*, Neşirxaneyê Bekke, Kayseri 2005.

²⁴ Mela Aziz Beki, *Diwon Cebexçuri* (Ed. Murat Varol), Neşirxaneyê Üniversiteya Bingoli, İstanbul 2015.

²⁵ Prof. Dr. Abdulaziz Beki, *Gramêr Zon Zazaki/Zazaca Dilbilgisi*, Neşirxaneyê Üniversiteya Bingoli, Bingol 2015.

QISIMÊ YEWIN LETEYÊ YEWIN

1. DÎWANÊ CEBEXÇURÎ DI QISIMÎ, MUHTEWA U ŞIKLÊ ŞIIRAN

Diwanê Mela Eziz Beki, bî nameyê “Diwon Cebexçuri” yeno zanayış. Diwan dî şîiri Zazaki, Tırki u ‘Erebki esti, labelê miyanê inan dî giraniya diwan Zazaki ya. Mela Eziz wexto ki hema Kayseri dî bî diwanê xu rê destpê kerd. O wext hedi bî hedi nuştêni. Serra 2011 ra pê wexto ki ame Universiteya Bingoli, nuştışê diwan zêdina u kerd tamam. Diwanê Mela Eziz benateyê serranê 2005 u 2015 dî nusiyayo.

Diwan dî piyêr piya 133 şîiri esti. Miyanê inî şîiran dî 2 hebi şîiri ‘Erebki esti, qısimê newın zi şîiranê Tırki ra yeno meydan u ino qısim dî 11 hebi şîiri esti. Diwan dî qısimê şeşın dî zi hiri şîiri vêrin tercume yi. Bê inan diwan dî sere ra heta peyni şîiri Zazaki esti. Eg ma şîiranê Tırki, ‘Erebki u şîiri ki tercume biyi inan bıvej, 117 hebi şîiri maneni u hemeyi Zazaki yi.

Diwan dî piyêr piya 1064 beyiti, 164 çarrêzi, 19 pancrêzi, yew zi şîira serbest esta. Miyanê inan dî 9 beyiti ‘Erebki, 115 beyiti Tırki, 7 çarrêzi Tırki u 20 beyiti tercume esti. Bê Tırki u ‘Erebki eg ma teyna Zazaki bihesıbn; 920 beyiti, 157 çarrêzi, 19 pancrêzi Zazaki esti.

1.1. Qısimi Diwani

Diwanê Mela Eziz, 10 qısiman ra yeno meydan. Diwan dî qısimi “1.Xeritê Baweri, 2.Sadê Hicaz, 3.Nasihât/Îrşad, 4.Keşkûl, 5.Ğezêl/Dêr/Kelom, 6.Yenê İlhom, 7.Feslon Hayat, 8.Gêmiyê Vaton, 9.Rewaqê Şi’ron Tırki, 10.Helqê Pêyin” esti. Bê inê qısiman destpêkê diwan dî 5 beyiti xuser esti u inê beyitan dî muhimeyê zıwanê Zazaki u diwan ra behs beno, nameyê ino qısim ‘Tacê Bêr Şi’riston’ o. Pêyniyê diwan dî bî nameyê “Asrı Saadet ır Selam” qısimêko qıçekek esto. Ino qısim dî zi selam diyeno u diwan qêdiyeno.

1.1.1. Xeritê Baweri

Ino qısim 17 şîiran ra ameyo meydan. 13 şîiri bî usilê beyit, 4 şîiri zi bî çarrêzi nusiyayi. 13 şîiri ki bî beyit nusiyayi inan dî piyêr piya 132 beyiti esti, 4 şîiri ki çarrêzan ra ameyi meydan inan dî zi 33 çarrêzi esti. Ino qısim dî bî zafi şîiri tewhid u

munacaat ca geni. Vıraştışê kainati, tewhid, ecziyetiyê insani, dinya ameyayışê Hz. Âdemi, şıkır, bı zafî xısusî ino qısım î.

Şiiri ki ino qısım dı ca geni nameyi inê şiiran zi ina yi: “1.Vatê Hemd u Sena, 2.Yêm Kainat, 3.Yotiyê ‘Aşiq u Ma’şuq, 4.Biyoti u Yoti, 5.‘Eşq Baweri, 6.Qıymêt Baweri, 7.Qutsal Naziti, 8.Welat Ummetê İslomi, 9.Celle Celaluke Ya Hu Ya Allah, 10.Na’at, 11.Pêr Wêt Maddi, 12.Ez Çomır u Gon Ra Vıraziya, 13.Ni’mêt Tu Niyên Omarıtış, 14.Bayrağê Ma, 15.Rueşnayê ‘Azon, 16.Ma Bextiyar, 17.Xeberê ‘Arş”

1.1.2. Sadê Hicaz

Qısımê dıym dı 21 şiiri esti. 21 şiir ra 16 şiiri bı usulê beyit, 4 şiiri bı usulê çarrêzan nusiyayi, yew şiir zi pancrêzan ra yena meydan. 16 şiiri ki bı usulê beyit nusiyayi inan dı piyêr piya 149 beyiti esti, 4 şiiri ki çarrêzan ra yeni meydan, inan dı zi 34 çarrêzi esti, şiira ki pancrêzi nusiyaya, ina şiir zi 9 pancrêzan ra yena meydan. Hesretê Mekke u Medine, nımac, ta’et, sinayışê cayanê mıqeddes, hesretê Pêxımbere, eshabi Pêxımbere bı zafî xısusî ino qısım î.

Şiiri ki qısımê dıym dı ca gureti nameyi inê şiiran zi ina yi: “1.Mekke Mekke, 2.Ma Zerrê Xu ‘d Ka’be Na Rue, 3.Yo Secdı Mi r’ Êrcen Dunya, 4.Ez Mırd Nêbena, 5.Mı Bısin Ya Rab, 6.Rahmê Tu Herkes ir Bes a, 7.Tayr û Tûr, 8.Yesrib Yesrib, 9.Gul Medine, 10.Comiyê Bilal, 11.‘Eşq Bulbul-1, 12.‘Eşq Bulbul-2, 13.Na’at Misal, 14.Lez Biyê, 15.Feryad Muqaddes, 16.Risalêt Tahê, 17.‘Aşq Rowza, 18.Na’at-1, 19.Na’at-2, 20.Dêst Wısar ıd ‘Aşq Nêmend, 21.Gula Sûr”

1.1.3. Nasihad/İrşad

Qısımê hırın dı 10 şiiri esti. 9 şiiri bı usulê beyit nusiyayi, yew şiir zi bı çarrêzan nusiyaya. Şiiri ki bı beyit nusiyayi inan dı 102 beyiti esti, şiira ki çarrêzan ra yena meydan, ina şiir dı zi 11 çarrêzi esti. Ino qısım dı bı zafî zê nameyê qısımî, xısusî nesihet u irşad ca geni.

Şiiri qısımê hırın inan ra yeni meydan: “1.Heykêl Dunya, 2.Hewari, 3.Warê Dunya, 4.Sêrmon Cuyayış, 5.Vêng Bêhişi, 6.Rêng Dunya, 7.Dueğê Cuyayış Merdim, 8.Hon Ğeflêt, 9.Kê Tu Raşiyoy Mergo Mergo, 10.‘Eynê ‘İbrêt”

1.1.4. Keşkûl

Qısımê Keşkûl dı 16 şiiri esti. Şiiranê ino qısım ra 14 hebi bı beyit nusiyayi, 2 hebi zi çarrêzan yeni meydan. Şiiri ki çarrêzi, inan ra yew şiir dı qısımê neqarat zi esto. 14 şiiri ki bı beyit nusiyayi inan dı 146 beyiti esti, 2 şiiri ki çarrêzan ra yeni meydan inan dı zi 12 çarrêzi esti. Şiiri ino qısım ciya ciya xısusan ra yeni meydan, labelê bı zafi welat, hesretê welati u ‘eşq ca geno.

Şiiri ki qısımê Keşkûl dı ca geni, nameyi inê şiiran zi ina yi: “1.Vergêrayiş-1, 2-Vergêrayiş-2, 3.Welat ıd Yo Puk Vırazya, 4.İqlim Warê Mêrgmir, 5.Welat Şırım, 6.Welat Çıra Şırım, 7.Hesrê Welat, 8.Hesrê Ğeriv, 9.Tellê Welat, 10.Ez Biya ‘Eşiq, 11.Kueşka Zêrin, 12.Yo Welat Rınd, 13.Cebaçqur, 14.Ya Zê Gulê Newbahar a, 15.Ma Cameverd Meşu Dayê, 16.Ma Hê Yeni”

1.1.5. Ğezêl/Dêr/Kelom

Qısımê pancın dı 13 şiiri esti. Ino qısım him goreyê muhtewa him zi goreyê şekl ra serbest êseno zê qısımınê binan. Çımki ino qısım dı him beyiti him çarrêzi him pancrêzi him zi bı şıklo serbest şiiri ca geni. 9 şiiri ino qısım, bı beyit ameyi nuştış, 2 şiiri çarrêzi yi, 1 şiir pancrêzi ya, 1 şiir zi bı şıklo serbest nusiyaya. 9 şiiri ki bı beyit nusiyayi inan dı 82 beyiti esti, şiiranê çarrêzan dı 26 çarrêzi esti, şiira pancrêzi dı 10 pancrêzi ca geni, şiira wezno serbest zi 11 qısımın ra yena meydan. Ino qısım dı bı zafi ‘eşq, kêyfwêşi, govend u şıkır ca geno.

Nameyi şiiranê ino qısımın zi ina rêz biyi: “1.Ğezel, 2.Ğezelê Delal, 3.Vêng Ğezelê Miri, 4.Xu Mexapın Pê Xon Dunya, 5.Ğezelê Wusar, 6.Ğezelê Mêm, 7.Dêrê Guvend-1, 8.Dêrê Guvend-2, 9.Dêrê Guvend-3, 10.Kelomê Diwon, 11.Tı Doni Ha Tı Doni, 12.Ponc Bêndi, 13.Elweda İqlim Piriti”

1.1.6. Yenê İlhom

Qısımê şeşın 10 şiiran ra muteşekil o. Ino qısım dı 3 şiiri tercume esti, 3 şiiran dı zi çend beyiti tercume ca geni. Şiiri ino qısım, hemeyi bı şıklê beyit nusiyayi u piyêr piya 80 beyiti. Goreyê muhtewa zi bı zafi teqwa, ‘eşqo manewi, xırabiyê medeniyetê Ewropa ra behs beno.

Qısımê şeşın dı inê şiiri esti: “1.Qil Weda, 2.Waştij Erbilij, 3.Rıstêm İnson, 4.Rêyonti Zêr, 5.’Eşq Bêinsaf, 6.Hayê Xeyyam Pê Çiniya, 7.Qelê Zêrd u Sim, 8.Medeniyêt Awrupa, 9.Şêytonon Awrupa, 10.Kom Êr Bar Ken”

1.1.7. Feslon Heyat

Qısımê Feslon Heyat, 16 şiiran ra yeno meydan. Şiiranê ino kısım ra 13 hebi bı qeydeyê beyitan nusiyayi, 2 şiiri çarrêzan ra ameyi meydan, yew çarrêza qıckek zi Sadi Şirazi ra tercume biyaya. Şiiri ki beyitan ra ameyi meydan, inan dı pêser dı 74 beyiti, 2 şiiranê çarrêzan dı zi 12 çarrêzi esti.

Şiiri ki kısımê Feslon Heyat dı ca gureti inê yi: “1.Edeb û Haya, 2.Yo Vatê Hikmêt, 3.’Eşq Se Ken, 4.Ez Biya Esir ‘Eşq Leyla, 5.Barkerdiş, 6.Sêrmon ‘Umir, 7.Gêrayiş Sêr ‘Ezmonon, 8.Gerê ‘Eşiq, 9.Gêmi Xiyal, 10.Feslê Xuertoni, 11.Feslê Qıjti, 12.Bêhoni Ra, 13.Marşa Şırın, 14.Gula Nêmendî, 15.Kê Zêrr, 16.Festiwalê Tabi‘êt”

1.1.8. Gêmiyê Vaton

Qısımê heştın, miyanê diwani dı kısımî tor qıckek o. Pêser dı 6 şiiri ino kısım dı ca geni. Miyanê inê şiiran dı 2 şiiri ‘Erebki esti u bê inê şiiran, diwan dı sewbina ca dı şiiri ‘Erebki çin i. Hemeyi şiiri bı usulê beyit nusiyayi u pêser dı 43 beyiti esti.

Nameyi şiiranê ino kısım zi ina yi: “1.Ferheng (Berveng), 2.Babil Zonon, 3.Gırê Zon, 4.Qêdê Nonwerdiş, 5.Xitab Îrşad Littalebe, 6.Suret-ul Fena”

1.1.9. Rewaqê Şi’ron Tırki

Ino kısım sere ra heta peyni şiiranê Tırki ra yeno meydan. Pêser dı 11 şiiranê Tırki ino kısım dı ca gureto. Bê ino kısım yewna ca dı zi şiiri Tırki ca nêgeni. Inê şiiran ra 10 şiiri bı beyit nusiyayi, yew şiir zi bı çarrêzi nusiyaya. 10 şiiri ki bı beyit nusiyayi inan dı 115 beyiti esti, şiira ki bı çarrêzi nusiyaya, ina şiir zi 7 çarrêzan ra yena meydan.

Nameyi şiiranê Tırki zi ina rêz biyi: “1.Dünya İçin Kaygılanma, 2.Fani Hayatın Feryadı, 3.Çağdaş Değerler Kulesi, 4.Semavi Akıl ve Özgürlük Ruhu, 5.Vampir Düzen, 6.Sümeyye’nin Başörtüsü, 7.Eya Hüseyin, 8.Firkatin Feryadı, 9.Cihanın Hali Böyledir, 10.Edep Üniforması, 11.Kayseriden Elveda”

1.1.10. Helqê Pêyin

Ino qısım, diwan dı qısım pâyin o u 13 şiiri ca geni. 10 şiiri bı beyit, 3 şiiri zi bı çarrêzan nusiyayi. Şiiri ki bı beyit nusiyayi inan dı 141 beyiti esti, şiiranê çarrêzan dı 29 çarrêzi ca geni.

Şiiri qısımê pâyin zi ina name biyi. “1.Awir Hori, 2.Yo Hon Dunya, 3.Axpın Heyat, 4.Dueğê Hayat Mı, 5.Domê Hivi, 6.Kendal Baweron, 7.Guliston Ummetê Tahê, 8.Heyat Ma Zazon, 9.Vılon Wusar, 10.Mersiyê Dı Astaron, 11.A Leyla Ku, 12.Hewê Mêyxoni, 13.Tarix Diwon”

1.2. Muhtewaya Diwan

Diwanê Mela Aziz, heti muhtewa ra xısusanê zaf hira ra yeno meydan. Vêrni ra heta pêyni giraniyê muhtewaya dini xu mocnena ra; oncax zaf xısusan dı zi şiiri esti. Xısus bı xısus ma eşkeni diwan ina tehliil bıker.

1.2.1. ‘Eşqo Manewi

Ruhê insan dı 2 ‘eşqi esti. ‘Eşqo vêrin u muhim ‘eşqo ilahi yo. Ino ‘eşq mahiyetê insan u gayeyê cuyayışê insani bewli keno. ‘Eşqo dıyın zi ‘eşqo beşeri yo. Ino ‘eşq dı zi insan, ruhê xu teslimi yewna insani keno. Homa, kainat vıraşt u insan rê kerd xızmkar. Ino rıd ra insan zi hım lazımo ki vıraştux xu bışınasn u hım zi her wext ey xu vira nêkero. Pê şıkır u te‘at her wext ey biyaro xu vir. Diwan dı sere ra heta pêyni bı zafı xısusê ‘eşq esta. Ino ‘eşq zi bı xısusiyet, ‘eşqo manewi yo. Şiiri ki ‘eşqo manewi ra behs keni, inê şiirn dı muhtewayêka hira zi esta. Mela Aziz, inê şiiran dı ruhê xu teslimê Homayi keno u her çi ey ra paweno. Çıta ki ey ra biyero inan zi qebul keno. Şiiri ‘eşqo manewi, bı zafı qısım vêrin dı ca geni; oncax hemeyê qısımın dı tesirê ‘eşqo manewi esto.

Guna mı ra ‘ef tım tu ra zira tı pil ez tu çik niya
Nefs û şeyton tu nê mı ser vêr bêr şıma d’ ez çik niya

Ez bê tu çoy ir çot nêbiya şeyton tu r’ yo secde nêberd
Tı şeyton mi r’ onbaz mekır mı tu r’ henzâr yo secde berd²⁶

²⁶ Qısımê Şeşın, şiira şeşın, Hayê Xeyyam Pê Çiniya

1.2.2. Vıraştişê Kainati

Meydan ameyayişê kainat him wezifeyê insan him zi mahiyetê insan bewli keno. İnsan ino kainat dı xuser niyo, yew wezifeyê ey esto u qê ino wezife ameyo dınya. Kainat, qê ino wezife ey rê beno xızmkar. Her çi çinbiyayi ra vıraziyo. Verco kainat zê yew gud vıraziya, ina gud teqa u uja ra pê zi ‘ezmon u çi bin ameyi meydan. Dıma zi insan bı sermiyanê ina dınya. Her çi qê ey vıraziya u her çi ey rê xızmet keno. Meydan ameyayişê kainat ra bı xısusiyet qısımo vêrin dı behs beno. Dınya seni vıraziyaya, kainat seni ameyo meydan, inê xısusî zaf ca geni. Mela Aziz inê qısıman zê me‘lîmê coğrafya gam bı gam nuseno.

Tu çinti ra vıraşt yo gud zê yo gueg
Pê fermon ‘bıv’ vıraziya gud bı yo gueg

Şar yoti von a gud nuri Tâhê ya
Belê vêrsi Tâhê fêki dınya ya²⁷

1.2.3. Cayi Bımbareki

Merdımo bısilmane zaf qıymet dano cayanê bımbarekan. Çımki her yew cayo bımbarek, qê dinê İslamiyet zê yew dınya u roşnayı êsana. Diwan dı hemeyê cayi bımbarek ca geni. Şiiran dı Mekke, Medine, Qudus, koyê Hira, Şam, Heleb u welatanê ummetê İslami ra zaf behs beno. Mela Aziz dı fikirê ittihadê İslam esto. Hemeyê welatanê İslam yew vineno u qê inan qehıriyeno. Şiiran dı derheqê cayanê bımbarekan dı, dı xısusî muhim yeni meydan. Mela Aziz şiiiri ki tede Mekke, Medine, Qudus viyereno ra, inê cayan rê hesretê xu ano zıwan. Şiiri ki tede Şam, Heleb, Yemen u cayi bin viyereni ra inê şiiiran dı zi qehıriyeno. Bısilmani ki inê cayanê İslam dı cuyenî qê inan zerreyê xu dı dejêko pil anceno. Vılabiyayişê ummetê İslam rê dej anceno u qê heyne yewca ameyayişê ummetê İslam zi du‘a keno.

Mekke Mekke şırım Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
Tı sinâyê Muhammedi hezâr selâm tu r’ ey Mekke

Sêr bin tu ra târîx don we her cê tu ra yo nur don we
Şefâ Merwe d’ zemzem don we Beytullâh ıd reḥmet don we²⁸

²⁷ Qısımê yewın, şiiira dıyın, Yêman Kainat.

1.2.4. Şıkır

Her çi Homayi ra yeno u heyne zi şino cayê ey. O her çi dano u her çi zi geno. Cuyayiş u rızıqê merdımı ho ey dest dı yo. Ino semed ra merdım, lazımo bêşikreti nêkero u her wext qê her çi Homayi rê şıkır bikero. Diwan dı zaf cayan dı derheqê şıkır dı şiiri u beyiti esti. İnan dı bı zafî qê ni‘metan, Homayi rê şıkır esto. Mela Aziz şiiranê xu dı, çiyo ki Homa ra ameyo qê hemeyin şıkır keno. Ino şıkır dı yew çi waştış zi çiniyo. Çiyo ki diyo qê inan şıkır keno u eg Homa taba insan nêdo, insan dest ra zi çik niyeno. Bı fikirê Mela Aziz, merdımı bêşikret hım Homayi xu ra keno u hım zi bêni‘metan maneno. İnsan çendêk şıkır bikero, Homa zi endêk rızq dano ey.

Tu ‘eşq vıraşt eşt zerê gul henzâr hemd û sena tu ri
Tu bulbıl kerd ‘âşiq sunbul henzâr hemd û sena tu ri

Tu mêzg ‘âlêm ruhâni ra Tâha vıraşt kerd mêzg cihon
Tu ‘âlem kerd ‘âşiq Tahê milyon hemd û sena tu ri²⁹

1.2.5. Ummetê İslami

Ummetê İslami, qê hemi bısılmanan meselêka pil a u ina mesela hemeyê bısılmanan zi dejnena. Vılabiyayişê ummeta İslami, raşiyayişê ina ummeti, zerreyê bısılmanan dı dejêko pil o. Şairi ki şiiranê klasik nuseni, inê şairanê dı welatê ummeta İslam ca geno. Diwan dı xısusî ki zaf ca gureti inan ra yew zi ummeta İslam a. Şiiran dı vılabiyayişê ummeta İslam rê qehıryayiş esto. Medeniyetê Awrupa, ummeta İslam seni kerdo vıla u çı emeli Awrupa, ummetê İslami ser o esti, inan ra behs beno. Şiiran dı muhimiyê yewca ameyayişê ummeta İslam zi ca gena. Diwan dı şiiri ki ummeta İslam ra behs keni, inan dı qehıryayişêko pil zi esto. Çımki her cayê ummeta İslam dı guin, dej u surgın esto. Ummeta İslam biya lete lete u bısılmani pê paştê yewbinan dı nêvındenî. Ino weziyet zi diwan dı ca geno u tarix ra misali diyeni. Wextanê vêrinan dı seni ummeta İslam pê paştê yewbinan dı veciyaya, inka zi lazımo ki ummeta İslam pê paştê yewbinan dı bıveciyo.

²⁸ Qısımê dıyın, şiira yewın, Mekke Mekke.

²⁹ Qısımê yewın, şiira yewın, Vatê Hemd u Sena

Zemin ra gunê hê don we ‘ezmon ra belê hê varên
Welat Îslom biyo mezbağa hewa ra satwêt guin varên

Bıra biyo cellâdi birê şarı birnen bıra birê
Emon ya Rab in çı wehşet kot mon ummetê serweri³⁰

1.2.6. Sinayişê Pêxıberon

Hım Pêxıberı (s.a.w.) ma hım eshabi ey u hım zi pêxıberanê binan sinayiş qê yew bısılmani zaf muhim o. Lazımo ki her wext ‘eşqê pêxıberan u eshabanê ey zerreyê merdımı dı bıbo. Hz. Muhammed (s.a.w.) u pêxıberanê binan sinayiş, şiiiran dı zaf ca geno. Bı xısusiyet zi Pêxıberı ma ra zaf behs beno. Şiiiran dı yew peş ra pêxıberı ma, eshabanê ey u pêxıberanê binan sinayiş estu, peşo bin ra zi qê rojê mehşeri Pêxıberı ma ra şefa‘et waştış esto. Diwan dı bı zafı bê Hz. Muhammed (s.a.w.) nameyê pêxıberanê Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Yaqub, Hz. Yusuf, Hz. Suleyman, Hz. Harun, Hz. İdris, Hz. İbrahim, Hz. Dawud viyerenon ra.

Çoraş ser cuyapê yo yem eşt yêm Comi Eqşā Quds ıd eşt
Nê İbrâhim bı nê Mûsa nê Suleymon yêm Eqşā eşt³¹

Pê in şın Qâbil û Hâbil pê in şın Qârun û Mûsa
Pê in şın Câlut û Tâlut pê in şın Yehud û İsa³²

1.2.7. Qıymetê Ezani

Ezan İslamiyet dı qê insanan cayêko muhim geno; çımki ezan bısılmanan ano yewca. Ezan hım yew sela ya hım zi qê ite‘at bısılmanan dawet kena. Bısılmani pê vengê ezani yeni yewca, ibadetê xu keni u yewbinan ra beni nizdi. Ezan u cami zi yewbinan ra ciya nêbeni; çımki azan vengê camiyan o. Pê ezan, camiyan ra veng diyeno bısılmanan. Diwan dı dı-hırı cayan dı ezan ra behs beno. Şiiri ki tede ezan viyerenon ra u ya zi ezan ser o nusiyayi, inan dı bı xısusiyet nameyê Bilal Hebeşi zi viyerenon ra; çımki ezano tor rınd pê vengwêşiyê ey şini goşanê bısılmanan.

Bilâl seħar şıwê d’ vırzen pê âwâz xu âzon wunen
Bajar Medine recifen pê vêng âzon Bilâl Nebi

³⁰ Qısimê yewın, şiiira heştın, Welat Ummetê İslomi.

³¹ Qısimê dıyın, şiiira yewın, Mekke Mekke

³² Qısimê desın, şiiira şeşın, Kendal Baweron

Tariti şew bena vıla qêlb merdımın ben zê çıla
O veng heyât ır ben cila vêng Bilâli bajar Nebi³³

1.2.8. Cuyayişê İnsani

İnsan qê imtihan ameyo ina dunya. Ino imtihan dı zi ya qezençkerdış ya zi vinkerdış esto. İnsano ki imtihan qezenç bıkeroyê cenet mukafat beno. İnsano ki imtihan bıkeroyê vin, o zi pê cehnıme ceza diyeno. Ino semed ra insan heyatê xu dı her wext bızano ki her çiyê ey qeyd beno u peyni dı zi mojneyeno ey. Diwan dı şiiri ki derheqê cuyayişê insan dı nusiyayi, weziyetê ino imtihan ra zaf behs beno. Şiiran dı insano beradayi u bêhiş tenkid beno. İnê şiiran dı fıkiro esas zi ino; her gama insan qê imtihan omariyena, ino rıd ra zi insan bêhesab nêşkeno bıcuoyê. Şiiri ki cuyayişê insan ra behs keni inê şiiran dı yewna het zi esto. Ino zi medeniyetê Awrupa u tesirê inê medeniyeti yo. Goreyê şiiranê diwan, kulturê Awrupa hişa bısilmanan kena veng u inan zi kena zê xu. Lazımo ki bısilmani, çı pisiya kulturê Awrupa esta inan ra duri vınderi. Şiiran dı hewliyê Awrupa guretış u xırabiyê Awrupa zi redkerdış tewsiye beno.

Medeniyetê Awrupa ra hol yi bir pis berz tever
Bâgi Corc ıd pûç daha zaf gij guazon yi berz wever

Pê kerpiçon Corc Frengi Beytullâh inşa nêben
Pê ladinê Paris û Bon Horigâh bina nêben³⁴

1.2.9. ‘Eşqi Mem u Zini

Ehmedê Xani pê ‘eşqê Mem u Zin, edebiyatê Kurdî dı rıpelêko muhim kerdo a. Tesirê ‘eşqê Mem u Zin, hema hema her şair ser o esto. Bı xısusiyet zi ino tesir edebiyatanê mıntıqaya ma dı xu mojnenoyê ra. Şairi ki ‘eşq ra u sinayiş ra behs keni, bê misalanê Mem u Zin nêşkeni ‘eşq ifade bıkeri. ‘Eşqê Mem u Zin, ifadekerdışê ‘eşq dı zê yew sembol ca gureto. Diwan dı zi çend şiiri bı xısusiyet ino ‘eşq ser o nusiyayi. Çend şiiranê binan dı zi heyne Mem u Zin ra behs beno. Şiiri ki teyna Mem u Zin ra behs keni, inê şiiran dı ‘eşqê Mem u Zin seni destpê kerdo u seni ameyo wucıd, ca

³³ Qısmê dıyın, şiira desın, Comiyê Bilal.

³⁴ Qısmê şeşın, şiira heştın, Medeniyetê Awrupa

diyeno inan. Inê šiiri zi qısımê pancın dı viyereni ra. Çend šiiran dı zi ‘eşqê Mem u Zin qê welatê İslam zi şıxulniyayo. Inê šiiran dı zi Mem u Zin zê diyarê ummetê İslam i u ‘eşq inê cayan zê ‘eşqê Mem u Zin ho zerreyê bısılmanan do.

Hêywāx û hêywāx nê gul menda nê vıl menda nê Şırın
Gul pılısya bulbul melısya Mem nêresa gulbıskê Zin

Hêywāx hêywāx von mir Mem eşt zindoni Ciziri
Mem ho zindon ıd Zin ha zindon ıd mir ho cuyen kêyf Ciziri³⁵

1.2.10. Merg

Cuyayişê insanan pê merg qediyeno. Merg heto bin ra zi insanan yewbinan ra ciya keno. Ino rıd ra šiiran dı ge ge merg rê sitem zi beno. Merg babıyan, dadiyan, qıjan, xortan geno u zafın bêbabi, bêdadi bêqıjan verdeno. Oncax merg ra xelas zi çiniyo u cuyayişê her fani pê merg beno tamam. Merg, imtihanê ina dınya ano çew vir. İnsan zi qê imtihan merg xu vira nêkeno. Diwan dı merg ra him qê imtihan him zi yewbinan ra durkewtış zaf behs beno. Labelê šiiri ki merg ra behs keni ya zi šiiri ki tede merg viyereni ra, inan dı bı zafı qê imtihanê dınya ca diyeno cı. Çend šiiran dı zi şair, mergê merdımânê xu ra behs keno.

Tu kê zafın sêni şo ra kê tu raşıyo mergo mergo
Tu bon zafın sêni şo we bon tu weşıyo mergo mergo

Tı Leyla bên Mecnûn verdên tı Ferhad gên Şırın verdên
Tı Zinon gên Memon verdên kê tu raşıyo mergo mergo³⁶

1.2.11. Welat

Welat, zerreyê insanan dı cayêko xısusı yo. Çımki insan uja dı ameyo dınya, merdımı ey, heyatê ey u her çiyê ey besteyê uja yo. İnsan bêwelat zi nêcuyeno. Dor bı dor welatê xu ra kuweno duri; oncax hesretê welatê xu her wext zerreyê xu dı kırışeno. Diwan dı zaf šiiran dı welat ra behs beno. Welat ra durkewtış, cayê welati zaf ca geni. Diwan dı šiiri ki welat ra behs keni inan dı, dı hetı estı. Şiiri ki qısımı çarın dı ca geni u welat ra behs keni, inan dı bı zafı welat ra durkewtış u hesretê

³⁵ Qısımê pancın, šiira şeşın, Gezelê Mêm

³⁶ Qısımê hırın, šiira newın, Kê Tu Raşıyo Mergo Mergo

welat esto. Inê šiiri zi bı zafı Mela Aziz wexto ki teberê welat dı bı nuşti. Şiiranê welat dı heto dıym dı zi heyna ummeta İslam esta u welatê ummeta İslam ca geno. Inê šiiran dı zi welatanê ummeta İslam ra behs beno u ca diyeno ‘eşqê inê cayan. Qê inê cayan qehıryayış u du‘a zi zaf ca geno.

Eg gêrivı d’ merg gıronê ma bigir
Bê gumon wu gon gıronê ma bigir

Kom kefên ma ken a wa in ser bınus
Buê welat zê hêlm Mesih a wa bınus³⁷

1.2.12. Ayet u Hedisi

Nuşteyanê edebiyato klasik dı ayet u hedisi zaf ca geni. Caguretişê ayet u hedisan dı usuli ferqın esti. Ge ge ayet ya zi hedisi bı herfanê ‘Erebki ca geni, ge ge bı herfanê Latini nusiyeni, ge ge zi me‘alê inan diyeno. Inê hemeyi goreyê me‘na u ahengê beyit bediliyeni. Diwanê Mela Aziz dı zaf cayan dı ayet ya zi nameyê sure viyerenno ra. Inê ayeti zi verniyê diwan ra heta pêyniyê diwan ca geni. Xısusı ki inê ayetan dı ca geni bı zafı; gayeyê vıraştişê insan, axıret, imtihan, gayeyê inson i.

Aşârê şew kuên reqâbet sêr felekon ‘ezmon a
Sırrı “subhane’l-lezi esra” wonên sêr qıl kona

Dar û ding piyer “ma erselnake” wonên yo veng ra
“Raħmeten li’l-‘âlemin” von illa tı zerrê xu ra³⁸

1.2.13. Şexsiyeti Muhimi

Nuştişê yew kıtabı dı tesirê şexsiyetan zaf o. İnsan çı eseri ki wendi, binê tesirê fikirê inê eseran dı maneno u wextê nuştişı dı zi ino fikir, tesirê nuşteyi keno. Nuştox bı fikirê mutefekiran nuşteyê xu him keno xore him zi keno tesirın. Diwanê Mela Aziz dı nameyê çend şexsiyetanê muhiman çend cayan dı viyerenno ra. Inê şexsi zi him tesirê nuşteyê Mela Azizi keni him zi Mela Aziz bı inê şexsiyetan fikirê xu zi keno zıxm. Diwan dı nameyi ki ca geni inê dı qıfle ra yeni meydan. Qıfleyo vêrin sehabı yi, qıfleyê dıym zi mutefekiri İslamiyet i. Sehabıyi ki diwan dı ca gureti inê

³⁷ Qısımê çarın, šiira hewtın, Hesrê Welat

³⁸ Qısımê dıym, šiira hewtın, Teyr u Tur

Mus'ab Bin Umeyr, Ammar Bin Yasir, Xalid Bin Welid i. Hirı nameyi zi qısımê çarın şiiira şiyesın dı şiiirê *Ma Hé Yêni* dı ca geni. Ina şiiir dı xısusı tewhid u irşad esti u Mela Aziz qê tewhid u irşad qayılo ki hemi kes zê inê sehabeyan hereket bıkeru.

Şexsiyeti qısım dıyın dı zi *Mehmed Akif Ersoy, Muhammed İqbal, Cemaleddin Efgani, Hasen el-Benna, Bediuzzeman Seidê Nursi/Kurdi, Seyyid Qutub, Atıf Xocayo İskilibij, Şex Seid Efendi, Cuneyd-i Beğdadi, Abdulqadir Geylani, Beyazıt-i Bestami, Şah Veliyullah Dehlewi, Sadi-i Şirazi, Hallac-ı Mensur, Umer Xeyyam i.* Inê nameyi bı zafi, dı şiiiran dı viyereni ra. Şiiira vêrin, qısımê çarın şiiira hirın *Welat ıd Yo Puk Virazya*, şiiira dıyın zi qısımê desın şiiira dıyın *Yo Hon Dunya* yi. Inê şiiiran dı xısusı muhim zi fikirê yewbiyayişê ummetê İslam u tewhid i. Yewna xısusı muhim zi inê nameyi bı zafi fikirê ittihadê İslam ser i. Mela Aziz dı zi ino fikir esto u şiiiranê xu dı zi şexısı ki ino fikir dı yi, hım inan ra behs keno u hım zi inan zê rayber mojneni ra.

Hela şu pers 'Akif çıra ho qıjen
Gelo İqbal çıra tımtım ho qiren

İmām Nursi zindon zindon çı gêren
Dest yo imon dest yo Qur'on gen gêren³⁹

1.2.14. Vateyêverinan u İdyomi

Vateyêverinan u idyomi hişa şar mojneni ra u inê bı seserran ra nat hişa insan dı yi. Qê yew vateyo hikmetın ya zi muhimiya yew xısus dı bı zafi şıxuliyeni. Diwanê Mela Aziz dı vateyêverinan zaf ca nêgeni. Labelê heti idyoman ra diwan zengin êseno.

Von holi rašta zaf hol a nêyāron çoy ir kena yār
Xıravi rašta xırav a yāron çoy ir kena nêyār⁴⁰

1.3. Şıklê Şiiiran

Edebiyato klasik dı şıklê şiiiran hunerê şair u hekimiyetê edebiyato klasik mojneni ra. Diwanê Mela Aziz Cebexçuri dı goreyê şıklê şiiiran ra ferqın ferqın şiiiri

³⁹ Qısımê çarın, şiiira hirın, *Welat ıd Yo Puk Virazya*

⁴⁰ Qısımê şeşın şiiira şeşın, *Hayê Xeyyam Pê Çiniya*

esti. Heti şıkl ra ma şiiran dı qeyde eşkeni tehlil bıker. Qısımo vêrin dı şiiri bı çı şıklê edebi ser nusiyayi mo tehlil beno. Qısımê dıym dı zi goreyê beyit, çarrêz u pancrêzan, şiiran dı çı şıklê nazım esto ca diyeno inan.

1.3.1. Şıklê Edebi

1.3.1.1. Tewhid

Edebiyato klasik dı şiiri ki sıfetan, fiilan u yewiyê Homayi ra behs keni, nameyê inê şiiran o. Inê şiiran dı zat u piliyê Homayi ra zi behs beno.⁴¹ Diwanê Mela Aziz dı bı zafı qısımo vêrin dı şiiri tewhid esti. Inê şiiran dı piliyê Homayi ra u ‘ezameti ey ra behs beno.

Bawêri yo çıla vıst ta welat mêzg şarê ma kerd rueşn
Ma verni û pêni her çi di zerrî û tevêr ma piyêr bi rueşn

Ma westê kâinât xu di zerrê her herfê aştaron d’
Hemi riyêz ‘erd û ‘ezmonon westê xu muet ra mon yaron d’⁴²

1.3.1.2. Munaca‘at

Inê şiiran dı piliyê u qudretê Homayi ver, ecızı u bêkesiyê insan ra behs beno. Inê şiiran dı vergêrayiş esto. Şiiri tewhid u munaca‘at maneni yobinon. Ge bı ge çend şiiranê tewhid dı qısımi munaca‘at zi ca geni.⁴³ Diwan dı bı zafı qısımo vêrin dı şiiri munaca‘at ca geni; labelê qısımanê binan dı zi şiiri munaca‘at esti.

Bê yo çêng hesron mı ya Reb çik çin xêdwon zowdê kê ma d’
Lakin torê gunon mı zaf mı êşt pêser vêr bêr şıma d’

Gunê mı zaf zê pêl daron gunê mı zaf zê qum beşron
Rehmê tu herkes ir bes a mı ceza mek pê bar gunon⁴⁴

1.3.1.3. Na‘at

Ferhengan dı menaya kelimeya na‘at, yew kesi ya zi yew çı wesıfnayiş o. Literaturê edebiyat dı zi şiiri ki sıfetani Pêxımbêri ma ra behs keni u sinayişê ey ani

⁴¹ Mustafa İsen (ed.), “*Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Neşirxaneyê Grafiker, Ankara 2009, r.265

⁴² Qısımê yewın şiira şeşın, Qıymêt Baweri.

⁴³ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Neşirxaneyê Grafiker, Çapa 5., Ankara 2011, r.85.

⁴⁴ Qısımê çarın, şiira yewın, Vergêrayiş-1.

zıwan, nameyê inê şiiiran o.⁴⁵ Inê şiiiri ge ge zê kitab neşir beni ge ge zi zerreyê yew kitabî dî zê qısımêk ca geni.⁴⁶ Diwanê Cebexçuri dî nameyê çar şiiiran na'at viyerenon ra. Inê şiiiri qısımî vêrin u qısımê dıyın dî ca geni. Bê inê şiiiran zi muhtewayê na'at çend şiiiran dî esta.

Ez kuelê vêr bêr tu ya tım ey Muḥammed Muştafa
Ez bendê feyzi tu ya tım ey Muḥammed Mucteba

Vêr Harêm Ka'bi ra da ra nişt buraq tı kot rêyi
Yo melek ruḥul Qudus tu d' bi heval tu in rêyi⁴⁷

1.3.1.4. Mersiye

Şiiiri wesıfnayış u qehırayayış i. Merdımêko bımıro u şiyero rehmet ey dıma nusiyeni. Goreyê xısus ra zi dejê inê merdımı u hewliyê ey ra behs beno.⁴⁸ Diwanê Mela Aziz dî teyna yew şiiira mersiye esta. Ina zi mergi Mela Mucahid u Mela Selim ra pê nusiyaya. Mela Mucahid bırayê Mela Aziz o, Mela Selim zi lajê api ey o. Şiir dî 'ilm u cuyayışi Mela Mucahid u Mela Selim ra behs beno. Mergê inan şarê şaristanê Çolig sêni dejnayo u qehırnayo ca diyeno inan.

Dı aştarê Cebexçuri Kehkeşon ra omê wari
İqlim welat ma bı tari kueşkê Cebexçur recifya

Şıma deştê Cebāqçur id şıma sêr kuon û qil wari d'
'İrfon kerd vıla mon şar id kueşkê Cebāqçur kot şefa⁴⁹

1.3.1.5. Lawık

Bı xısusiyet xısusê lawıkan, 'eşq, waştı, hesret u şenayi ya. Zıwanê lawıkan zılal o.⁵⁰ Pê wendişêko xısusî waniyeni u miyanê edebiyatê şar dî cayêko muhim geni. Diwanê Mela Aziz dî hirı lawıki esti. Inê lawıki qısımê pancın dî pêdima yeni. Ino qısım dî şiiira hewtın, heştın u newın lawık a. Lawıki bı zafi ya veyveyan dî ya zi wextê şenayi dî vajiyeni.

⁴⁵ Mustafa İsen (ed.), "Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, r.260.

⁴⁶ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, r.85.

⁴⁷ Qısımê dıyın, şiiira hêştıyesın, Na'at-1.

⁴⁸ Mustafa İsen (ed.), "Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, r.254.

⁴⁹ Qısımî desın şiiira desın, Mersiyê Dı Astaron.

⁵⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Neşirxaneyê Ötüken, İstanbul 2000, r.367.

Qomê tu zaf bari ya gulê gulê gulê ma
Zê kuelbizê wari ya gulê gulê gulê ma

Tı kê awır dona ma gulê gulê gulê ma
Tı kê yena vera ma gulê gulê gulê ma⁵¹

1.3.1.6. Kelam

Kelami wextê dej u qehıryayış dı vajiyeni u bı vengêko berz weniyeni. Diwan dı teyna yew kelam esta. Ina kelam zi qısımê pancın dı bı nameyê “Kelomê Diwon” ca gena. Pê vateyê ‘de dayê’ destpê kena u 11 qısıman ra yena meydan. Şiir dı ‘de dayê’ ra meqset, ummeta İslam a, şiir dı qısımo vêrin ina wo.

De dayê dayê dayê
Adır kot felekon dari İslomi
Şewatı kot diyâri ‘Ereb û ‘Acemi
Bıra biyo cellâdi birê xu
Bıra biyo duşmeni birê xu
Welat biyo zê caħimi
Biyo rezil û ruswê ‘âlemi
De dayê dayê dayê
Gıştê xu qelem ık dayê
Gunê şehidon murekkeb ık dayê
Bajar Şâm û Halebi xu r’ pel ık dayê
Derdon ummetê Pêxmêr xu binus dayê
De dayê dayê dayê
Bext sıyâyê dayê bêwuhari dayê
Bêpaştê dayê⁵²

1.3.2. Şıklê Nazım

1.3.2.1. Xezel

Edebiyato klasik dı tewro tor hira yo. Şiiri ki ‘eşq, sinayış u cênıyan ra behs keni nameyê inê şiiran o.⁵³ Inê şiiran dı yew waşti esta u ina waşti zi yew waştiya ideal temsil kena. ‘Eşq zi destê ina waşti dı zê qerwaş o.⁵⁴ Goreyê beyitan, benateyê 5 u 12 beyitan dı nusiyeni. Xezelanê Mela Aziz dı hemeyi beyiti miyanê xu dı qafiyeyın i. Miyanê şiiranê *Diwon Cebexçuri* zaf omari dı xezeli ca geni.

⁵¹ Qısımê pancın şiira hewtın, Dêrê Guvend-1.

⁵² Qısımê pancın, şiira desın, Kelomê Diwon.

⁵³ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, r.220.

⁵⁴ Mustafa İsen (ed.), “*Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, r.217.

Çıqiron çarê tu romit mı ser zê leşkêri Cengiz
Mur mavên wurd biron tu tâl ez eşta zerê yo dehliz⁵⁵

Tu ez zaf rašta dejnawa gelo pê dej ço biyo memnun
Hela şo pers gelo biyo şa sitêm mur Leyla ra Mecnûn⁵⁶

1.3.2.2. Qeside

Bı me'neyê xu yew çi ri niyetardış o, rıstımê kelime zi 'Erebki ya. Goreyê qafiye zi beyita vêrin miyanê xu dı qafiyeyın a, beyitanê binan dı zi rêza vêrin xuser a, rêza dıyın zi beyita vêrin dı qafiyeyın a.⁵⁷ Bı zafı qesideyi 33 u 99 beyitan ra yeni meydan. Oncax mo xısus şert niyo. Çımki zaf qesideyi esti ki omarê beyitan 33 ra kêm i ya zi zaf qesideyi zi esti omarê beyitan bı seyan viyereni.

Zerrê Mescidê Herâm ıd ez secdı ra mird nêbena
Zerrê Ka'bi d' zerrê kê tu d' ez secdı ra mird nêbena

In ber ya Reb bêr kê tu yo in multezem cê 'eff tu yo
Herkes tu ra berat wazen ez Ka'be ra mird nêbena⁵⁸

1.3.2.3. Mesnewi

Şiiri ki bı eyni wezin nusiyayi u her beyita inan benateyê xu dı qafiyeyın a, nameyê inê şiiiran o. Tayn mesnewiyi esti ki 20 u 30 beyitan ra yeni meydan, tayn mesnewiyi zi esti bı seyan beyitan ra mutesekil i. Inê şiiiran dı bı zafı hikayeyi 'eşq, xısusı tarixi, xısusı ehlaq u din ca geni.⁵⁹

Mı yo bajar şirin di vêr felekon deştê Çolig ıd
Zerrê wadi kehkeşon ıd zê aştarê vêr dêst gul ıd

Kuê yi zê Tûri Sinâ yê hewê yi zê nefês 'İsê
Şifa kên vıla derdmen dir bırr yi piyêr zê 'aşê Musê⁶⁰

⁵⁵ Qısımê şeşın şiiira pancın, 'Eşq Bêinsaf.

⁵⁶ Qısımê pancın şiiira dıyın, Gezelê Delal

⁵⁷ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, r.205

⁵⁸ Qısımê dıyın şiiira çarın, Ez Mird Nêbena.

⁵⁹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı; Nazım Şekilleri ve Aruz*, Neşirxaneyê Dergâh, İstanbul 2011, r.59.

⁶⁰ Qısımê çarın şiiira duyesın, Yo Welat Rınd.

1.3.2.4. Murabba

Me'naya murabba çar koşe ya zi çarrêzi yo. Şiiri ki bı eyini wezin u bı çarrêzan nusiyeni, nameyê inê şiiran o. Murabbayi bı zafî 5 u 7 çarrêzan ra yeni meydan. Goreyê rêzkerdîşê qafiye zi, çarrêza vêrin dı çar rêzi zi benateyê xu dı qafiyeyın i. Çarrêzanê binan dı zi hırî rêzi vêrin benateyê xu dı qafiyeyın i, rêza pêyin zi çarrêza vêrin dı qafiyeyın a.⁶¹ Labelê murabbayanê Mela Aziz dı qafiyeyi ferqın şıxulniyayi. Miyanê inan dı hırî rêzi vêrin miyanê xu dı rêzi pêyin zi miyanê xu dı u hemeyê çarrêzi benateyê xu dı qafiye meydanardış esto. Her xısus dı murabba nusiyena. Murabbayi bı zafî zi xısusî din u ehlaq dı nusiyeni.

A Leyla ku 'ezmon vatê yê nêken
A Leyla ku 'erd gueşdarê yê nêken
A Leyla ku kâinât zê yê nêken
A Leyla nêrcena zêrr ir bıv' Leyla

A Leyla ku şına hona bena mât
A Leyla ku ruejêk kena vin heyât
A Leyla ku kuena bin herr bena fât
A Leyla nêrcena zêrr ir bıv' Leyla⁶²

1.3.2.5. Muhammes

Me'nayê muhammes pancrêz, panc qat u ya zi panc koşe yo. Goreyê literaturê edebiyat zi şiir ki bı pancrêzan u eyini wezin dı nusiyeni, nameyê inê şiiran o.⁶³ Inê şiiri benateyê 4 u 13 pancrêzan dı nusiyeni. Diwanê Mela Aziz dı şiiri ki bı pancrêzan nusiyayi, qafiyeya inan ferqın a. İnan dı pancrêzi vêrin benateyê xu dı qafiyeyın i, pancrêzanê binan dı zi çarrêzi vêrin miyanê xu dı qafiyeyın i, rêzi pêyin zi pancrêza vêrin dı qafiyeyın i.

Mon hewê sehêr şuwon ıd huzun biyo ra kêyf nêmend
Mon gulon feşlê wusar ıd gem biyo têra şewq nêmend
Mon henzâr dengbêj welat ıd derd vêjo we veng nêmend
Mon çemon Dicl û Fırat ıd pel don pel ser hiş nêmend
Ez wusar bê Leyla pê sêk dêst wusar ıd gul nêmend⁶⁴

⁶¹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı; Nazım Şekilleri ve Aruz*, r.84.

⁶² Qısmê desın şiira yewındesın, A Leyla Ku.

⁶³ Mustafa İsen (ed.), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, r.234.

⁶⁴ Qısmê dıyın şiira vistın, Dêst Wusar ıd 'Eşq Nêmend.

1.3.2.6. Mulemma

Şiiri ki b1 zaf zıwanan nusiyeni nameyê inê şiiiran o. Inê şiiiran d1 beyita vêrin yew zıwan d1 nusiyena, beyita dıyn zi yewna zıwan d1 yena nuştış. Ge ge zi zerreyê yew rêz d1 zıwani ciya ciya zi yeni şıxulnayış. Xısiyetê inê şiiiran, heti me‘na u nuştış ra zaf zıwanan ra şiiirêka newe meydanardış o. Şairi inê şiiiran d1 hunerê xu yê nuştışi mojneni ra. Diwanê Mela Aziz d1 yew şiiira inayın esta. Ina şiiir zi qısimê heştın d1 ca gena. Ina şiiir b1 çar zıwanan nusiyaya. Şiiir d1 zıwani Zazaki, Tırki, Kurmancki u ‘Erebki ca geni. Ina şiiir b1 usulê beyit nusiyaya u her rêza beyit d1, d1 zıwani esti. Rêzanê vêrinan d1 Zazaki u Kurmancki, rêzanê dıynan d1 zi ‘Erebki u Tırki ca geni. Şiiir d1 her yew rêz, heti qafiye u me‘na ra yewbinan keni tamam.

Çim tu siyê zê marı siyê ey çavreşamin çav belek
Enti hıusna fi felekik kiskanır senden melek

Sert awır med mı medejn ez bêkesim der vê dîyar
În lem yerhemniyellahu kim bana yardım yapar⁶⁵

⁶⁵ Qısimê heştın şiiira dıyn, Babil Zonon.

QISIMÊ YEWIN

LETEYÊ DIYIN

2. DÎWANÊ CEBEXÇURÎ DI WEZÎN, QAFÎYE U HUNERÎ EDEBÎ

Diwanan dî wezin, qafiye u huneri edebi, cayêko muhim tepîşeni. Şair, pê wezin u qafiye hunerê xu muejneno ra. Pê sen‘atonê edebi zi şıxulnayişê zıwan dî marifetê xu nişan dano. Diwanê Mela Aziz Beki, hım hetî wezin u qafiye ra hım zi hetî sen‘atanê edebi ra yew diwano hira u muhim o. Goreyê wezin u qafiye, wezini ferqın şıxulniyayi, hetî sen‘atan ra zi hemeyi sen‘ati edebi diwan dî estî.

2.1. Diwanê Melayê Cebexçuri Dî Wezin

Şairi goreyê huner u nuştîşi şiir ra wezinanê ferqınan şıxulneni. Hetî wezin ra hırî qeyde wezini estî. Inê wezini; weznê aruz, weznê hece u wezno serbest î. Şiiri edebiyato klasik pê weznê aruz nusiyeni. Şiiri ki bî qeydeyanê edebiyatê şari nusiyeni, mê şiiri çarrêzan ra yeni meydan u pê weznê hece nusiyeni. Usulo modern dî zi şiir dî bî zafî nê weznê aruz esto nê zi weznê hece. Şairi şiiranê xu pê yew qeydeyo serbest nuseni.

Diwanê Cebaxçuri hetî wezin ra ma eşkeni 3 qısmi dî tetkik bıker. Çımki diwan dî hım weznê hece hım weznê aruz u hım zi wezno serbest dî numaneyi şiiran estî. Şiiri ki bî usulê beyit nusiyayi inan dî weznê aruz şıxulniyo, şiiri ki bî usulê çarrêzi ya zi pancrêzi nusiyayi inan dî zi weznê hece şıxulniyo. Diwan dî yew şiir zi bî wezno serbest ameya nuştîş.

2.1.1. Weznê Aruz

Weznê aruz dora vêrin seserra 8. dî edebiyatê ‘Erebki dî şıxulniyo. Bî tesirê edebiyat u kulturê ‘Ereban, edebiyatê miletanê binan dî zi ameyo şıxulnayiş. Edebiyati ki weznê aruz şıxulniyi, inan ino wezin dî zaf çiyi bedılneyi. Weznê aruz dî zêcêbiyayişê omara heceyan ra wêtiyer, her hece dî waziyetê heceya akerde u

heceya qefilnayı muhim o. Yani benateyê wırdi rêzan dı lazımo beyita serin u cêrin waziyetê heceyan eyni bo.⁶⁶

Weznê aruz dı, dı çiyi muhim i. Xısusı vêrin, her rêza beyit dı zêcêbiyayışê omarê heceyan o. Xısusı dıyın zi her rêzê beyit dı zêcêbiyayışê heceya akerde u heceya qefilnayıyo. Weznê aruz dı qê nuştışê şiiir qalibi aruz esti. Şair, şiiira ki nuseno inê qaliban ra qalibêk şıxulneno. İta dı çiyi muhim ino ki şair bı kamiyo qalib beyita vêrin nušta, lazımo ki hemeyê beyitan dı eyni qalib bışıxulno.

Edebiyatê klasik ê Zazaki dı weznê aruz hol nêameyo şıxulnayış. Şairi eseranê klasikan bı usulanê klasikan nuseni; labelê hişa inan dı zê şairanê vêrinan weznê aruz hol nêşıxulyeno. Mela Aziz diwanê xu bı qeydayanê klasikan nušto, weznê aruz şıxulnayo; labelê aruz zaf xerıpnayı şıxulnayo. Heceya akerde u qefilnaye rê zaf diqet nêkerdo, teyna zêcêbiyayışê heceyan rê diqet biyo.⁶⁷ Diwanê Mela Eziz dı qalibi ki tefîlanê mefâîlun, fâilâtun, feilâtun yeni meydan, inê qalibi zaf şıxulniyayı,. Pê dı misalan ma eşkeni ino weziyet ramojn.

Tı ez mon feş / lê wûsar id / sêni caver / dena şına
. - - - / . - - - / . . . - / . . . -
Wısar mı ser / kena payiz / tı Homê ra / nêtersena
. - . - / . . . - / . . . - / . - . -
Me fâ î lun / Me fâ î lun / Me f â î lun / Me fâ î lun

Her guna bê / edêbi ra / yen wucud
- . . . / / - . . -
Her edeb wu / har xu tım tım / ben sucud
- . - . / - . - - / - . . -
Fâ i lâ tun / Fâ i lâ tun / Fâ i lun

⁶⁶ Ahmet Doğan, *Aruz Bilgisi*, Neşirxaneyê Akçağ, Ankara 2005, r.11.

⁶⁷ Weziyetê şıxulnayışê weznê aruz, wextê hedrekerdışê tezi u diwan dı ma Mela Eziz ra pers kerd u ma xırab şıxulnayışê weznê aruz pa persa. Ey zi va: “Ez zi zano weznê aruz xırab ca giroto. Wezin dı heceya akerde u heceya qefilnaye ra mı zaf diqet nêkerd; labelê mı teyna omara heceyan, omara wezinan u qafiyeya wezinan rê diqet kerdo.”

2.2. Diwanê Cebexçuri Dı Qafiye

Şiir dı qısımanê muhim ra yew zi qafiye ya. Qafiye, zêcêbiyayîşê herfan a. Qafiye, zerreyê şiir dı peyniyê her yew çeku dı çend vengi maneni yewbinan, inan nişon dana. Goreyê nuştîş zi zerreyê şiir dı yew aheng ana meydan. Kelimeyi ki peyniyê inan dı eyini herfi ca geni, eg nuştîşê inê herfan eyini yo; labelê me'nayê inan ferqın a, inê qısmi qafiye ani meydan. Şiiran dı yew zi redif esto. Peyniyê şiir dı qısmi ki him nuştîşê inan him zi me'nayê inan eyini ya, inê qısmi zi bı nameyê redif ca geni. Diwanê Mela Aziz Beki dı goreyê wezin ra wezini ciya ciya esti. Heti qafiye ra zi him beyitan dı him zi çarrêzan dı hemeyê qafiyeyi esti. Qê aheng u me'na qafiye rê zaf diqet biyo.

2.2.1. Qafiyeya Nim

Pê qafiyeya nim ya zi qafiyeya nimcet name bena. Qafiyeya nim, zêcêbiyayîşê yew herf o. Yani peyniyê her yew rêz dı eg yew herf bımano yewbinan, qafiyeya nim yena meydan. Nuştîşê inê herfan eyini yo; feqet me'nay inan ferqın a. Ina qafiye şiiran dı zaf hira şıxulniyena u him zi zaf rahat a.

Çomır owk a çomır hewo çomır gul
Çomır şā wa çomır muz a çomır vıl
Çomır xox a çomır rınd a zê bulbul
Vato pêyin vatê tu yo İlahi⁶⁸

Ina şiir dı kelimeyanê “gul, vıl, bulbul” dı herfa pêyin “l” hemeyin dı eyini ya. Ino semed ra ita dı qafiyeya nim esta.

Vêr çêm derdon welat ıd mı xu hol şıt
Birinê derdon şar welat mı rınd pışt
Şewaîê gêm mı kerd hona wu cad nışt
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon⁶⁹

Ina çarrêz dı kelimeyanê “şıt, pışt, nışt” dı herfa peyin hemeyin dı eyini ya. Ina herfa ki zêcê ya qafiyeya nim hesıbiyena.

⁶⁸ Qısmê yewın şiira hewtın, Qutsal Naziti.

⁶⁹ Qısmê hewtın şiira pancın, Barkerdış.

Pê mijmijê awır çımon xu ez kerda mehsur gulon
Vêrsê qomê xu d' yê kerd çot qomê mı mon qomê vılon⁷⁰

Ina beyit dı kelimeyanê “gul u vıl” dı yoew herf manena yewbinan. Ina herf rıstımê çeku dı ca gena u kelimeyan dı nuştışê ina herf eyni ya; labelê me‘naye inan ciya ya. Ino rıd ra zêcêbiyayışê yew herf, qafiyeya nim arda meydan.

Dunya zê yo hon şırın a sehêr şıwê d' tu vilnena
Heta nimruej tu d' wuyena zinhâr mesin ina dunya⁷¹

Ina beyit dı zi qafiyeya nim esta. Peyniyê çekuyan dı herfa “a” manena yewbinan.

2.2.2. Qafiyeya Tam

Qafiyeya tam dı zêcêbiyayışê 2 herfan esto. Yani peyniyê çekuyan dı eg dı herfi bımani yewbinan qafiyeya tam yena meydan. Qafiyeya tam dı yewna xısus zi esto. Kelimeya ki peyniyê cumle dı ca gena, zerreyê ina kelima dı herfi derg ê vengın ca bıgeri, inê herfi goreyê qafiye, dı vengi hesıbiyeni. Diwan dı qafiyeya tam zaf hira ca gureta.

Feşlê payiz yerê ‘umır on tu vir
Pêl daron piyêr tera yên war kuên bin hir
Zaf zê Yusuf Ken'on kuên zerê yo bir
Feşlê wusar feslê gul û kuelbizon⁷²

Ina şıir dı kelimeyanê “vir, hir, bir” dı, dı vengi maneni yewbinan u ino semed ra qafiyeya tam esta. Inê kelimeyan dı nuştışê herfan zêcê yo; ancax me‘naya kelimeyan ferfin a.

Xânedaron erzena dar
Rustêm Zal text ra ona war
Pueston şêr kena luyon bar
Xu mexapın pê xon dunya⁷³

Peyniyê çekuyan dı kelimeyanê “dar, war, bar” dı, herfi “ar” zêcê yi. Inê dı herfi qafiyeya tam ani meydan.

⁷⁰ Qısmê şeşın şıira pancın, ‘Eşq Bênsaf.

⁷¹ Qısmê hewtın şıira hırın, ‘Eşq Se Ken.

⁷² Qısmoê hewtın şıira pancın, Barkerdış.

⁷³ Qısmê pancın şıira çarın, Xu Mexapın Pê Xon Dunya.

Ina dunya kohon 1d ez xu zona tam yo bextiyar
Gewhêr bawêri zerrê mî nêyena setîş pê zerdon şar⁷⁴

Beyit dî kelimeyi peyin “bextiyar u şar” î. Inê kelimeyan dî zi, dî herfî maneni yewbinan. Qısmî “ar” nuştîş dî eynî yi; labelê me‘na dî ferqın î. Ino semed ra qafiyeya tam yena meydon.

Ge von Zin şiya zozon Serhâd Arârât piyêr biyo zê yo **gul**
Ge von Zin şiya kuê Şirâzi Şirâz piyêr biyo zê yo **bulbul**⁷⁵

Kelimeyi “gul, bulbul” weziyetê rıstım dî şıxulniyayi, inê kelimeyan dî, dî herfî maneni yewbinan u inê herfî qafiyeya tam ani meydan.

2.2.3. Qafiyeya Zengin

Bî nameyanê qafiyeya zengin ya zi qafiyeya dewlemend yena namekerdîş. Ina qafiye dî peyniyê çekuyan dî hırî ya zi hırî ra zêdiyer herfî maneni yewbinan. Qafiyeya zengin zor a, ino rıd ra hunerê şair mojnena ra. Şiiranê Mela Aziz dî misali qafiyeya zengin zaf î.

Tî têna qê niweşon ır tî ş**âfi**
Tî têna qê bêkeson ır tî **kâfi**
Tî têna qê destvengon ır tî **wâfi**
Celle celaluke ya hu ya Allah⁷⁶

Ina çarrêz dî kelimeyanê “şâfi, kâfi, wâfi” dî hırî herfî maneni yewbinan. Yew zi herfa “â” herfa derg a. Ino rıd ra ina herf, dî herfî hesabiyena.

Bulbul resa diyâr Şâm û **Halebi**
Rêyê Hamâ d’ bermena zê **Çelebi**
Tebuk ser firdona hêt bajar **Nebi**
Firdona firdona bulbul qê yo **gul**⁷⁷

Kelimeyanê “Halebi, Çelebi, Nebi” dî 3 herfî maneni yewbinan u qafiyeya zengin ameyaya meydan. Inê hırî kelimeyi, kelimeyi xısusî yi. Nuştîşê inê herfan eynî yo, feqet me‘naya inan ferqın a u qafiye ani meydan.

⁷⁴ Qısmî yewın şîira şeşın, Qıymêt Baweri.

⁷⁵ Qısmî pancın şîira pancın, Xezelê Wusar.

⁷⁶ Qısmî yewın şîira newın, Celle Celaluke Ya Hu Ya Allah.

⁷⁷ Qısmî diyın şîira yewındesın ‘Eşq Bulbul-1.

‘Eşq merdim ken zê lê qewax ken barı zê aşmê rueşon
‘Eşiq mird nêben ‘eşqi ra ta wuşlet tımtım ho vêşon⁷⁸

Qafiye rıstımê çeku dı ca gena. Kelimeyanê “rueşon, vêşon” weziyetê rıstım dı şıxulniyayi. İnê çekuyan dı hirı herfi maneni yewbinan, inê herfi qısımı “şon” i. Zêcêbiyayişê hirı herfan zi qafiyeya zengin hesıbiyena.

Qomê tu raşt a zê tir a tir monena qomê zêrber
Lêbelê ço ferq nêken mon qomê tir û qomê dilber⁷⁹

Kelimeyanê “zêrber u dilber” dı qısımı “ber” maneni yewbinan. Hirı herfi eyini yi u qafiyeya zengin ameyaya meydan.

2.2.4. Redif

Zerreyê yew şiir dı qısımı ki hım nuştışê inan hım zi me‘nayê inan eyini yi, inê qısımı redif hesıbiyeni. Zerreyê şiir dı redif, qafiye ra dıma yena. Şiir dı tor ewılı qafiye viniyena, qafiye ra dıma qısımı ki hım nuştışê inan hım zi me‘nayê inan eyini yi, inê qısımı zi beni redif. Yew şiir dı ge ge hım qafiye ca gena hım zi redif ca geno. Ge ge zi şiir dı qafiye esta redif çiniyo ya zi redif esto qafiye çiniya.

Mı sêr deştê omnon heyât xu d’ narue
Vêr derê derdon omnon id mı narue
Vêr çêm gulon zerrê kulon d’ mı narue
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon⁸⁰

Ina şiir dı qısımı ki peyniyê şiir dı ca geni inan ra “narue” hirı rêzan dı zi hım goreyê nuştışi ra hım zi me‘na ra eyini yi. Ino semed ra inê qısımı redif ani meydan. Çarrêz dı teyna redif esto, qafiye çiniya.

A Leyla ku ge hiş a ge bêhiş a
A Leyla ku ge weş a ge nêweş a
A Leyla ku ge aqıl a ge toş a
A Leyla nêrcena çoy ir bıv’ Leyla⁸¹

Ina çarrêz dı hım qafiye esta hım zi redif esto. Kelimeyanê “bêhiş, nêweş, toş” dı herfi peyin, herfa “ş” hemeyin dı goreyê nuştışi eyini ya. Ina herf qafiyeya nim ana

⁷⁸ Qısmê hewtın şiira hirın, ‘Eşq Se Ken.

⁷⁹ Qısmê şeşın şiira pancın, ‘Eşq Bêinsaf.

⁸⁰ Qısmê hewtın şiira pancın, Barkerdış.

⁸¹ Qısmê desın şiira yewındesın, A Leyla Ku.

meydan. Peyniyê rêzan dı zi herfa “a” hırı rêzan dı zêcê ya. Ina herf zi hım nuştış dı hım zi me‘na dı eyini ya u ino qısım zi beno redif.

Deştê Şirâz deşta gırd a **hayê Xeyyâmi pê çiniya**
Per yo cew ık per bin rız ık **hayê Xeyyâmi pê çiniya**⁸²

Ina beyit dı qısımêko derg redif ano meydan. Wırdi rêzan dı zi qısımê “hayê Xeyyâmi pê çiniya” hım goreyê nuştışi hım zi goreyê me‘na ra eyini yi. Inê qısımı hemeyi redif i.

Ruħ xu pak ık zê yo hak ık bacê bedên **xu bir pak ık**
Ruħ bedên tu kaşkên cennet rıyê cennêt **xu bir pak ık**⁸³

Ina beyit dı zi qısımêko derg redif ra yeno meydan. Wırdi rêzan dı qısımı “xu bir pak ık” eyini yi u inê beni redif. Hım nuştışi inê qısıman hım zi me‘nayê inan eyini ya.

2.3. Tertibê Qafiye

Edebiyato klasik dı tertibê qafiye qê ahengê şiir muhim o. Tertibê qafiye peyniyê rêzan dı goreyê zêcêbiyayişê herfan name beno. Çı rêzi ki pê eyini herfan qêdiyayi, inê bı eyini herf işaret beni. Diwanê Mela Aziz dı hım çarrêzan u pancrêzan dı hım zi beyitan dı tertibê rêzkerdışê rêzan dı usuli ferqın esti.

2.3.1. (aaab, cccb)

Hırı rêzi vêrin benatê xu dı qafiye ani meydan, rêzi çarın zi benateyê xu dı qafiyeyın i.

Tı têna qê niweşon ır tı şâfi	(a)
Tı têna qê bêkeson ır tı kâfi	(a)
Tı têna qê destvengon ır tı wâfi	(a)
Celle celaluke ya hu ya Ellah	(b)
Tı her qul xu r’ tı zêrr ra yo hannâni	(c)
Tı vıraşton xu r’ raşta yo mennâni	(c)
Tı zalım ır tı řağut ır deyyâni	(c)
Celle celaluke ya hu ya Ellah ⁸⁴	(b)

⁸² Qısımê şeşın şiira şeşın, Hayê Xeyyam Pê Çiniya.

⁸³ Qısımê şeşın, şiira newın, Şêytonon Awrupa

⁸⁴ Qısımê yewın şiira newın, Celle Celaluke Ya Hu Ya Allah.

2.3.2. (abab, aaab,)

Çarrêza vêrin dı rêza yewın u hirin benateyê xu dı, rêza dıyın u çarın zi benateyê xu dı qafiyeyın i. Çarrêzanê binan dı zi hirı rêzi vêrin, çarrêza vêrin ra qısımê vêrin dı; rêza pêyin zi çarrêza vêrin dı qısımê dıyın dı qafiyeyın a.

Tı sulṭoni felekoni	(a)
Dêst ma bigr ya Rasulallah	(b)
Tı şâhê cın û insoni	(a)
Şefâ'et ya Ḥabiballah	(b)

Tı zoni 'arş û 'ezmoni	(a)
Tı mirê in wurd dunyoni	(a)
Tı fêk furqoni rehmoni	(a)
Şefâ'et ya Rasulallah ⁸⁵	(b)

2.3.3. (aaaa, aaaa,)

Her yew çarrêz dı heme rêzi benateyê xu dı qafiye ani meydan u yew zi hemeyê çarrêzan dı eyni qafiye esta.

Rêng zemini dini ummet meş'alê waḥyi sema	(a)
Aşma nêwi muḥri furqâni Muḥammed Muştafa	(a)
Aşṭâro sur vêr bêr aşm ıd ruḥi sunnêt mucteba	(a)
Ina bayrâq bayrâqê dini mubini İslom a	(a)

Sêni aşma newi her şew tariti şew rueşn kena	(a)
Nur aşṭârê aşmon ken a aşm ız her ca rueşn dona	(a)
Sêr rıyi d' yo guercâl wurz we pê yo çêq yi ken hona	(a)
Ina bayrâq bayrâqê dini mubini İslam a ⁸⁶	(a)

2.3.4. (abab, cccb,)

Çarrêza vêrin dı rêza vêrin u hirin benateyê xu dı, rêza dıyın u çarın zi benateyê xu dı qafiyeyın i. Çarrêzanê binan dı zi hirı rêzi vêrin benateyê xu dı, rêza çarın zi çarrêza vêrin rêza dıyın u çarın dı qafiye ana meydan.

Sêr kuê wusar 'umır xu ra mı bar kerd	(a)
Feşlê wusar feşlê vıl û kuelbizon	(b)
Mewsim wusar mı caverda mı terk kerd	(a)
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon	(b)

⁸⁵ Qısımê yewın şıira desın, Na'at.

⁸⁶ Qısımê yewın şıira çaryesın, Bayraqê Ma

Gul xu xemılna zê yo vêw qê bulbul	(c)
Bulbul bena şa dêst xu dona dêst gul	(c)
Wurd piya guvend kên guvendê gul û mul	(c)
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon ⁸⁷	(b)

2.3.5. (abbb, abbb,)

Rêzkerdişê ina qafiye dı her yew çarrêz dı rêzi vêrin benateyê xu dı,; rêzi dıyın, hırın u çarın zi benateyê xu dı qafiyeyın i.

Tı gulê sidretu'l munteha ya tı gulê cennetu'l meva ya	(a)
Tı gulê 'urvetu'l wusqa ya gula sûr gula sûr ax gula sûr	(b)
Con mı fedê tu v' gula sûr ruḥ mı fedê tu v' gula sûr	(b)
Gula sûr gula sûr ax gula sûr	(b)

Tı gulê nuri felekon a tı gulê deşt û kueyon a	(a)
Tı gulê 'erd û 'ezmon a gula sûr gula sûr ax gula sûr	(b)
Con mı fedê tu v' gula sûr ruḥ mı fedê tu v' gula sûr	(b)
Gula sûr gula sûr ax gula sûr ⁸⁸	(b)

2.3.6. (aaaaa, bbbba,)

Diwan dı, dı şiiiri bı usulê pancrêzi nusiyayi. Inê pancrêzan dı zi rêzkerdişê qafiye eyın yo. Pancrêza vêrin dı hemi rêzi benateyê xu dı qafiyeyın i. Pancrêzanê binan dı zi çar rêzi vêrin benateyê xu dı rêzi peyın zi pancrêza vêrin dı qafiye ani meydan.

Mon hewê şehêr şuwon ıd huzun biyo ra kêyf nêmend	(a)
Mon gulon feşlê wusar ıd gem biyo têra şewq nêmend	(a)
Mon henzâr dengbêj welat ıd derd vêjo we veng nêmend	(a)
Mon çemon Dicl û Fırat ıd pel don pel ser hiş nêmend	(a)
Ez wusar bê Leyla pê sêk dêst wusar ıd gul nêmend	(a)

Dar û ber gur gur ho bermen kâinât ho mâtem ıd	(b)
'Ezmon qêren hor ho guren hewa wizen Yesrib ıd	(b)
'Erd ho lerzen kue recifen mij biyo tiyera Uḥud ıd	(b)
Qê wefât şâhê felekon zâtı paki Eḥmêd ıd	(b)
Ez wusar bê Eḥmêd pê sêk dêst wusar ıd gul nêmend ⁸⁹	(a)

⁸⁷ Qısimê hewtın şiiira pancın, Barkerdiş

⁸⁸ Qısimê dıyın şiiira vist u yewın, Gula Sûr.

⁸⁹ Qısimê dıyın şiiira vistın, Dêst Wusar ıd 'Eşq Nêmend.

2.3.7. (aa, ba, ca,)

Beyita vêrin miyanê xu dı qafiyeyın a, beyitanê binan dı zi rêzi vêrin serbest i, rêzi dıyın zi beyita vêrin dı qafiyeyın i.

Tu ‘aşq vıraşt eşt zerê gul henzâr hemd û senâ tu ri (a)
Tu bulbıl kerd ‘aşıq sunbul henzâr hemd û senâ tu ri (a)

Tu mêzg ‘âlêm ruhâni ra Tâha vıraşt kerd mêzg cihon (b)
Tu ‘âlem kêrd ‘aşıq Tahê milyon hemd û senâ tu ri (a)

Tu yo rehber kıtâb şawut rêyê Hîrâ ser ‘ard Hicaz (c)
Her vêng yi ra hayat don we henzâr hemd û senâ tu ri⁹⁰ (a)

2.3.8. (aa, bb, cc, ...)

Her yew beyit, xu miyan dı qafiyeyın a. Inê qafiyeyi zi yewbinan nêmaneni. Benateyê beyitan dı şemayê qafiye herf bı herf eyni dewam kena.

Tu çinti ra vıraşt yo gud zê yo gueg (a)
Pê fermon ‘biv’ vırazya gud bi yo gueg (a)

Şar yoti von a gud nuri Tâhê ya (b)
Belê vêrsi Tâhê fêki dunya ya (b)

Nur Tâhê biyo miraz qê wurd ‘âlemon (c)
‘Anâşir in miraz kom zon bê Mennon⁹¹ (c)

2.4. Huneri Edebi

Edebiyato klasik dı qê şairan, çend xısusı muhim esti. İnan ra xısusı vêrin şiir dı me‘na wa. Şair, şiiranê xu dı bı xorıniyê me‘na hişa xu ya şiir mojnenı ra. Xısusı dıyın zi sen‘ati edebi yi. Şair, şiiranê xu dı çendêk zaf ca bıdo huneranê edebi, şiiri ey indêk weş êseni u indêk qıymet vineni. Diwanê Mela Aziz Cebexçuri hetı huneranê edebi ra diwanêko zengin o. Huneri edebiyi ki ma Diwanê Cebexçuri dı tesbit kerdi mê yi.

⁹⁰ Qısimê yewın şiira yewın, Vatê Hamd u Sena.

⁹¹ Qısimê yewın şiira dıyın, Yêrn Kainat.

2.4.1. Teşbih

Ino hunero edebi, diwanan dı zaf şıxulniyeno. Ino sen'at dı, dı çıyan ra çıyo zayıf pê çıyo quwetın wesıfniyeno. Çar unsuri ino sen'at esti. Muşebbeh, muşebbehunbih, wechê şebeh u edatê teşbih.⁹² Eg çar hemi yewca dı biyeri şıxulnayış, nameyê ino sen'at beno teşbiho mufassal.

Tu dunya zê gul xemılna pê ni'meton xu kemılna
Tu teslim gedon Adêm kerd henzâr hemd û sena tu ri⁹³

Ina beyit dı teşbiho mufassal esto u çar unsuri teşbih hemeyi şıxulniyayi. İta dı dunya unsurê muşebbeh a. Gul, muşebbehunbin a, wechê şebeh xemılnayış, edatê teşbih zi kelimeyê zê ya. Yani dunya hetı rındı u êsayış ra zê xemılnayışê gul wesıfniyaya.

2.4.2. İstiare

Yew qal ya zi çeku, eg qê yewna çi ra biyero şıxulnayış o wext sen'atê istiare vıraziyeno. Ino sen'at, yew sen'ato mecazi yo. Qısımanê teşbih ra teyna dı hetı esti. Muşebbeh u muşebbehunbih.⁹⁴ Eg muşebbeh çiniye bo beno istiareya akerde, eg muşebbehunbih çiniye bo o wext zi istiareya qefılneyi yena meydan.

Feşlê wusar ha bermena aşmê 'edar ha bermena
Aşmê konon ha nalena dı aştârê ma şı hona⁹⁵

Ina beyit dı rêza dıym dı istiareya akerde esta. Çımki ita dı muşebbeh çin o u muşebbehunbih esto. Pê çekuyê astare hunerê istiare vıraziyayo.

2.4.3. Teşhis

Mexluqatiki tebi'at dı cuyeni ya zi esti eg yew wesifê insanan bıdıyo inan, ino sen'at yeno meydan. Bı ino wesif, inê mexluqati wesifêko newe u şınasnameyêko newe geni. Hunerê teşhis, benateyê insanan u mexluqatanê binan dı koordinasyon ano meydan.⁹⁶ Miyanê inê wesifanê insanan dı her çi esto. Ma vajo zê qalkerdiş,

⁹² Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Neşirxaneyê Yort Savul, İstanbul 2014, r.25.

⁹³ Qısımê yewın şıira yewın, Vatê Hemd u Sena.

⁹⁴ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, r.65.

⁹⁵ Qısımê desın şıira desın, Mersiyê Dı Astaron.

⁹⁶ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.120.

bermayiş, qehıryayış, huyayış, şabıyayış u çi bin. Ino sen‘at dı zê sen‘atanê teşbih u istiare, mecaz ra zi istifade beno.

Aştârê şew kuên reqâbet sêr felekon ‘ezmon a
Sırrı “subhane’l-lezi esra” wonên sêr qıl kona⁹⁷

Beyit dı rêza vêrin dı reqabetê astareyan ra behs beno; labelê reqabet yew wesfê insanan o. Yew wesfê insanan diyayo astareyan u sen‘atê teşhis vıraziyayo.

2.4.4. İntaq

Hunerê intaq dı wesıfanê insanan ra qalkerdiş diyeno mexluqatanê binan. Bı zafi pa hunerê teşhis şıxulyeno.⁹⁸ Heme sen‘ati intaq, sen‘ati teşhis zi hesıbiyeni; labelê heme sen‘ati teşhis, sen‘ati intaq nêhesıbiyeni.⁹⁹ İntaq dı wesıfanê insanan ra teyna qalkerdiş esto, teşhis dı heme wesıfi insanan ca geni.

Her zırāj “Yasin” wunena her bueron ız ber gena
Bêr meğârê kuê Sevr ıd zê yo nefêr nobet gena¹⁰⁰

Ina beyit dı kelimeyê zırāj, nameyê yew heywan o. Wesıfanê insanan ra wendiş/qalkerdiş, diyo ina heywan u sen‘atê intaq ameyo meydan.

2.4.5. Telmih

Ino huner dı yew hediseya tarixi ya zi yew şexıso tarixi rê atif esto. Pê ino atifo tarixi ma‘nayê beyit bena xori u ino sen‘atê telmih yeno meydan. Hunerê telmih dı hediseya ki cı rê atif beno, derg a derg ca nêgena, teyna nameyê qehreman ya zi tarixê hedise ra behs beno. Cara gayeyê telmih, hemeyê hedise dayiş niyo, teyna virardiş o.¹⁰¹

Tu ez zaf rašta dejna wa gelo pê dej ço biyo memnun
Hela şo pers gelo biyo şa sitêm mur Leyla ra Mecnûn¹⁰²

⁹⁷ Qısımê dıyın şiira hewtın, Tayr u Tûr.

⁹⁸ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, r.70.

⁹⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, r.209.

¹⁰⁰ Qısımê dıyın şiira hewtın, Tayr u Tûr

¹⁰¹ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, r.77

¹⁰² Qısımê pancın şiira dıyın, Xezelê Delal

Beyit dı ‘eşiq, hetî me‘şuq ra dejantiş ra maraz biyo u şıkıyo. Wexta ki ino dej ano zıwan, hediseya Leyla u Mecnun ano vir u vano şo inan ra bîpers çewî pê dej biyo memnun yan nêbiyo. Çımki hediseya Leyla u Mecnun dı zi him Leyla him zi Mecnun zaf deji ant bi.

2.4.6. İstifham

Ino huner dı qê zıxmkerdişê me‘na pers persayış esto. Pê ino persayış çıyo ki pa behs beno, vatışê ey beno quwetın.¹⁰³

Tı ez mon feşlê wısar id sêni caverdena şına?
Wusar mı ser kena payız tı Homê ra nêtersena?¹⁰⁴

Beyit dı zerşıkıyayış esto. Şair zi ino zerşıkıyayışê xu pê pers ano zıwan u me‘na keno quwetın. O wext zi hunerê istifham yeno meydan.

2.4.7. Tekrir

Tekrir bı me ‘nayê çeku, heyne vatış ya zi tekrarkerdiş o. Zerreyê beyit dı eyne kelime çend dor ca bıgero, ino sen‘at yeno meydan. Hunermend pê ino tekrarkerdiş, hişa insanan anceno hunerê xu ser o.¹⁰⁵

Ez nêzona ez tu ya ya ez ez a
Tu ez a ya ez tu ya se kom ez a¹⁰⁶

Ina beyit dı kelimeyi ez u tu çend dor ca geni yani tekrar beni. Rêza vêrin dı kelimeyê ez, çar gêring viyerena ra. Rêza dıym dı zi kelimeyê ez hırı dor, kelimeyê tu zi dı dor viyerena ra.

2.4.8. Nida

Me‘nayê ina kelime vengdayış o. Edebiyat dı bı zafî wextê hissanê şabıyayış, şaşbıyayış, gunakipêberdiş, hersbıyayış dı vengdayış esto.¹⁰⁷ Ino vengdayış zi pê çend kelimeyanê nida vıraziyeno. Beyita ki zerreyê ey dı yew vengdayış esto, ina beyit dı hunerê nida yeno meydan.

¹⁰³ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.179.

¹⁰⁴ Qısmê şeşın şiira pancın, 'Eşq Bêinsaf

¹⁰⁵ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.169.

¹⁰⁶ Qısmê yewın şiira hırın, Yotiyê ‘Eşiq u Me‘şuq

¹⁰⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, r.315.

Gûl tu siyê zê marî siyê ey çım siyâhê çım belek
Biri tu zê aşma newi kê kên sêr çarê felek¹⁰⁸

Ina beyit dı qê waştı vengdayişêk esto. Ino vengdayiş zi pê çekuyê “ey”
vıraziyeno. Veng diyeno waştı u wesifanê ey ra behs beno.

2.4.9. Tezat

Kelimeyi ki goreyê me‘na zıt yewbinan i, pê inan ino sen‘at vıraziyeno. Inê
kelimeyi him bı me‘nayê raşt u him zi bı me‘naya mecazi eşkeni ca bıgeri.¹⁰⁹

Pê kê dunya ço nêbıyo şa zafın tedı meşkê xu şa
Ha biyo şomı ha biyo pâşâ vêrni û pêni yê piyer boş a¹¹⁰

Ina beyit dı kelimeyi ki zıt yewbinan i, vêrni u pêni yi. Çekuyê vêrni destpêkê
yew çi mojnenâ ra, pêni zi qediyayişê yew çi ramojnena. Ino weziyet zi tezat o u yew
hunero edebi yo.

2.4.10. İrsalê Mesel

Vatışo nuştayın dı bı zafı zi şiir dı, qê ispatkerdişê yew fikir ya zi qê tesirê
me‘na zêdnayış, yew qala menşur ya zi wecize şıxulnayışo.¹¹¹ Ino huner dı idyoman
ra u vateyanê vêrinan ra istifade beno.¹¹²

Von holi raştâ zaf hol a nêyâron çoy ir kena yâr
Xıravi raştâ xırav a yâron çoy ir kena nêyâr¹¹³

Ina beyit dı vateyi holi hol a u xırabi xırab a, miyanê şar dı zaf şıxulniyeni. Inê
vateyi zê yew vateyê vêrinan vajiyo. Şıxulnayişê inê vateyan, sen‘atê irsalê mesel
ardo meydan.

2.4.11. Mubalağa

Ino sen‘ato edebi dı yew çi zaf pilkerdiş u zaf ramotış esto. Çıyo ki esto ya zaf
beno pil u ya zi zaf gıran mojniyeno ra. Ino sen‘at dı meqset, tesirê qal zêdnayış o.¹¹⁴

¹⁰⁸ Qısımê pancın şiira yewın, Xezel

¹⁰⁹ Mustafa İsen (ed.), “Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2009, r.289.

¹¹⁰ Qısımê hirın şiira yewın, Heykêl Dunya.

¹¹¹ Mustafa İsen (ed.), “Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, r.293.

¹¹² Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.216.

¹¹³ Qısımê şeşın şiira şeşın, Hayê Xeyyam Pê Çiniya.

Gunê mı zaf zê pêl daron gunê mı zaf zê qum beħron
Reħmê tu herkes ir bes a mı ceza mek pê bar gunon¹¹⁵

Ina beyit dı, dı cayan dı sen‘atê mubalağa esto u wırdi zi rêza vêrin dı ca geni. Rêza vêrin qısımê vêrin dı, zafiyê gunan zê pelanê daran mojniyeno ra; çımki daran ra bı hınzaran peli esti. İta dı gunayi merdımı u peli daran niyeni têver a u mubalağa vıraziyeno. Qısımê dıyın dı zi ina dor gunayi merdımı zê qum behran/dengızan mojniyeno ra.

2.4.12. Husnê Tehlil

Ino huner dı me‘nawa rınd esta, ya zi tefsirêko rınd esto. Ino sen‘at dı yew hadise esta u meydan ameyayişê ina hadise pê sebebêko rınd tefsir beno.¹¹⁶ Bı yewna ifade, qê me‘na weşkerdış, meydan ameyayişê yew hadise, bı sebebêko ferqın u uslibêko weş zıwan ardış o.¹¹⁷

Mirçik qijên hudhid wizên qê gulê bajar Nebi
Ref yo qirên ref yo wurên piyer bi meczub ay Nebi¹¹⁸

Ina beyit dı qijiyê mirçikan u wiziyê hudhudan pê yew sebebo rınd vaciyeno. Ino sebeb zi bajar/şarıstan Nebi yo. Yani mirçiki u hudhudi qê şarıstanê Nebi qêreni u wizeni.

2.4.13. Kinaye

Ino sen‘at dı yew çeku, hım me‘naya vêrin hım zi me‘naya mecazın dı yena şıxulnayış. Bı ino vateyo mecazın, xısusı ki pa behs beno bınêna weş yeno famkerdış.¹¹⁹ Labelê zerreyê beyit dı me‘naya mecazın bınêna gıran ca gena zê me‘naya raştikin.

Ecel yen bêr ciron tu kuen tı von qê wı bêr tu nêkuen
Gelo wı adrês tu nêzon yon nomê tu xu vira ken¹²⁰

¹¹⁴ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, r.72.

¹¹⁵ Qısımê çarın şiira yewın, Vergêrayış-1.

¹¹⁶ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.129.

¹¹⁷ Mustafa İsen (ed.), *“Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, r.288.

¹¹⁸ Qısımê dıyın şiira hewtın, Têyr û Tûr.

¹¹⁹ Mustafa İsen (ed.), *“Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, r.280.

¹²⁰ Qısımê desın şiira pancın, Domê Hivi.

Ina beyit dı rêza vêrin dı kinaye esta. Çımki rêza vêrin dı vajiyeno ki ecel yeno u beri tu kuweno. Bı me‘naya raştıkin qê ecel, berkuyayış çin o, ita dı nızdibiyayışê mergi ra behs beno. Yani merg yeno ciranê tu geno u rêz yeno tu zi u yeno tu zi geno. Labelê ino weziyet pê yew ifadeyo mecazi vaciyeno. Bı me‘naya raştıkin zi berkuyayış esto; labelê ina beyit dı bı me‘nayê ifadeyo mecazin ca gureto.

2.4.14. Tecahulê Arif

Çıyo ki merdım zano eg merdım zê nêzani tera behs bıkeru, ino sen‘at yeno meydan.¹²¹ Şair çıyo ki qayil niyo raşt a raşt vajo, pê yewna ifade ano zıwan.¹²² İta dı merdım yew çı zano, feqet zê nêzanan hareket keno.

Ez nêzona hesron war ik zê Ya‘qûb Ken‘on xu kuar ik
Eg tı hesron mı war nêkir çekçuêl dünya ez pê sekir¹²³

İta dı bı wesfi bermayış u warkerdışê hesran hunerê tecahulê arif vıraziyo. Şair şiir dı vano ez nêzano hesran warkeri u bıbermi; labelê merdım zano sêni bermeno u sêni hesri ey yeni war, ita dı çıyo ki insan zano, zê nêzanan pa behs beno.

2.4.15. Cinas

Çekuyi ki him nuştışê inan u him zi wendışê inan eyini yi; feqet hetı me‘na ra ferqın i, eg inê çekuyi yew beyit dı biyeri şıxulnayış, hunerê cinas yeno meydan.¹²⁴

Yo qedehe owka şāfi êrcena yo ton owka lêyl
Bı ixlaş yo secdı êrcen henzār yo secde şew û lêyl¹²⁵

Ina beyit dı çekuyi ki peyniyê rêzan dı ca geni, çekuyê “lêyl” wırdı rêzan dı zi nuştışê inan eyini ya. Labelê rêza vêrin dı yewna me‘na dı, rêza dıyın dı yewna me‘na dı şıxulniyaya. Rêza vêrin dı me‘nayê tēmanbiyayış, bêzilali dı şıxulniyaya. Rêza dıyın di zi me‘nayê tariti, zulmati dı ameyaya şıxulnayış. Ino weziyet dı zi hunerê cinas ameyo meydan.

¹²¹ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.110.

¹²² Mustafa İsen (ed.), “*Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*”, r.290.

¹²³ Qısımê çarın şiira dıyın, Vergêrayış-2.

¹²⁴ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, r.79.

¹²⁵ Qısımê çarın şiira yewın, Vergêrayış-1.

2.4.16. İqtibas

Eg zerreyê yew şîir dı ayet, hedîs u ya zi yewna şair ra leteyê şîirêk ca bıgero ino sen‘at yeno meydan.¹²⁶ İqtibas qê zıxmkerdışê me‘na şıxulniyeno.¹²⁷ Diwan hetî iqtibasane ayetan ra hira yo. Ge ge nameyê yew sure, ge ge leteyê yew ayet, ge ge zi heme ayet ca geno.

Ayet: “Hûrun maqşurātun fil xiyām”
Hori nê awır dona şar nê selām¹²⁸

Ina beyit dı rêza vêrin da ayet ca geno u hunerê iqtibas vıraziyeno.

2.4.17. Tariz

Goreyê me‘naya ferheng, yarikerdış o. Ya zi yew merdımı dı gerrazbiyayış o.¹²⁹ Diwan dı şîir ki ino huner tede esto, inan dı him yari him zi gerrazi esta.

Xeyyām nazık weş qışê ken lakin rêrê guêv xu virên
Nomê xu ra heq don şeyton hayê Xeyyāmi pê çiniya¹³⁰

Şair, semedê çend rubaiyanê Umer Heyyami, ey ra hersbiyayi yo. Ino rıd ra zi vano ki Umer Heyyam şairêko namdar o; labelê ge ge nameyê xu ra heq dano şeytani. Şair ina beyit dı him pê Umer Heyyami yari keno him zi ey ra gerraz o.

2.4.18. Lugaz

Deka manzum a. Xısiyete yew çiyi vaciyeno u nameyê ino çi waziyeno. Yew kaya çekuyan a.¹³¹ Diwanê Mela Aziz dı şîira ki qısıme heştın rêza hırın dı ca gena, sere ra heta peyni dekan ra yena meydan.

Tı şarê beşer bir beşer tu r’ ben şer
Tı pizê beşer bir beşer tu r’ ben ber¹³²

Şair, çekuyê “beşer” ser ra lugaz keno. Herfi ki ina kelime dı ca geni “b, ş, r” inan ra yewi veceno u kelime dı yewna me‘na yena meydan. Misal, kelimeya beşer

¹²⁶ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.201.

¹²⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, r.206.

¹²⁸ Qısıme desın, şîira yewın, Awır Hori.

¹²⁹ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.110.

¹³⁰ Qısıme şeşın şîira şeşın, Hayê Xeyyam Pê Çiniya.

¹³¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, r.206.

¹³² Qısıme heştın şîira hırın, Gırê Zon.

ra herfa vêrin yani herfa “b” eg bıvecıyo, herfi “ş, r” maneni, inê herfi zi yeni yewca u kelimeya “şêr” ani meydan. Dıma zi heyna kelimeya beşer ra eg herfa miyanin yani herfa “ş” eg bıvecıyo, herfi “b, r” maneni u inê herfi zi eg biyeri yewca kelimeya “ber” yena meydan. Beyitanê binan dı zi eyne çı esto u her beyit dı kayi kelimeyan ca geni.

2.4.19. Mulemma

Şiira ki bı zaf zıwanan nusiyaya, nameyê inê şiiran o. Ge ge yew beyit dı rêza vêrin yew zıwan dı rêza dıyın zi yewna zıwan dı nusiyena, ge ge rêza vêrin u rêza dıyın dı omare zıwanan zi bedıliyeno.¹³³ Diwanê Mela Aziz dı yew şiira mulemma ca gena. Ina şiir dı Mela Aziz, çar zıwanan dı şiir nuseni. Inê zıwani zi Tırki, ‘Erebki, Zazaki u Kurmanci yi. Mela Aziz beyitan dı rêza vêrin dı Zazaki u Kurmanci, rêza dıyın dı zi ‘Erebki u Tırki nuseno.

Çim tu siyê zê marı siyê ey çavreşamin çav belek
Enti hısnı fi felekik kıskanır senden melek¹³⁴

Ina beyit bı çar zıwanan nusiyaya. Rêza vêrin qısımê vêrin dı Zazaki, qısımê dıyın dı zi Kurmanci esta. Rêza dıyın dı zi qısımê vêrin dı ‘Erebki qısımê dıyın dı zi Tırki ca gena.

2.4.20. Tazmin

Qê zıxmkerdışê me‘na yew şiira ra beyitêk ya zi qısımêk girotiş o. İqtibas, pê ayet u hadisan girotiş vıraziyeno; tazmin zi pê şiiran ra qısımêk girotiş vıraziyeno.¹³⁵

“Ey sinayê mı se ben zê qıtmiri Eşhâb-ı Kêhf
Pa sehâbon tu ra ez şiyêr Cenneti ‘izz û şeref

O şiyer cennet ez şiyêr ceħnım ın ihna qê ben rewa
O kutik Eşhâb-i Kêhf o ez kutik vêr bêr tu wa”

Kom reçe hevalon tu d’ raşta cuyo kot yin dıma
Ro erê wu şın felekon ben berz ta biyer cê şıma¹³⁶

¹³³ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, r.299.

¹³⁴ Qısımê heştın şiira dıyın, Babil Zonon.

¹³⁵ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.221.

Beyitanê corinan dı şair, dı beyiti vêrin Molla Cami ra giroti. İnan dı hediseya Eshabê Kêyf ra behs beno. Mela Aziz zi dewamê şîir dı aheng u me'naya şîir nêxeripneno u bı beyitanê xu dewam keno.

2.4.21. Ebced

Yew hedise ya zi wezîyet, bı hesabê ecded cacıdayış o. Tarîxê ebced ge ge yew rêz dı ge ge zi kelimeyêka qıckek dı ca geno. Tarîxêko bı hesabê ebced ca diyo cı, qê şairan tarîxi muhim i.¹³⁷

Des nêw aşmê 'edârê ma d' şerrê "hê qaf û ğeyn û za" d'
Mîm şî awon ufuq beqâ d' qeşrê Cebâqçur recifya¹³⁸

Beyita corin dı Mela Aziz, bı herfanê "hê, qaf û ğeyn û za", goreyê hesabê ebced ra serra 2015 nişan dano. Ino tarîx zi wefatê birayê Mela Aziz, Mela Mucahid o. Mîm ra zi meqset, Mela Mucahid o.

¹³⁶ Qısmê dıyın şîira nêbiyesın, Na'at-2.

¹³⁷ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, r.339.

¹³⁸ Qısmê desın şîira desın, Mersiyê Dı Astaron.

QISIMÊ DIYIN
METNÊ TRANSKRİPSİYONİ

Tacê Bêr Şi'riston

Mı venda qelema siya da mı va biyê çend pelon bınus
Yo zon merdi gueri ra vej zê mircon herf û herf bınus

Qelem qomiş ra qerifa omi riy kâğıt ser kerd rêz
Heyât da zon Zâzâki ra pel pel yo bin dım kerd tıyerêz

Mı vaton zon Kırdki ra vıraşt yo bāgi şî'riston
Mı deştê 'ezmon welat id vil romit piyêr bi guliston

Mı her kue ra yo vıl guret mı her kiye ra yo gul guret
Zêmin deştê Cebâqçur id mı narue pêrin bın guret

Her zon yo âyêt Homê yo xızmet yi merdim ken 'eziz
Pê her herfê yi zaf âyêt nusiyê pê dêst qudrêt 'aziz

1. Xerîtê Bâweri

1.1. Vatê Hemd û Senâ

Tu 'eşq vıraşt eşt zerê gul henzâr hemd û senâ tu ri
Tu bulbıl kerd 'aşîq sunbul henzâr hemd û senâ tu ri

Tu mêzg 'âlêm ruhâni ra Tâha¹ vıraşt kerd mêzg cihon
Tu 'âlêm kêrd 'aşîq Tâhê milyon hemd û senâ tu ri

Tu yo rehber kîtâb şawut rêyê Hîrâ² ser 'erd Hîcâz³
Her vêng yi ra heyât don we henzâr hemd û senâ tu ri

Hevâl yi piyêr bi aştarê 'ezmon cuyayış tût Âdemi⁴
Pê yin her ca bı zê çıla henzâr şelât selâm ci ri

¹ Yew nameyê Hz. Muhammed (s.a.w.) o.

² Kabe ra nizdiya 5 kilometre duri di nameyê yew koyi yo. Bı nameyê Cebelinûr zi yena zanayış Ino ko di Hz. Muhammed (s.a.w.) rê wahiya vêrin ameyaya. (Fuat Günel, "Hira", *DİA*, Cilt:18, İstanbul 1998, r.121-122)

³ 'Erebistan di nameyê yew mıntıqa yo. Ina mıntıqa di şaristani Mekke u Medine zi ca geni. Hicaz benateyê Şam u Yemen di ca gena u zê merkezê ticareti yena zanayış. 'Ilimanê İslamiyet di zi merkezêko muhim a. (Mustafa Sabri Küçükaşçı, *DİA*, "Hicaz", Cilt:17, İstanbul 1998, r.432-437)

⁴ Goreyê kıtabanê semawi insan u pêxımbero vêrin o. Çımeyanê İslami di bı nameyê "ebu'l beşer", Qur'anê Kêrim di zi bı nameyê "sefiyullah" zi yeno zanayış. (Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *DİA*, Cilt:1, İstanbul 1988, r.358-363)

Yi yo ummet ‘erd ser kerd wê ri ‘erd kerd zê rueşon dunya
Cihân bı yo ‘edâletgâh henzâr şelât selâm ci ri

Her diwon gon pê nomê tu dest pêkır vaj hemd û senâ
In diwon ma yo şî‘riston henzâr hemd û senâ tu ri

Çêrx ‘âlêm pê nomê tu pil ho gêrên vêr felekon xu d’
Şewaţê ‘eşq kot felekon henzâr hemd û senâ tu ri

Aşm û ruej û aşârê şew piyêr pê nomê tu hê gêrên
Hor û hewa pê tu şin yên henzâr hemd û senâ tu ri

Tu Mecnûn kerd ‘aşîq Leylâ⁵ tu Ferhâd kerd ‘eşîq Şirin⁶
Tu Mêm Alon kerd ‘aşîq Zin⁷ henzâr hemd û senâ tu ri

‘Ezmon ‘eşq tu ra ho bermen vor û varon hesron kên war
Zêmin şewq tu ra mijmijen henzâr hemd û senâ tu ri

Tu ‘ezmon kêrd ‘aşîq ‘erdon tu heywan kêrd ‘aşîq gulon
Tu gul kêrd ‘aşîq insonon milyon hemd û senâ tu ri

Tu dunya zê gul xemılna pê ni‘meton xu kemılna
Tu teslim gedon Ādêm kerd henzâr hemd û senâ tu ri

Tu pê dêst miyes êgmin da ma tu pê bêdêst pemı da ma
Tu pê dêst horon owk da ma henzâr hemd û senâ tu ri

Tu maşt û şıt pê dêst munga resnên midê lêhir goni
Tu gueşt û ron û non don ma henzâr hemd û senâ tu ri

Tu ma rêsm Ādêm id vıraşt pê bāweri ma kêrd ‘eziz
Dı dunyon ıd ma kêrd mirê henzâr hemd û senâ tu ri

⁵ Yew hikayeya eşq a u edebiyatanê şerq dı zaf ca gena. Goreyê rivayetan qebileya Beni Amir ra Qeys (Mecnun) u Leyla zerr kuweni yewbinan. Wırdi zi şoneti keni u ino wextan dı yewbinan vineni. Wırdi zi beni pil u eşqê inan zi yeno eşnawıtış. Babiyê Leyla nêverdeno Leyla bıveciyo teber u yê xeym dı keno hepıs. Mecnun zi ina hedise eşnaweno u babiyê xu şaweno ki Leyla bıwazo. Babiyê Leyla zi keynaya xu nêdano Mecnun u yewna merdimi dı zewicneno. Mecnun zi ina hedise ra pê beno gej u kuweno kue. Leyla zi qehurê eşqê Mecnun ra mırena. Mecnun zi rojêk kue dı merde viniyeno. (İsmail Durmuş, “Leylâ ve Mecnûn”, *DİA*, Cilt:27, İstanbul 2003, r.159-160)

⁶ Mesnewiya Nizamî Gencevî ya, bı nameyê Husrev u Şirin zaniyena. Ina mesnewi bı nameyanê Ferhad u Şirin ya zi Ferhadname zi yena zanayış. Teyna edebiyatê klasik dı nê, edebiyatê şar dı zi meseleyêka muhim a. (Nurettin Albayrak, “Ferhad ve Şirin”, *DİA*, Cilt:12, İstanbul 1995, r.388-389)

⁷ Edebiyatê Kurdi yew hikeyeya eşq a. Mem u Zîn şiiiranê Eliyê Herîrî u Melayê Cizîrî dı viyereni ra. Edebiyatê Kurdi dı eşqê Mem u Zîn tor zaf bı Ehmedê Xanî yeno zanayış. Xanî, eserê xu yê Mem u Zîn terzê mewnewi dı nuşt. Mesnewiyê Mem u Zîn, pêser dı, dı henzar u pancsey beyit ra zêdiyer a. Ehmedê Xanî wexta ki ina mesnewi kerd tamam, çewras u çar serre bı. (Kadri Yıldırım, *Nûbehara Biçûkan*, Neşirxaneyê Avesta, İstanbul 2008, r.44-51.)

1.2. Yêm Kāināt

Tu çinti ra vıraşt yo gud zê yo gueg
Pê fermon ‘biv’ vırazya gud bi yo gueg

Şar yoti von a gud nuri Tāhê ya
Belê vêrsi Tāhê fêki dunya ya

Nur Tāhê biyo miraz qê wurd ‘ālemon
‘Enāşir in miraz kom zon bê Mennon⁸

Tu awır da cı gud teqa şiya ra
Tu yêm ‘ālêm pê teqnayış gud na ra

Adir awır tu ra gud cad bi dı cê
Yo ca nişt bin co bin bı dūn kot sêr cê

Qat sêr ‘ālêm tu dūn gud ra napiyera
Tu her yo cad felêk nêrue kêrd tiyera

Tu ‘ezmon id felêk kêrd rêz pê ruêj id
Duyes gêrayê şew nêrue vêr ruêj id

‘Ezmon cêrin pê aştāron tu best tiye
Sêr ‘erd kerd rueşn pê aştāron tu vıst tiye

Tu ruej ma r’ kerd çilê ruêj hem subê ruêj
Tu aşm ız kerd çilê şew şew bi zê ruêj

Tu deştê ‘ezmonon d’ her çi cena de
Tu aştārê romit deşt id deşt bi de

Pê cê gud bin tu ‘erd vıraşt tu kerd ra
Tu kuê nêser tu kêrd mêhin sêr ‘erd ra

Tu kêrd ‘enbār me‘dên her çi bin ‘erdi
Tu kêrd baxçê gul û vilon sêr ‘erdi

Tu cuapê sêr kona heywon vıraşti
Tu riyê ‘erd kerd inson ır zê behêşti

Tu bācê venda Ādêm da tu kerd şa
Tu wu ‘ālêm vıraşti ser kerd pāşā

⁸ Yew nameyê Homayi yo.

Tu mon tuton Adêm ra Tâhâ vijna
Tu kerd pil yin tu yin mon ra wu vijna

Tu Tâhâ kerd pil zê Hârûn⁹ zê Mûsê¹⁰
Tu wu kerd pil zê Îdris¹¹ û zê ‘Îsê¹²

Kom riyê Eħmedi¹³ pak bigr tera şiyer
Wu wurd dunyon ıd ben ‘eziz ben zê şêr

1.3. Yotiyê ‘Āşiq û Me‘şuq

Ez nêzona ez tu ya ya ez ez a
Tu ez a ya ez tu ya se kom ez a

Ez tu sêni kuên zerrê çermê pêrin
Ma dı gon piya don xu ra puestê zêrin

Wurd gon bên yo kuên zerrê çermê cesêd
Çar guêş bên yo veng kırışên sêr şari d’

Wurd mêzg bên yo riyê bulbul xu ca kên
Wurd zêrr bên yo gul û sunbul xu şa kên

Çar dêst bên yo herkes ir bên destegir
Çar ling bên yo herkes ir bên paştigir

Zê Şêx Ekbêr¹⁴ nêvona ez ‘wucud o’
Belê ez zê ‘eziz vona ‘westa yo’

⁹ Pêxımbêr u Beni İsrail rê şawıyo u birayê Hz. Musa yo. Qur‘anê Kêrim dı vist ca dı nameyê ey viyereno u bı zafı pa Hz. Musa, nameyê ey zıkr beno u zê ardımkarê Hz. Musa zaniyeno. (Ömer Faruk Harman, “Hârûn”, *DİA*, Cilt:16, İstanbul 1997, r.254-256)

¹⁰ Pêxımbêrê Beni İsrail o u ey rê Tewrat ameyo war. Qê hırı dinan zi pêxımbêrêko muhim o, qebileya Beni İsrail zulmê Firawun ra xelhsnayo. Bı vateyê Qur‘anê Kêrim Hz Musa, tedrisatêko hewl guret u hemeyê ‘ilimanê Mısırijan rê weqıf bı. Zulmê Firawun ver remeni yeni verê Behro Sur u çanqolê xu dano behr ru u behr beno dı leteyi. Ey pa viyereni ra u Firawun tede xenıqiyo. (Ömer Faruk Harman, “Mûsâ”, *DİA*, Cilt:31, İstanbul 2006, r.207-213)

¹¹ Pêxımbêr u Qur‘anê Kêrim dı nameyê ey viyereno ra. Têrziti kerdni u wexta ki encı eşteni her dor vateni “subhanallah”. Goreyê neqlkerdişê Taberi, Homa wexta ki pêxımberti da Hz. İdris, o wext Hz. Adem 622 serre bı. Hz. Adem u Hz. Şit ra pê biyo pêxımbêr u ey rê 30 rıpel kıtab ameyo war. (Ömer Faruk Harman, “İdris”, *DİA*, Cilt:20, İstanbul 2000, r.478-480)

¹² Qur‘anê Kêrim dı nameyê ey İsa İbn Meryem u Mesih viyereno ra. Ey rê kıtabo muqeddes İncil ameyo war. Qur‘anê Kêrim dı heyatê ey, mu‘cizeyi ey u ‘ezman rê berzbiyayişê ey derg a derg ca geno. (Ömer Faruk Harman, “İsâ”, *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.465-472)

¹³ Yew nameyê Hz. Muhammed (s.a.w.) o.

¹⁴ Muħyiddin İbn ‘Erebi, seserra duyesin dı ameyo dınya. Tesewwıf u tarıxê fikıryayişê İslami dı nameyêko muhim o. Tesnif u tehlilkerdişê xelqbiyayişê insani dı qedemeyêka newe kerdo a. Ey gore, insan teyna yew wıcid da muteşekil niyo. Wıcid dı zi mertebeyi esti. (M.Erol Kılıç, “Muhyiddin İbnü’l-Arabî”, *DİA*, Cilt:20, İstanbul 1999, r.493-516)

1.4. Biyoti û Yoti

Zêrr rašta yo têk sinena gueş ay dıdın a nêkuena
Ge zê zıraj ha wonena ge zê bulbul ha nurnena

Zêrr sinayê xu sinena eşlâ tera nêverena
'Erd û 'ezmon piyêr bid' a zêrr zêrr rênê yi ser mîrena

Bênd hot felekön 'ezmon ho zerrê deston sinayê yê d'
Meftê bêr heşt firdowson ho zerrê deston êrcayê yê d'

Zêrr xu kerd têxt sinayê xu r' yo bin nêşken vêj têxt yi ser
Her çi awir zerrê ma dır vêrsi ay ko ho têxt xu ser

Çîtê vizêr çin êr bi zaf yi rašta bi zê rêsm vêrsi
Awir sinayê zerrê ma d' vıra vırsa bi yo vêrsi

Aştârê hot 'ezmonon pa 'erd û deşt û qıl û kuon
Pê yo vıra bi yo vêrsi pê pıf vıra kot ta bi gon

Vêrsi tum tum şına yena wehar xu dım ra gêrena
Ge bena vin ge êsena çırrê wehar nêresena

Zêrr biya zê Hełâci Mensûr¹⁵ bêqerâr ya ha gêrena
Zêrr zerrê dayrê gulê xu d' biya bêtewât ha qêrena

Ge "Enâ'î-heq"¹⁶ pê fêk vona puestê xu ra kuena tever
Zerrê cub id heq vinena mâsiwâ ra şına wuver

Buê qilê zêrr kom nêşken bigr bê derwêş kâli zê Xeyyâm¹⁷
Şû Mollâ Comi¹⁸ ra rınd pers von "kom pêşo gen wesselâm"

Tıkê pêşên ey 'ezizêm pê adir 'eşqi Kuê Hîrâ
Eg tu eşkên 'eşq birecîfn, birecîfn kuê Tûri Sinâ¹⁹

¹⁵ Serra 858 dı İnan dı ameyo dinya, mutesewwif u şairêko namdar ê Farisi yo. Derheqê vateyê "En'el Heq" dı zaf kritik biyo. Ino vate zi ina vajiyo 'Eg şıma Homa nêşnasneni eserê ey bişnasnên. A eser zi ez a. Ez heq a, çımki heta qıyam pa heq ra ez heq a. Qê çend vateyi ey qerarê idam diya cı. Rojê idami dı verco dest u lıngi ey tira biyi, dıma zi dard bı. (Süleyman Uludağ, "Hallâc-ı Mansûr", *DİA*, Cilt:15, İstanbul 1997, r.377-381)

¹⁶ Yew vateyê Hellaci Mensûri yo.

¹⁷ 'Alimo İnanj, şair u filozof o. Merkezê eyaletê Xorasan Nişabur dı ame dinya. Xeyyam ilimanê cebir, geometri, astronomi, fızik u tıp dı aver şıyo. Muzik dır zi elaqeder biyo u pê rubaiyanê xu nameyê xu dayo eşnawıtış. (Yavuz Onat, "Ömer Hayyâm", *DİA*, Cilt:34, İstanbul 2007, r.66-68)

¹⁸ İnanj, 'alimêko pil u şair o. Serra 1414 dı şaristanê Xorosan Câm dı ameyo dinya u ino rıd ra bı nameyê Molla Câmî yeno zanayış. Vılabiyayışê fikrê 'wehdeti wucıd" dı tesirê ey zaf o. (Ömer Okumuş, "Abdurrahman Câmî", *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1993, r.94-99)

1.5. ‘Eşq Baweri

‘Eşq baweri kot zerrê kom yi ken Mecnûn ben ĥoriga²⁰
Mon ĥoron yi d’ şew ruej Mecnûn zê Ferhâd ho gêren Leyla

‘Eşq mâsiwa ruej ken tari ruêj wurd cihoni merdımın
Aşmê nison zaf tari ya ço yê d’ hol nêgêren Leyla

Ruĥ baweri ĥeyât dar o ĥeyât don ĥeyât her kesi
Mon mezelon d’ ĥeyât çin o kom tedı ho gêren Leyla

‘Eşq mon aştâron d’ nêvên aştârê piyêr lez şin hona
Kâinât kotin tariti ço hin nêdin aşmê Leyla

Ruĥ gul û vılê warê ma pa sunbul û bulbulon ma
Erzen kê ma ‘eşq mecâzi ço hin nêwazen kê Leyla

‘Eşq bawêri feşlê wusar gul û bulbul hol kên tiyera
Mezâriston payız pêyin kom tedı ho gêren Leyla

Tu yo çi bê ‘eşq nêben çi ‘eşq bawêri yo çiko bin
Pê çilê ‘eşqi mecâzi tu merdım nêresen Leyla

Her çi vêrsi yo zati ya bêlkâ vêrsi, vêrsi yi ya
Tu dêst xu bı d’ ‘eşq raştıkin tu hin kuên bin vêrsi Leyla

Wusar buê don buê gul û vıl bulbul wunên qê sunbulon
Vil hin vêjê bin pêl daron her kes hin ho vendon Leyla

‘Eşq mâsiwa tu lez caverd ‘eşq bawêri xu r’ bı rehber
Tı bên ‘eziz wurd cihon ıd tı lez resên dergê Leyla

1.6. Qıymêt Bawêri

Cewhêr bawêri zerrê ma gıron zê mulki İskendêr²¹
In cewher ‘erşı ra ard war sinayê İbrâhim Azêr²²

¹⁹ Mısır dı nameyê yew koyi yo. Ino ko dı Tewrat diyo Hz. Musa. Zıwanê ‘Erebi dı kelimeyê ko pê kelimeyê ‘tûr’ ifade beno. (Mustafa Sinanoğlu, “Sinâ”, *DİA*, Cilt:37, İstanbul 2009, r.221-222)

²⁰ Diwan dı ifadeyê horiga/horigah herında çekuyê “Cennet” dı şıxulniyaya.

²¹ Qralê Makadonya yo u tarixê Makedonya dı imparatoro tor pil hesıbiyeno. Milat ra ver ameyo dınya. Aristo ra dersi zıwan, edebiyat, siyaset u felsefe gureti. Çımeyanê İslami dı zaf cayan dı zê nameyêko efsanewi viyeren ra. (Mahmut Kaya, “İskender”, *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.555-557)

²² Babiyê Hz. İbrahim o.Qur’anê Kêrim dı nameyê babiyê Hz. İbrahim, Âzer viyeren ra, Tewrat dı zi nameyê Terah ca geno. Hz. İbrahim wexta ki bı pêxımbere, babiyê xu zi dawet keno dıno heq ser; oncax babiyê ey secde beno putan ru. Hz. İbrahim qê babiyê xu Homa ra meğfiret wazeno, feqet ino qebul nêbeno. (Ömer Faruk Harman, “İbrâhim”, *DİA*, Cilt:21, İstanbul 2000, r.266-272)

Ina dunya kohon ıd ez xu zona tam yo bextiyār
Gewhêr bawêri zerrê mı nêna setış pê zerdon şār

Bawêri yo çila vıst ta welat mêzg şarê ma kerd rueşn
Ma verni û pêni her çi di zerrı û tevêr ma piyêr bi rueşn

Ma westê kâinât xu di zerrê her herfê aşâron d'
Hemi rêz 'erd û 'ezmonon westê xu muet ra mon yaron d'

Ma pêr wêt in heyât xu di pê çilê bawêri ma di
Pê meftê bawêri kerd a bêr 'âlêm âxirêt ma di

Ma adırgāh²³ û şar yi di bê bawêron piyêr hê uca
Âgê gunon kuelê nefson belingaz 'uqba hê uca

Ma horigāh û şar yi di pencirê bawêri ma ra
Pa Şıddıq²⁴ û pa Fāruqi²⁵ pa Heyderi Kerrāri²⁶ ra

'Eziz ummetê Ehmedi omê pêser owkê Kewser²⁷
Piyêr hê zewq şefâ oncên şimên pê finconon zêrber

1.7. Qutsāl Nāziti

Ez vaj nêvaj tı zê xu kên İlahi
Herkes emir tu gon biyar ca İlahi
Her çi pê tu omo dunya ho cuyen
Vato pêyin vatê tu yo İlahi

²³ Diwan dı ifadeyê adırğa/adırgah herında kelimeya ceahnime dı şıxulniyaya.

²⁴ Hz. Ebubekir, Mekke dı ameyo dinya. Wexta ki Hz. Muhammed (s.a.w.) rê pêxımberti ame, dora vêrin Hz. Ebubekir bısılmanı qebul kerd. Pa Hz. Muhammed (s.a.w.) hicret kerd Medine. Vıstoreyê Hz. Muhammed (s.a.w.) o. Hz. Ebubekir, Qur'anê Kêrim fek zaneni u Hz. Muhammed (s.a.w.) rêk hol wı şınasneni. Wefatê Pêxımberti ra dıma bı xelifeyê bısılmanan. Dı serri u hırı aşmi xelifeti kerd. (Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.101-108)

²⁵ Hz. Umer. Nameyê Faruq, Pêxımberti ma nayo Hz. Umer ra. Mekke dı ameyo dinya. Qumandanokê pil zaniyeno. Wexti Hz. Muhammed (s.a.w.) dı iştiraq kerd hemeyê herban, wextê xelifetiye Hz. Ebûbekir dı zi ey rê mişawırti kerd. Wefatê Hz. Ebubekir ra pê zi bı xelifeyo dıyın. Des serri xelifeti kerd u wexti ey dı İslamiyet bı vıla u wextê xelifetiye ey bı zafi herban dı viyerto ra. (Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, Cilt:34, İstanbul 2007, r.44-51)

²⁶ Nameyê Hz. Ali yo u coğrafyaya Bısılmanan dı bı zafi pê mo name zoniye. Hz. Ali, Mekke dı ameyo dinya u lajê Ebu Talib o. Wı u Hz. Muhammed (s.a.w.) dezayê yewbinan ê, hım zi zomayê Hz. Muhammed (s.a.w.) o. Hz. Ali bı zafi Hz. Muhammed (s.a.w.) rê katıbtı kerda. Wehyi ki ameyi war, ey qeyd kerdeni. Wefatê Hz. Osman ra pê bı xelifeyo pêyin u panc serri xelifeti kerd. (Ethem Ruhi Fığlalı, "Âli", *DİA*, Cilt:2, İstanbul 1989, r.371-374)

²⁷ Cennet dı awa ki Hz. Muhammed (s.a.w.) pa ummetê xu ra veri yê dı yeno yewca, nameyê ina aw a. Literaturê İslamiyet dı hemeyê awi Cennet, ina aw ra yeni meydan. (Mustafa Ertürk, "Havz-ı Kevser", *DİA*, Cilt:16, İstanbul 1997, r.546-549)

Bê hêr ‘Îsê guelik Musê gê Hindi
Bê Fir‘uwni²⁸ bê Nemrudi²⁹ bê Sindi³⁰
Gelo kom nêwazên tu r’ secdı tım ber
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Kom tu r’ secdı berd biyo ‘eziz dı cihon
İblis³¹ eg hêrti nêkerdên bin şeyton
Âdêm xu r’ kêrdê qible secdı bêrdên
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Bızonên Âdem pil zê kerrê Ka‘bi³²
Ka‘be kerron ra no piyera yo Nebi
Binê Âdêm no piyera deston Rebbi
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

İblis rašta bıfekerên pê mêzg id
Âdêm Nebi ho secdı ben vêr Ka‘bi d’
Henzâr gering şın secdı vêr Âdêm id
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Nizonê İblis pêni d’ wu kerd İblis
Qurreti yi pêni d’ wu kerd en xebis
Wu kerd şeyton wu kerd necis wu kerd pis
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Âdêm şarı narue vêr kerrê Ka‘bi d’
Fermon Homê yı cad ard ca vêr bêr id
Şarnermiti wı kerd Nebi sêr ‘erd id
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

²⁸ Nameyê hukumdarê Mısır o. Firawun him hukumdar u him zi Homa hesabiyeni. Fıkırê inan dı Firawun, tertibê dınya ra mesul bı u çı ibadeto ki beno bı nameyê ey beni. Qur‘anê Kêrim dı nameyê Firawun teyna hadiseyê Hz. Musa dı viyereneno ra. (Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *DİA*, Cilt:13, İstanbul 1996, r.118-121)

²⁹ Qralê wexti Hz. İbrahim o. Qur‘anê Kêrim dı wexta ki Hz. İbrahim erziyeno miyanê adiri, ey ra behs beno. (Cengiz Batuk, “Nemrud”, *DİA*, Cilt:32, İstanbul 2006, r.554-555)

³⁰ Wextê Harun Reşid dı cuwiyo, mudirê emniyet o. Merdimêko xırab u ğıdar bı.

³¹ Şeytano vêrin. İnsanên rê beno musalat u ey rayiro raşt ser fineno. Qur‘anê Kêrim dı heştay u heşt cayan dı nameyê iblis viyereneno ra. Wexto ki Homa, Hz. Adem xelq kerd u hemeyê melaketan ra va, ey rê secde bıberên, hemeyê melaketi secde berdi, teyna iblis Hz. Adem rê secde nêberd u Homa zi wı dergayê xu ra eşt. (İlyas Çelebi, “Şeytan”, *DİA*, Cilt:39, İstanbul 2010, r.99-101)

³² Qıbleyê Bısilmanan a. Rıyê dınya dı mabedo vêrin hesabiyena. Şaristanê Mekke dı miyanê Mescidê Haram dı ca gena. Ka‘be dora vêrin çı wext u hetî kam ra vıraziyaya kıfş niyo. Çend dor şeyyaya we u newe ra vıraziyaya. (Sadettin Ünal, “Kâbe”, *DİA*, Cilt:24, İstanbul 2001, r.14-21)

‘İbret bir ey vêr her nefis mev’ İblis
Yo xuy ki ken Nebi yo xuy ken İblis
Xu kerd İblis kom kot bin emir nefis
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Rid yo secdi ‘ezâzil xu kerd şeyton
Tu ver vêja qurreti kerd bı mel‘un
Va pi mı adır pi yı çomur momır
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Zinhâr tı zê İblis qurreti mekır
Homê çita tu r’ emir kerd ca d’ bıdır
Qarşê holê Homê d’ nonkuari mekır
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Çomır owk a çomır hewo çomır gul
Çomır şa wa çomır muz a çomır vıl
Çomır xox a çomır rınd a zê bulbul
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Çomır rêz engur o kê xox û muri
Çomır warê Mem û Zin û gulpêri
Çomır heyât qê her çi sêr ‘erdı ri
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Adır kot gem wışk û tern piyêr piya vêşên
Mon bırr gem ıd wehâr heyât piyêr kışên
O zemin ıd çi bên herr piyêr piya pêşên
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

Îlahi in kuelê xu bigr azad mek
Dergê ‘eşq xu ra bê çari tever mek
Kom wazen wa ‘eziz ıv wa kuelê tu v’
Vato pêyin vatê tu yo Îlahi

1.8. Welat Ummetê İslomi

Zemin ra gunê hê don we ‘ezmon ra belê hê varên
Welat İslom biyo mezbaħa hewa ra satwêt guin varên

Bıra biyo cellâdi birê şarı bınnen bıra birê
Emon ya Reb ın çi wehşet kot mon ummetê serweri

Kultur Corc³³ dunya xeripna dunya kerd zê yo guelê guin
Nefis biyo Uzzâ³⁴ ho gêren riy ‘erd kerd zê zindon Lenin³⁵

Înson rênê ho gêren a hêt çâgê cehl û wehşeti
Şehwet kerd Lât³⁶ dolar kerd put qetıl kerd con hidâyeti

Kurê ‘erd ho serxueş gêren inson piyêr ho bêhiş gêren
Wehar quwêt bêçâri wen zulm zindonon nêvinen

Corc pê fitn û fesâdê xu mêzg şarê ummet kerd vıla
Tıkên mêzg Moskowa³⁷ guret tıkên mêzg Waşington³⁸ kerd la

Pê aqıl Ewropa û Rusya hetta inkê çêrx ‘edâlêt
Nêgêro mon felekon xu d’ nêdiyo inson yo se‘âdet

Cuzzom kultur Ewropa yo niwêş ir qet nêben şifâ
Kufr û bawêri zê cê gên tu yo derd ir nêben dewâ

Pê in kultur weş ben niweş Mesih ız ci r’ nêben destgir
Yo baweriya bê ‘emêl tu çoy ir nêbena paştgir

‘İffet edeb heyâ barkerd welat Hezreti Mesih³⁹ ra
Nê ‘eziz mend nê dêri mend pêrin bar kerd şî ita ra

1.9. Celle Celaluke Ya Hu Ya Ellah

Tı têna qê niweşon ır tı şâfi
Tı têna qê bêkeson ır tı kâfi
Tı têna qê destvengon ır tı wâfi
Celle celaluke ya hu ya Ellah

Tı her qul xu r’ tı zêrr ra yo hennâni
Tı viraşton xu r’ raşta yo mennâni
Tı zalım ır tı tãgut ir deyyâni
Celle celaluke ya hu ya Ellah

³³ Diwan dı mo vate kulturê Awrupa temsil keno.

³⁴ İslamiyet ra ver ‘Erebistan dı nameyê yew put o. Bı xısusiyet zi putê qebileyanê Qureys u Kinane zaniyeno. (Şevket Yavuz, “Uzzâ”, *DİA*, Cilt:42, İstanbul 2012, r.268-269)

³⁵ Rayberanê Sosyalizm ra yo.

³⁶ İslamiyet ra ver ‘Erebistan dı nameyê yew put o. İslamiyet ra ver Erebistan dı zaf qıymet diyeni putanê Menat, Uzza u Lat ru. Bı emrê Hz. Muhammed (s.a.w.) putê Lat şiya we. (Tevfik Fehd, “Lât”, *DİA*, Cilt:27, İstanbul 2003, r.107-108)

³⁷ İna kelime herında Sosyalizm dı şıxulniyaya.

³⁸ İna kelima kulturê Ğerb vera şıxulniyaya.

³⁹ Hz. İsa.

T1 heq bıza bêesteri tera gên
Pê şin ‘edâlêt xu dunya tı sencên
Hendê yo zerrê tuêz heq çoy nêverdên
Celle celaluke ya hu ya Ellah

T1 heq mezlomi zâlim ra tı hol gên
T1 adırgâh ıd zâlim rınd ceza kên
Pê her çeşit ‘ezâb tı yi ‘ezâb kên
Celle celaluke ya hû ya Ellah

T1 pê cennêt xu ‘eşiqon xu şa kên
T1 peni d’ gunekâron rênê ‘ef kên
T1 rehîmê xu qulon xu ra tı barkên
Celle celaluke ya hu ya Ellah

Rehîmê tu ra hendê gunon mı yo bār
Gelo mi r’ kuena felekon in diyār
Bê kuelti ço ben ‘eziz ço ben yār
Celle celaluke ya hû ya Ellah

1.10. Na‘at

T1 sulţoni felekoni
Dêst ma bigr ya Resulâllâh
T1 şâhê cın û insoni
Şefâ‘et ya Habîbâllâh

T1 zoni ‘erş û ‘ezmoni
T1 mirê in wurd dunyoni
T1 fêk furqoni rehmoni
Şefâ‘et ya Resulâllâh

T1 gulê ‘erd û ‘ezmoni
T1 aştarê kehkeşoni
T1 şâhê şâhi merdoni
Şefâ‘et ya Resulâllâh

Qê şefâ‘et ruêj meşşeri
Herkes kot vêr bêr Pêxmêri
Vêr tu r’ bêr şefâ‘et ben a
Şefâ‘et ya Resulâllâh

Her Nebi qê xu feryâd ken
T1 ummetê xu r’ feryâd kên
Herkes tu ra meded wazen
Şefâ‘et ya Resulâllâh

O ruej yo ruêjêko giron
Fermon “wemtāzu”⁴⁰ ‘erd lerznen
Şin ilahi ‘edālet ken
Dêst ma bigr ya Hebibāllāh

T1 sinayê Reb ‘ālemi
T1 serweri in ‘ālemi
T1 rueşnayê dı ‘ālemi
Şefā‘et ya Resulāllāh

1.11. Pêr Wêt Maddi

Homê Tin id va “mı inson rınd vıraşt”⁴¹
Wu ‘erd ser kerd xelifê xu ihna waşt

Ādêm melêk pê zonayiş xu kêrd mat
Fihrişton ci r’ secdı berd va ma ra vat

“Mı ra vajê nomê in çi g’ hê êsên”⁴²
Ma va "ya Reb ma çik nêzon çik nêsen"

Çıto g’ tu ma ra vat ma ay têna zon
Ma şonayiş Ādêm id kerd vin ma von

Fihrişton pê ‘ilim Homê rınd firdên
Homê pêl ‘ilim bîdên cı yin bêrdên

Ez pê pelon çoy nêşkena fir bîdi
Ez pê lingon xu virena hudhudi

Wu yo xeber Sebê⁴³ ser on Yemen⁴⁴ ra
Aşef cê xu d’ yo text kaş ken Sebê ra

⁴⁰ Sureya Yasin, Ayeto 59., Me‘alê Ayeti: “Gelê mucrîmon, şima êru cîya bên”. Feqî Çolîg, *Tefsîrê Qur’onê Kerîm Zazakî*, Astun Neşrîyat, 2014, r.443.

⁴¹ Sureya Tin, Ayeto 4., Me‘alê Ayeti: “Bîşek ma însan pê yo şeklêko hol xelqkerd”, Feqî Çolîg, *Tefsîrê Qur’onê Kerîm Zazakî*, r.596.

⁴² Sureyê Beqara, Ayeto 31’in, Me‘alê ayeti: “Homa pîyori nome bi Adêm dê musnayiş û cuwapey meleketon ra va: Eger şima raştın î, de nomê înon mı ra vajê?”, Feqî Çolîg, *Tefsîrê Qur’onê Kerîm Zazakî*, r.4.

⁴³ Yo dewleta vêrin a u Yemen dı hukım kerd. Qur’anê Kêrim dı, dı cayan dı Sebe ra behs beno. Bı vateyê Qur’o ni Kêrim, hukımdarê dewleta Sebe yew cini ya u ma devlet hım zaf zengin a u hım zi dewletêka zıxm a. Hz. Suleymon, Sebe rê xeber şaweno u Sebe dawet keno dino heq ser, Sebe zi yena Qudus u Hz Suleyman dır mişwere kena u dima zi dino heq qebl kena. (İsmail Yiğit, “Sebe”, *DİA*, Cilt:36, İstanbul 2009, r.241-243)

⁴⁴ Nimgrawê Êrebon dı nomeyê yo devlet a. Dengızosur u Okyanusê Hint dı hududê yê esto. Bı nomeyo resmi el-Cumhuriyetu-l Yemeniyye viyerena ra. (Halil Kurt, “Yemen”, *DİA*, Cilt:43, İstanbul 2013, r.400-401)

Hudhud⁴⁵ cewāb Belqıs⁴⁶ resnen Suleymon⁴⁷
Āşef⁴⁸ tãc û textê Belqıs on Ken'on⁴⁹

Wurd ling Āşef zê dı estunon 'ilmi
'İlim zê yo vıra vırsen ben gêmi

Pê pêl 'ilmi merdım fezâ ra gêren
Pê pêl Hudhud merdım zuar resen Yemen

Pê pêl 'eşqi Mecnûn resa kuê Qāfi
Pê tıb 'ilmi dunya bi zê kuê Şāfi

Pê wêt maddi şāhi 'âlêm şı 'ezmon
Bê pelon û bê lingon û bê deston

Bêr fezâ ci r' bı a şı sêr felekon
Melêk bi riyez wu şı sêr têxt melekön

Melêk dest pencı vındêrt piyêr piya vêr yi d'
Yin ci r' ħurmêt xu teqdım kerd vêr bêr yi d'

Tı pê vêng zêr tı vënd ay Şāhi Lewlāk⁵⁰
Tı wurd dunyon ıd bën 'aziz tı bën pak

1.12. Ez Çomır Gon Ra Vırazya

Ez çomır gon ra vırazya hêt çomır ra ez fāni ya
Pê in mirāz mir alawıt hêt goni ra ez bāqi ya

Çomır gêren pêni d' ben herr aşte cesêd piyêr bën vıla
Zindon bedên ra gon vêjên bën āzād şin dergê Leyla

⁴⁵ Mircıka Hz. Suleyman a u Qur'anê Kêrim dı hadiseyê Hz. Suleyman dı nameyê ey viyerenö ra. Melikeya Sebe rê mektubê Hz. Suleyman berdo u ey ra zi cewabêk ardo. (Ömer Faruk Harman, "Hüdüh", *DİA*, Cilt:18, İstanbul 1998, r.461-462)

⁴⁶ Melikeya diyarê Sebe ya, dini tewhid qebug kerdo. (Orhan Seyfi Yücetürk, "Belkıs", *DİA*, Cilt:5, İstanbul 1992, r.420-421)

⁴⁷ Pêxımbır. Lajê Hz. Dawıd u hukumdarê Beni İsrail o. Hz. Suleyman dinanê Yahuditi u Xıristiyanti dı teyna hukumdar viyerenö ra, dinê İslamiyet dı him pêxımbır u him zi hukumdar o. Mescidê Eqsa Hz. Suleyman daya vıraştış. Bı vateyê Qur'anê Kêrim, Hz. Suleyman du'a kerd u va; 'Ya Rebbi, tı mı ef bıkeri. Yew hukumdariya pil bı mı u wa mı ra pê zi çew nêşko bireso ina sewiye.' Homa zi du'aya Hz. Suleyman qebug keno. (Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *DİA*, Cilt:38, İstanbul 2010, r.56-60)

⁴⁸ Wezir ya zi katibê Hz. Suleyman o. Lajê xala Hz. Suleyman o u Hz. Suleyman ey ra zaf bawer kerdeni. (Ömer Faruk Harman, "Āsaf b. Berahyâ", *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.455)

⁴⁹ Nameyê yew mıntıqa yo. Ina mıntıqa dı eyro 'erdê dewletanê İsrail, Filistin, Lubnan, Urdun, Mısır u Suriye esto.

⁵⁰ İno çeku qê Hz. Muhammed (s.a.w.) şıxulniyeno.

Sehêr şiwê qiyomet id meymon gueron piyêr bèn hâzır
Her yo goni r' yo beden deşt zê yo pêrin ci r' kên hâzır

Tenasux zur zê inkâri heyât pêr vêt ina dunya
Gon nêşken xu r' beden bıvijn nêşken têpya biyêr dunya

Her gon yo pêrin gen pıra şın meydoni 'ereşâti⁵¹
'Edâletgâh id şın non rue qê gunehkâron 'uşâti

1.13. Ni'mêt Tu Niyên Omartış

Her çi biyer zon şew ruej ya Reb ni'meton tu bigr bımar
Ta şehêr şuwê qiyomet pê henzâr zon tım bımar

Rênê ço nêşken şe ra yo holiyê tu raştâ bımar
Şukır yo holê tu nêncâ pê qırbon henzâr diyar

Aşm û ruej tu kêrd xizmetkâr qê guliston Âdemi
Hor û hewê 'ezmon tu da bueston deştê Hâşemi

Tu aştarê ma r' kêrd çıla tu tariti şew kerd vıla
Gul û bulbul tu kêrd heval qê Şirin û Zin û Leyla

Tu muz û guaz û qawun dê tu sir û şa û şawun dê
Tu siyêz û xox û xıyar dê tu muri û mişmiş û tûy dê

Tu hênar û tu engûr dê tu xurmaw û tu incir dê
Tu şalinc dê tu alinc dê tu surgûl mon telon bırr dê

Tu purteqal û limon dê tu kiraz vêr gul çemon dê
Tu qeysi dê tu wuşnê dê tu baxçê têt û queçon dê

Tı mon gêrm aşmê temuz id şarbêt owka şirin don ma
Pê merê zebeş û qawun tu owk don zerr û pişê ma

Tı 'enbar herr ra nehon don tu mercu don tu çeltik don
Tı gellı don wıсарı don tu lazut don tu kuêrek don

Tu misk û anber û gul don tu bıskon yâr û sunbul don
Tu vêng Dawudi sêr kuon don tu şawus don tu bulbul don

Tu Leyla don tu Belqis don tu me'wa don tu Firdows don
Tu Şirin don tu Zinon don tu Yusuf don Zelixa don

⁵¹ Rojê qıyam dı cayê kombiyayişê insanan o. Ino ca dı kam ina dınya dı çı guna ya zi çı sewab kerd, pê inan imtihan beno. (Yusuf Şevki Yavuz, "Arasât", *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.335)

Tu rehber don se‘âdet don tu kewser don şefâ‘et don
Tu rehmet don merhmet don tu berât don mağfired don

Tu hori don tu gori don tu cemâlê xu qudsi don
Tu ebedi yo şefâ don tu ebedi yo cefâ don

Her zerrê kimyê bedên ma her aţom cesêd kâinât
Vıraştê Reb ins û cinni o çâğ vin ‘âlêm berekât

Ya Reb in bendê tu nâçâr wenêdaren tu yo cefâ
Dexâlet ken dergê tu ra yi bigr berz mon ehli şefâ

Yi layıq yo kueliti tu r’ mon deryê gunon id nêkerd
Pê gunon ço nêben ‘eziz lakin yi tim tu r’ secdı berd

1.14. Bayrâqê ma

Rêng zemini dini ummet meş‘elê wehyê semâ
Aşma nêwi muhri furqâni Muhammed Muştefâ
Aştâro sur vêr bêr aşm id ruhi sunnêt mucdebâ
Ina bayrâq bayrâqê dini mubini İslom a

Sêni aşma newi her şew tariti şew rueşn kena
Nur aştârê aşmon ken a aşm ız her ca rueşn dona
Sêr rıyı d’ yo guercal wurz we pê yo çêq yi ken hona
Ina bayrâq bayrâqê dini mubini İslam a

Qur’on biyo aşm sunnet biyo zê aştârê ‘erşî semâ
Ferş biyo zê yo kitlê nuri keyfi ummet kot semâ
Naşa weşa şo bê kê bı kî sêr zemin ummetê ma
Ina bayrâq bayrâqê dini mubini İslam a

Riy zemin piyêr piya biyo me‘kes qê sedê wehyê Hîrâ
İncil⁵² û Tewrât⁵³ û Zebûr⁵⁴ hê cuyên pê vêng Hîrâ
Kufr û imon piyêr muxâtêb qê semâwi rêng Hîrâ
Ina bayrâq bayrâqê dini mubini İslam a

⁵² Kıtabo muqeddes, Hz. İsa rê qê mileta Xiristiyanan ameyo war. Qur‘anê Kêrim dı duyes cayan dı nameyê İncil viyeren ra, inê ayeti hemeyi pa Hz. İsa u tebliğ ra ca geni. Kıtabo muqeddes İncil, sêni u çı wext diyo Hz. İsa, derheqê ina xisus dı Qur‘anê Kêrim dı malumat nêdiyeno. Goreyê mufesiran İncil zê Qur‘anê Kêrim lete bı lete nê, yew dor dı ameyo war. (Ömer Faruk Harman, “İncil”, *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.270-276)

⁵³ Kıtabo muqeddes, Hz. Musa rê qê mileta Yahudiyân ameyo war. Goreyê mufesiran kıtabo muqeddes Tewrat zi zê İncil dorêk dı ameyo war. (Baki Adam, “Tevrat”, *DİA*, Cilt:41, İstanbul 2012, r.40-45)

⁵⁴ Kıtabo muqeddes o ki Hz. Dawud rê ameyo war. Nameyê Zebur, Qur‘anê Kêrim dı 9 cayan dı viyeren ra. Goreyê Taberi, Zebur dı dua, nesihat u wesıfnayış ca geno; helal u heram, ceza u farzan ra behs nêbeno. (Salime Leyla Gürkan, “Zebûr”, *DİA*, Cilt:44, İstanbul 2013, r.171-173)

Ina bayrâq bayrâgê ummetê eşrefi cihân
Kena xu varara germın çita est sêr in cihân
Pê ‘edâlet û hürriyet kena mird şar in cihân
Ina bayrâq bayrâqê dini mubini İslam a

Sıy û şıpi pa cin û comerd zêciyê zê şar ‘Acemi
Cê şin Heqq id tu yo ferq çin mavên şar in ‘âlemi
Teqwa têna yo mi‘yâ ra qê tuton zât Âdemi
Ina bayrâq bayrâqê dini mubini İslam a

1.15. Rueşnayê Āzon

Vêng āzoni Ehmedi ra deşt û kuê piyêr piya zimmên
Wendiş şâdeton āzon ra ‘erd û ‘ezmon cezmı kuên

Pê dı çekon şādêt āzon ki resen sêr ‘illiyin
Pê yo lê bezm-i elestu⁵⁵ d’ ki kuen bin derê Sıccin⁵⁶

Wurd kelimê şādêt ‘āzon gon felekon ‘ezmonê
Çerxi hulê simê dunya in wurd şādêt āzonê

Ya Reb vêng in şırın āzon sêr welat ma ra megir
Ta şuwê ruêj meşşêr ‘âlêm wa tım bı zem tım bıqêr

Āzon vındır çon bıqêr sêr mulk Nebi kê ben rewa?
‘Erd û ‘ezmon don piyer yo siya aşm û ruej piyer kuên hewa

Yoweti xu bin hirti çon ‘Aziz Pawlis⁵⁷ mefin
‘Erş qudrêt tor tu recifen in firşet yin dest mefin

Vêng şedê āzon estûnê Ka'be cuyayiş din ma wa
Ben ‘eziz kom guêş xu bı d’ yı ina felek cê ma wa

1.16. Ma Bextiyâr

Ez ezel ra bextiyâr a heq şawut mi r’ yo kitâb
‘Erşı ra yo nur omı war her ca kerd zê afitâb

Şâhi ‘âlêm yo Nebi heq ma r’ şawut sêr ‘erd Hicâz
Ma diwon ummetê şâh id xu vinên tım serfirâz

⁵⁵ Cayo ki Homa ruhan ra perso u vato: “Ez Rebbi şıma niyaya?”, nameyê ino ca yo. Ruhan zi vato: “Belê, tı Rebbi ma yi”. (Yusuf Şevki Yavuz, “Bezm-i Elest”, *DİA*, Cilt:6, İstanbul 1992, r.106-108)

⁵⁶ Cayo ki defterê ‘emelan ê xıraban tede muhafaza beno, nameyê ino ca yo.

⁵⁷ Misyonerêko namdar ê Xıristiyanan o.

Zāti Tāhê kerd mu‘ellim ez ci r’ kerda țelebe
Aștārê bêxt mı yi vist ta va “bıcuı yo debdebe”

In kıtāb û in Nebi ra yo ni‘met gırd qeț nêbiyo
Meftê bêr bêxt wurd dunyon ma in kıtāb û in Nebi yo

‘Erd û ‘ezmon mi r’ kêrd serkār owk û adır hewo herr
Mon firezê yegê ‘umr ıd zê milevon kên xu ser

İmon do ma ‘ilm do ma wezifê muctebê do ma
Gurê rehberti û irşād no sêr aștê kıfton ma

Ey ‘ezizêm tu ھeta pêni şe dunya secdı bêr
Qê pilitê zāti Homê tu nêonca șukri zêr

1.17. Xeberê ‘Erş

‘Erş yo xeber şawut ‘erd ser va mirê “mā zāge’l-beşer”⁵⁸
Nızdı ra yen kurê ‘erd ser o șāhê “wenşeqqe’l-qemer”⁵⁹

Guzergāhê rêyê șāhi d’ fihriștê piyêr bi șāf bi riyez
Aștārê keheşon kot reqş şefêq şiwê Ādêm bi berz

Yo hewê vêwi kot tiyera cihon kot cezmi von ya ھay
Seraser kâināt kot lerz semêd ‘eşq vatışı ya ھay

Kuê bi zergun dêşt bi hêşin her ca biyo zê gul guliston
Daron pel kerd gilon vıl kerd ri ‘erd piyêr biyo yo vıliston

‘Ezmon ıd aștārê kê kên pê tiron şeytonon recm kên
‘İfrit von bêr ‘ezmon ma ser ciyo ra ma hin kê nêkên

2. Sadê Hicāz

2.1. Mekke Mekke

Mekke Mekke şırın Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
Tı sināyê Muھammedi ھezār selām tu r’ ey Mekke

⁵⁸ Sureya Necm, Ayeto 17., Me‘alê Ayeti: “Nî wu heddê xu ra vejîya û nî z’ çimê yî şaş bîy” Feqî Çolig, *Tefsîrê Qur’one Kerîm Zazakî*, r.525.

⁵⁹ Sureya Qemer, Ayeto 1., Me‘alê Ayeti: “Qiyom bîy nızd û aşm qelişîya” Feqî Çolig, *Tefsîrê Qur’one Kerîm Zazakî*, r.527.

Sêr bin tu ra târîx don we her cê tu ra yo nur don we
Şefâ Merwe⁶⁰ d' zemzem don we Beytullâh⁶¹ id rehmet don we

Mekke Mekke şîrîn Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
T1 sinâyê con Ehmedê hezâr selâm tu r' ey Mekke

Kuê Fârân⁶² ser nubuvvet est kuê Hîrâ ser Cebrâil est
Zerrê Hîrâ d' nur Qur'on est Muştêfê het Cebrâil est

Mekke Mekke şîrîn Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
T1 welatê Muhammedi hezâr selâm tu r' ey Mekke

Westê Mekki pirik Ādêm qêlb kâinât Ka'be narue
Domarê yı kerd yo mescid yêm comi Herêm yi narue

Mekke Mekke şîrîn Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
T1 merkezi muhebbeti hezâr selâm tur ey Mekke

Qelb bı qıblê ina ummet Ka'be herkes ir bi rehmet
Mekke bi textpâyê ummet bi bextiyâr beşeriyet

Mekke Mekke şîrîn Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
T1 nişoni ruh birati hezâr selâm tu r' ey Mekke

Çoraş ser cuyapê yo yem eşt yêm Comi Eqşâ⁶³ Quds id eşt
Nê İbrâhim⁶⁴ bı nê Mûsa nê Suleymon yêm Eqşâ eşt

Mekke Mekke şîrîn Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
T1 me'deni uhuvveti hezâr selâm tu r' ey Mekke

Wehyê Mekki Hîrâ d' kot tiye meğârê kuê Sevr⁶⁵ id nişt tiye
Wurd meğâron dunya kerd rueşn rêyê hicrêt ita d' vıst tiye

⁶⁰ Nameyê dı qılan o u wextê Hec ya zi Umre dı benateyê inan dı say vıraziyeno. Sefa ra çar dor şîni Merwe u hiri dor zi uja ra gêreni a şîni Sefa. Mesefeyê say nizdiyê 400 metre yo. (Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Safâ Merve", *DİA*, Cilt:35, İstanbul 2008, r.441-442)

⁶¹ Nameyê Ka'be yo.

⁶² Goreyê dini İslam, Ahdê Atik dı nameyê mıntıqayê Mekke yo. (Ömer Faruk Harman, "Fârân", *DİA*, Cilt:12, İstanbul 1995, r.166)

⁶³ Mescidê Eqsa, qê bısılmanan qıbleya vêrin a. Hicret ra pê ita 16-17 aşmî bi qıbleya bısılmanan. (Nebi Bozkurt, "Mescid-i Aksâ", *DİA*, Cilt:29, İstanbul 2004, r.268-271)

⁶⁴ Qê dinanê Xıristiyanti, Yahuditi u Bısılmanı pêxıंबरêko pil o. Pêxıंबरî ki nameyê inan Qur'anê Kêrim dı rêk zaf ca geno, Hz. İbrahim inan ra yo. Hz. İbrahim nêşkeno qebileya xu iqna bıkeru u biyaro dinê heq ser. (Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", *DİA*, Cilt:21, İstanbul 2000, r.266-272)

⁶⁵ Mekke dı ca gena. Wextê hicret dı Hz. Pêxıंबर (s.a.w.) u Hz. Ebubekir ina meğara dı hiri şewi mendi. (Adnan Demircan, "Sevr Mağarası", *DİA*, Cilt:37, İstanbul 2009, r.5-6)

Mekke Mekke şırın Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
Tı rêyê hicreti Mekke hezâr selâm tu r' ey Mekke

Meydon heşri 'eraşati wêt Mekki kuê 'Erefati⁶⁶
Muzdelif⁶⁷ id gunê herkês şuyên bên pak bên cenneti

Mekke Mekke şırın Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
Tı wesiqê berâeti hezâr selâm tu r' ey Mekke

Gunon ma z' pak ık ya Rebbi ma 'eziz ık ma bêçarê
Bê bêt tu ma bêt çoy nêko tı z' bêxt ma, ma r' mekır tari

Mekke Mekke şırın Mekke Mekke Mekke zêrin Mekke
Tı bêt rehîm û merhemeti hezâr selâm tu r' ey Mekke

2.2. Ma Zerrê Xu d' Ka'bi Narue

Ma Ka'be narue zerrê xu d' ma gul narue zerê rêz xu d'
Ma Beytullâh xu d' ard welat ma tewâf kên zerê kê xu d'

Ma wedâ ra elwedâ kerd ma Ka'be ra wedâ nêkerd
Beytullâh ho zerrê qêlb ma d' ma tım wu xu r' yo qelb his kerd

Ma bê Ka'bi nêcuyeni ma pê ruh yi hê cuyeni
Eg ma yo ruej Ka'be vin ık gelo ma pê çı cuyêni

Ma pê Ka'bi piyêr piya bên şa ma pê Qur'on piyêr piya bên şa
Eg ma yo ruej Qur'on caverd her çı ma ser ben pâdişâh

Quron biyo mêzg ina ummet Ka'be biyo şarê a millet
In şarı pê ay mêzg bicuy ummet bena super quwwet

Dunya bena fâni cennet bena zê bāği Firdewsi
Herkes tedı 'eziz cuyen ni'mêt Homê dunya r' bes

⁶⁶ Mekki dı nameyê yew koyi yo. Xutbeyê weda ita dı weniya bı. Wextê Hec dı weqfe itadı vıraziyeno. Wextê weqfe dı kam 'Arafat' warverd u şiyero, Heci ey zi qebl nêbeno. (Abdullah Boks, "Arafat", *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.261-263)

⁶⁷ Hac dı benateyê 'Erafat u Mina dı ca gena. Heciyi 'Erafat ra yeni war u muzdelife dı yeni yewca, ita dı dua u zıkır kenı. (Dursun Ali Şeker, "Müzdelife", *DİA*, Cilt:32, İstanbul 2006, r.106-239)

2.3. Yo Secdı Mi r' Êrcen Dunya

Zerrê Ka'bi d' zerrê kê tu d' yo secdı mi r' êrcen dunya
Zerrê hucrê İsmâ'il⁶⁸ id yo secdı mi r' êrcen dunya

Bin çırrê rehmet hetim id xu çot ik vêr serbêr bêyt id
Şiyer ruku vêr multezem id yo ruku mi r' êrcen dunya

Dest pence vind qarşı Ka'bi d' awır xu ruwek sêr ri Ka'bi d'
Xu biyar piser vêr bêr Ka'bi d' yo qêyom mi r' êrcen dunya

Şeş hot gering vêr bêr tu ra mil xu çot ik şiyer rêyi ra
Rehmet bıwaz dergê tu ra yo rehmet mi r' êrcen dunya

Yo hew lew pan kerra siya⁶⁹ ra riş xu bışaw multezem ra
Hesron devêrd wepê çim ra yo lêw kerra êrcen dunya

Şarê xu ruên vêr serbêr tu d' tu ver bıgêr zê 'eziz xu d'
Şew ruej bılaw vêr dergê tu d' yo awır tu êrcen dunya

2.4. Ez Mırd Nêbena

Zerrê Mescidê Herâm⁷⁰ id ez secdı ra mırd nêbena
Zerrê Ka'bi d' zerrê kê tu d' ez secdı ra mırd nêbena

In ber ya Reb bêr kê tu yo in multezem cê 'eff tu yo
Herkes tu ra berat wazen ez Ka'be ra mırd nêbena

Ez 'âşiqi kerêm tu ya ez 'âşiqi lutfi tu ya
Ez 'âşiqi 'edli tu ya ez ruku ra mırd nêbena

Hemi rêz 'âlemi esti hemi duêg 'âlemi besti
Seraser ma r' zê yo desti destê gul ra mırd nêbena

⁶⁸ Lajê Hz. İbrahim o, Pêxımbere ki nameyê inan Qur'an dı viyeren ra inan ra yo. Qur'anê Kêrim dı nameyê ey duyey cayan dı ca geno. Hz. İbrahim wexta ki adır ra xelîsiya, Homa rê dua keno u pa ewladêko salih wazeno. Homa zi ewladêk dano cı. Cuapê zi ino ewlad beno pil u Homa, Hz. İbrahim ra vano ino lajê xu bıker qırban. Hz. İbrahim zi Hz. İsmail ra ina hadise vano u o zi qebl keno. Hz. İbrahim wexta ki ho kard erzeno qırkê Hz. İsmail, Homa vano mı imtihanê tu qebl kerd u vera İsmail, yew vara keno qırbon. (Ömer Faruk Harman, "İsmâil", *DİA*, Cilt:23, İstanbul 2001, r.76-80)

⁶⁹ Hacer-ul Eswed, yew kerraya Beytulah a u tewaf cayê ina kerra ra destpê keno. (Salim Ögüt, "Hacerülesved", *DİA*, Cilt:14, İstanbul 1996, r.433-435)

⁷⁰ Mescida ki Ka'be zi gena zerreyê xu, nameyê ina mescid a. Qur'an dı 15 cayan dı nameyê ina mescid viyeren ra. Mescidê Heram, ri dinya dı mescida tor vêrin a. Nizdiyê yew milyan insan eşkeno ita dı nımac bıker u piyer piya 95 beri mescid esti. (Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mescid-i Harâm", *DİA*, Cilt:29, İstanbul 2004, r.273-277)

Mı tım tu tēna şıraşna mı tım tu r' tēna secdı berd
Mı her çi vıraştê tu di ez tewhid ra mird nêbena

Ez 'āşiqi hebib tu wa ez āşiqi tebib tu wa
Ez 'āşiqi 'āşiq tu wa ez 'eşqi ra mird nêbena

'Eşq tu qiblê 'āşiqon u dergê tu bêr 'ezizon u
Lapatê 'eşq ço nêzonu lap 'eşqi ra mird nêbena

2.5. Mı Bısın Ya Reb

Ez mird nêbiya secdê tu ra mı bısın ya Reb mı bısın
Ez mird nêbiya kerra siya ra mı bı sin ya Reb mı bısın

Ez mird nêbiya hesron xu ra ez mird nêbiya tewâf bêyt ra
Ez mird nêbiya awir tu ra mı bısın ya Reb mı bısın

Ez mird nêbiya Ka'be tu ra ez mird nêbiya vêr bêr tu ra
Ez mird nêbiya feryâd xu ra mı bısın ya Reb mı bısın

Qurnê Şom⁷¹ ra ez mird nêbiya qurnê Yemên ra mird nêbiya
Qurnê 'Iraq ra mird nêbiya mı bısın ya Reb mı bısın

Ez mird nêbiya qil Şefâ ra ez mird nêbiya qil Merwe ra
Ez mird nêbiya cê zemzêm ra mı bısın ya Reb mı bısın

Ez mird nêbiya heybêt tu ra ez mird nêbiya rehmet tu ra
Ez mird nêbiya şefqêt tu ra mı bısın ya Reb mı bısın

Mı gunê xu kêrd çeltê xu kêrd 'eziz mıl pa pirti xu
Mı xu pişt pê dêst hesrêt xu mı bısın ya Reb mı bısın

2.6. Rehmet Tu Herkes ir Bes a

Herkes omo kot vêr bêr tu ilahi
Rehmet tu herkes ir bes a zaf bes a
Kom yo qul xu tu tēpya şawıt ya Reb
Rehmet tu herkes ir bes a zaf bes a

Heyât dunya yo furşet pil hol bızon
Cennet cehnım dunya d' ruêşiyen rınd bızon
Meşo bazar ın bazar, bazar gunon
Rehmet yi herkes ir bes a zaf bes a

⁷¹ Paytextê Suriye ya u tarixê İslamiyeti dı şaristanêka muhim zaniyena.

Xu berz pê kerra siya ‘inad bık mewırz
Hesir tu wa zê laşêr şiyêr tım bıwız
Hetta berât nêkir cê xu ra mewırz
Rehmê yi herkes ir bes a zaf bes a

Şewaţê gunon xu honak pê hesron
Lıyş gunon xu pak ık pê owkê çımon
Qırêj midê xu buş pak ık pê zezmê
Rehmê tu herkes ir bes a zaf bes a

Bêr Ka‘bi buk bıqêr, bıqêr vêr bêr id
Çıme wepê çımon xu ak vêr Ka‘bi d’
Çımê rehmet cad bên a vêr bêr ‘erş id
Rehmê tu herkes ir bes a zaf bes a

‘Âlêm zerê xu pak ık pê hesron xu
Zerê û tevêr xu rueşn ık pê çılon xu
Cuyapê bıçin riyêz heyat id gulon xu
Rehmê tu herkês ir bes a zaf bes a

Rehmê yi ra bêhivi mev’ ey ‘eziz
Reyê heq id xu qırbon ık ey nâçiz
Hetta guaz nêpuyo nêbena yo filiz
Rehmê tu herkes ir bes a zaf bes a

2.7. Teyr û Tûr

Teyr û tûr dunya bi ‘aşiq kot hewa hê şin Hicâz
Pêl xu kêrd a sêr hewê ra don xu kışt ır serfirâz

Kêyf hewê ra piyêr bi sermest “tale‘al-bedru”⁷² wunên
Tikê “taha”⁷³ tikê “duha”⁷⁴ yo awaz id hê wunên

Kom ho nâz id kom niyâz id piyêr hê firdon şin Rewzâ
Tikê ‘eşq qubbâ kêwi ra bi bêhiş kot sêr fezâ

‘Endelib surê “elem neşreh”⁷⁵ terenum kên binâz
Bulbıl piyer “innâ feteħnâ”⁷⁶ weş wunên pê yo âwâz

⁷² Nameyê yew ilahi yo. Hz. Muhammed (s.a.w.) wexta ki hicret kerd u şı Medine, xelqê Medine wexta ki Hz. Muhammed di heme yew fek ra ma ilahi wendi.

⁷³ Sureya 20. a Qur‘anê Kêrim a. Mekke dı nazil biya u 135 ayet a.

⁷⁴ Sureya 93. a Qur‘anê Kêrim a. Mekke dı nazil biya u 11 ayet a.

⁷⁵ Sureya 94. a Qur‘anê Kêrim a. Mekke dı nazil biya u 8 ayet a.

⁷⁶ Sureya 48. a Qur‘anê Kêrim a. Medine dı nazil biya u 29 ayet a.

Mirçik qijên hudhid wizên qê gulê bajar Nebi
Ref yo qirên ref yo wurên piyer bi meczub ay Nebi

Her zırāj “Yâsin”⁷⁷ wunena her bueron ız ber gena
Bêr meğârê kuê Sewr ıd zê yo nefêr nobet gena

Aştarê şew kuên reqâbet sêr felekon ‘ezmon a
Sırrı “subhâne’l-lezi esrâ”⁷⁸ wonên sêr qil kona

Dar û dıng piyer “mâ erselnâke”⁷⁹ wonên yo veng ra
“Raḥmeten li’l-âlemin” von illa tı zerrê xu ra

La tu kê zê bulbulê Yesrib wunên vêr bêr Nêbi d’
O çâğ raşta tu ‘ezizi gul doreşon in Seyyid

2.8. Yesrib Yesrib

Yesrib Yesrib bajar Nebi hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib
Dunya bi rueşn pê nur Nebi hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib

Tı biya textpâyê a dewlet tı biya mêzg qafê a ummet
Tı biya merkêz in risâlêt hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib

Tı biya âwâz kurê dunya tı biya ‘eqil qitê Asya
Tı biya ruhi mulki ‘uqba hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib

Pil ‘âlêm ho qubbâ kewı d’ qubbâ kewi z’ ha Yesrib ıd
Yesrib biya yo gul riy ‘erd id hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib

Yesrib piyêr biya misk û ‘anber sayê a rewzâ muṭehher
Tedı vınden yo Pêxember hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib

Yesrib pencirê cennêt a Yesrib kê şâhi ummet a
Yesrib yenê muḥebbêt a hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib

Yesrib beḥri merḥemêt a Yesrib felekê reḥmêt a
Yesrib ‘eynê melekût a hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib

‘Aşiq Yesrib tımtım ‘eziz vatê Yesrib vatê weciz
Gûl Yesrib çet nêkuên payiz hezâr ḥurmet tu r’ ey Yesrib

⁷⁷ Sureya 36. a Qur’anê Kêrim a. Mekke dı nazil biya u 83 ayet a.

⁷⁸ Sureya İsra, Ayeto 1., Me‘alê Ayeti: “Aw Homa wu ko yo şewi d’ âbdê xu Mescîdu’l Heram ra ard Mescîda Aqsa, ko Ma dormalê ya kerdu bimbarek, wu pak û munezzeh u. Ko Ma pê ayetonê Xu ra têkin bimuejni ci. Bîşek Homa Semî’ û Basîr u” Feqî Çolig, *Tefsîrê Qur’onê Kerîm Zazakî*, r.281.

⁷⁹ Sureya Enbiya, Ayeto 107., Me‘alê Ayeti: “Ey qasidê Mi! Ma ti semede temomê âlemon teyna qey rehmet şirawitî”, Feqî Çolig, *Tefsîrê Qur’onê Kerîm Zazakî*, r.330.

2.9. Gul Medine

Mı va ez lez şêr Medine ez lez buê bik misk Medine
Ez xu ra şon gul Medine con mı fedâ ey Medine

Ax Medine ax Medine ez nêresa şâh Medine
Hesrêt ay şâh hetta meşser ez oncena ey Medine

Rehmêt cihon honu tu dır şefqêt cihon honu tu dır
Me'dên 'eşq cihon ho tu dır con mı fedâ ey Medine

Şerêf 'âlêm honu tu dır kerêm 'âlêm honu tu dır
Edêb 'âlêm honu tu dır con mı fedâ ey Medine

Tacê felekon ha tu dır aşmê melekona ha tu dır
Kueşkê melekona ha tu dır con mı fedâ ey Medine

Hewâri zâti Eħmedi Enşâri zâti Meħmudi
Muhâcir rêçê Hâmidi piyêr hê tu dır ey Medine

Sedâqêt Şıddiqi Ekbêr 'edâlêt Hezreti 'Umêr
Şecâ'êt kerrâri Heydêr piyêr hê tu dır ey Medine

Hayê 'Usmânı zin-nurên⁸⁰ şehâdêt Hasen û Ğusên⁸¹
Risâlêt mirê seqelên piyêr hê tu dır ey Medine

Şehid Uħud⁸² honi tu dır şehid Bedir⁸³ honi tu dır
Şehid Xendêq⁸⁴ honi tu dır con mı fedâ ey Medine

⁸⁰ Hz. Usman. Xelifeyê hiriyın o. Bısilmananê vêrinan ra yo. Hz. Umer ra pê bı xelife. Wextê xelifetiye xu dı cihad rê dewam kerd u ardi ki bısilmani tedı cuyeni, zêdinayi. Hz. Usman 82 serran dı bı şehid. (İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, Cilt:33, İstanbul 2007, r.438-443.)

⁸¹ Torni Hz. Pêxımbere yi, laji Hz. Ali u Hz. Fatıma yi.

⁸² Herbê dıyın ê Bısilmanan o, benateyê Bısilmanan u muşrikanê Mekke dı vıraziyo. Ebu Sufyan pa nizdiyê 3 hınzar esker ra romit Bısilmanan ser. Hz. Pêxımbere zi pa hınzar teni ra şı yin ver a. 23 Adar 625 rojê şeme dı orduya wırdi pêşan ameyayi têver. Herbê Uħud dı Bısilmanan ra 70 sehabeyi biyi şehid. (Muhammed Hamidullah, Casim Avcı, "Uħud Gazvesi", *DİA*, Cilt:42, İstanbul 2012, r.54-57)

⁸³ Herbo vêrin ê Bısilmanan o, muşriki Mekke u Bısilmani dora vêrin ameyayi têver. Orduya Bısilmanan dı 305 teni, ê muşrikan dı zi nizdiyê hınzar esker bıbı. 14 Adar 624, rojê Cum'a wırdi pêşi ameyayi meydanê herbi. Herb dı muşrikan ra 70 teni kişiyayi u 70 teni esir geriyayi. Heti Bısilmanan ra zi 14 sehabiyi biyi şehid. Orduya Bısilmanan herbê Bedir qezenç kerd u ino herb tarixê İslamiyet dı herbo vêrin hesıbiyeno. (Mustafa Fayda, "Bedir Gazvesi", *DİA*, Cilt:5, İstanbul 1992, r.325-327)

⁸⁴ Benateyê Bısilmanan u muşrikan dı vıraziyo. Herbê Xendeq 1 Adar 627 dı destpê kerd u 24 Adar 627 dı qediyayo. Ino herb dı dormaleyê Medine dı xendeqi keniyayi u ino samed ra nameyê herb zi herbê Xendeq viyereno ra. Dêrgiyê inê xendeqan 5 kilometre u nim, hirayiyê inan 9 metre, xorniyê inan zi 4 metre u nim bı. Kendişê xendeqan çend hefte dı bı tamam. Muşriki pa 12 hınzar esker ra romiti Medine ser. Orduya Bısilmanan dı zi 3 hınzar esker ca gureteni. Herbê Xendeqi Bısilmanan guret. (Muhammed Hamidullah, "Hendek Gazvesi", *DİA*, Cilt:17, İstanbul 1998, r.194-195)

Rêyê cennêt tu ra vêren insâniyet tu ra varen
Medeniyet tu ra vêjen con mı fedâ ey Medine

Çılê ‘irfon hona tu dır lembê imon hona tu dır
Şâhê gulon hona tu dır con mı fedâ ey Medine

Bêr tu herkes ir akerdo şıfrê tu tim ho rakerdo
Herkes kê tu d’ rınd şakerdo con mı fedâ ey Medine

Dêst xu biresn qubbâ kewi ri xu ra şaw aşma newi
Tı bên ‘ezizi dı şewi con mı fedâ ey Medine

2.10. Comiyê Bilâl

Ez nışta gêmi xeyali desçar ‘eşir vêr in hâli
Ez resa comi Bilâli comi bajar gulon Nebi

Bilâl sehar şıwê d’ vırzen pê âwâz xu âzon wunen
Bajar Medine recifen pê vêng âzon Bilâl Nebi

Tariti şew bena vıla qêlb merdımın ben zê çıla
O veng heyât ır ben cila vêng Bilâli bajar Nebi

O veng heyât don Medine o veng gıda don Medine
O veng yo ruħ don Medine vêng Bilâli bajar Nebi

Âzon bıwon ya Bilâl ma şak ruħon bedên ma tiye dır şak
In veng qırêj gunon ken pak ken zê gulıston kê Nebi

Bilâl von Allah-u Ekber Muhammed herkes ir Pêxmer
Qê piyêr ‘âlêm wu yo rehber rehber qê şar bajar Nebi

Bad wefât rehbêr in ‘âlêm şar Medine kot yo mâtem
Bilâl biyo toş kot huzn û gem pa şar welati ay Nebi

Ĥesrêr şâhi in kâinât âwâz Bilâl bına kerd mat
Âzon Bilâl bı vêng welat, welat ummetê ay Nebi

Vêng Bilâl, Bilal kerd wêzir qê mirê ummetê bêşir
Bilâl muezzın wı nêzir qê şar ummetê ay Nebi

Kum yo mui v’ bedên Bilâl id ben ‘eziz ‘âlêm misal id
Şeref ho imon Bilâl id gulê hevalon ay Nebi

2.11. ‘Eşq Bulbul-1

Bulbul kota riyê Yesrib gêrena
Gêrena gêrena bulbul qê yo gul
Kota sêr kuon zê Mecnûn ha bermena
Bermena bermena bulbul qê yo gul

Cigêr bulbul vêşo biyo tar ‘eşq gul ra
Adır zerrê bulbul kot tiye şoq gul ra
Bulbul xu kerd qırbon yo gul ‘eşq xu ra
Nalena nalena bulbul qê yo gul

Bulbul resa diyâr Şâm⁸⁵ û Helebi⁸⁶
Rêyê Hamâ⁸⁷ d’ bermena zê Çelebi
Tebuk⁸⁸ ser firdona hêt bajar Nebi
Firdona firdona bulbul qê yo gul

Bulbul resa rezon qelê Heyberi
Her cê qela d’ êsen penci Hayderi
Buê gulê Yesrib ha omi vêr bêri
Nalena nalena bulbul qê yo gul

Dewê gulê Yesrib hin ha biya nizdi
Buê gul bulbul kerd mest kerd zê serhendi
Zin û Şirin bulbul ra têpiya mendi
Buê gena buê gena bulbul buê yo gul

Bulbul firda resa bajar Yesribi
Qubbâ Kewi ser şî omê zê Nâbi⁸⁹
Zê mewlevi gêra kot vêr bêr Nebi
Kêf kena kêf kena bulbul resa gul

Bulbul secdê şukur berd vêr bêr Rewzâ d’
Fek şî pıra wexta di desti beyzâ d’
‘Eşq Nebi ra xu ra şî vêr minbêr ıd
Bulbul resa zirwê wuşlêt firdows gul

⁸⁵ Paytextê Suriye ya.

⁸⁶ Yew şaristanê Suriye ya.

⁸⁷ Yew şaristanê Suriye ya.

⁸⁸ Yew şaristanê ‘Erebistanê Suudiyan a.

⁸⁹ Edebiyatê Tırki ê Klasik dı şairêko namdar o. Serra 1642 dı Rıha dı ame dınya, 1712 dı İstanbul dı wefat kerd. İstanbul dı ciya ciya qedemeyanê dewlet dı gureyo resmi dı xebıtyayo, weharê ekola “şiiira hikemî” yo. Manzum u mensur zaf eseri ey esti. (Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Neşirxaneyê Akçağ, Ankara 2005, r.194)

Ey ‘ezizêm tu kê resên cê sunbul
Wusar viyert ra tu kot payız bāğçê gul
Pê pelon xu fir ıd şuw halin bulbul
Bulbul bêlka tu resnena kueşkê gul

2.12. ‘Eşq Bulbul-2

Bulbulê zêrr ra vêşayi biya gej kota deşt û kuon
Kerr û qum pa dar û dıng piyêr ci r’ bi zê deştê gulon

Telli biyo gul guercal biya vıl qum biyo zê nêrmik pêmi
Hor biyo vêrsi hewa biyo misk sêr râyê pil Ādêmi

Bulbil dunya piyêr bi ‘âşiq kot râyê a gul dıma
Hêt gulê Yesrib a firdon ref ref kot yo bin dıma

Piyêr hewa ra kot reqâbet kom resen bajar Nebi
Pel şıkıtê bulbulê mı lez fir ıd şu kê Nebi

Yo şewaşı kot con bulbul kê şım hona ço nêzon
Adır bulbul pê wuşlêt gul kê resen zirwê sukûn

Bulbul pê gul ha cuyena kê biyer cê gul hol wuyena
Gul kê mu r’ xu tal ık bulbul zê tût qij ca d’ xu d’ bermena

Pêl bāsk bulbul ca d’ pılısên tew gena de bulbul yo tew
Mun piyêl ‘eşq ıd şına yena nêvındena rvej û şew

Pê adir gul kılê bulbul bena zê çilkê varon
Gûil newê con bulbul ıd vêjên we zê çayir çimon

Ey ‘ezizêm kılê ‘eşq xu hona mek pê surgulon
Kâinât pê ‘eşq ho cuyen kılê xu berz mon gulon

2.13. Na‘at Misāl

Ey reywoni râyê Hicāz kê şıma bēn serfirāz
Vêr Medine d’ vındırên hürmet bıken zêr ra bı nāz

A dewê şāhê cihon a kê şıma di rowzā kesk
Bı edeb şiyêrê huzuri şerêfi ins û melek

Ma vera milyon selām vajên bi ta‘zım û edeb
Vajê ‘ālēm piyêr tu wazên lez biyê ey fexri neseb

Tu bı imon û bı Qur'on kerd vıla kuê tārıtı
Dawera ri ‘erdi ra tu kufır û şırkı tãğuti

Şêw bi zê ruêj ruêj bi zê nuri felekon ‘ezmonon
‘Erd biyo firdows merdim bi zê hõron ‘adn melekõn

Tu ‘edālet tu hõrriyet inson ır ard ‘erşı ra
Da tutõn Ādēm tu vıst ta yo çıla sêr ferşı ra

Bı tu dunya bı tu ‘uqba bı tu cennet bı avā
Bı tu mulk û melekûti in cihon piyêr di şefā

Ey ‘ezizēm tı çı vındên şuw xu berz kê ay Nebi
O çāğ raşta tu hol bēn şa zê Fuzuli⁹⁰ zê Nābi

2.14. Lez Biye

Lez biye lez biye bıra lez biyê şo Yesrib
Şo Nebi ra vaj ummet ha bawê tu
Şo dēst Rowzā bir yo lew pan ‘eşqı ra
Şo Nebi ra vaj ‘ālem ho bawê tu

Tı niwêş çāğa monin sēni kêrd weş
Niwêş ina çāğa kueyi tı kēn weş
Nefēs tu nefēs ‘İsē ra kēm tır niyo
Şo Nebi ra vaj ‘ālem ho bawê tu

Bıra lez biyê ummet raşta nêweş a
‘Eqıl kerd vin şarı ra raşta toş a
Mezg bedılno kota tengi bêhişar
Şo Nebi ra vaj ‘ālem ho bawê tu

Ummet vēr xu şo hêt gerba biya bela
Her cê welat ummet biyo zê Kerbela⁹¹
Hêrim ummêt her ruej ho guin ken vıla
Şo Nebi ra vaj ummet ha bawê tu

Zerê mêzg ummetê tu zaf biyo xırāb
Lahuti rêng heyāt ma mon d’ biyo serāb
Ay qeidê rueşnayê tu piyer bi turāb
Şo Nebi ra vaj ummet ha bawê tu

⁹⁰ Edebiyatê Tırki ê Klasik dı şairêko namdar o. Derheqê ey dı zaf malumati çin i, kam ca dı çı wext ameyo dinya nêzaniyeno. Pê şiiiranê xu yê ‘eşqi, edebiyatê klasik dı hemeyê şairan ser o tesirê ey esto. Fuzuli, nuştoxê mesnewiyê Leyla u Mecnun o, ina mesnewi Edebiyatê Tırki ê Klasik dı nesnewiya tor namdar a. Manzum u mensur 15 kitabı ey esti. Serra 1556 wefat kerd. (Abdülkadir Karahan, “Fuzûlî”, *DİA*, Cilt:13, İstanbul 1996, r.240-246)

‘Ălem biyo kuelı kot bin fermon nefsi
Reşmê heyât yı kot bin dêst iblisi
Emr û fermon yın piyêr qê çi necisi
Şo Nebi ra vaj ummet ha bawê tu

Ey ‘ezizêm gurgur bıberm zê Nâbi
Kom hesron tu eşken bester bê Nebi
Lez şuw lewık herrê vêr bêr kê Nebi
Şo Nebi ra vaj ummet ha bawê tu

2.15. Feryād Muqeddes

Waţên Qur'on ho kot bin dêsti kufri
Welat Furqon ho kot bin dêsti şerri

Qur'on bermen imon bermen din bermen
Furqon bermen ‘irfôn bermen ‘eyn bermen

Bulbul kota bin dêst qelê sêr kuyon
Gul bermena vıl nalena zê Mecnûn

Yesrib kota bin dêst sulţonon Hicâz
Yesrib mehzun beqi mehzun kêf mecâz

Welat ummetê Ehmêd piyêr bırindâr
Bırindâri tirê yo Corci kindâr

Corc pê jar xu mêzg ummet kışt kerd vıla
Herim ummet çarna kerd zê kerbela

Bısilmon ho bısilmon wen zê vêrgi
Herkes biyo yobin ir zê tâbut mêrgi

Tu kê resên felekê wuşlêt Nebi
Tu kê bımiş gemê sunnêt ‘Erebi

Pê hot heton tu secde bêr mihrâb ıd
Merhebâ bıd gul û bulbul turâb ıd

Mekke hesrêt ‘Umêr ‘Ali ho oncen
İdarê Şiddiq û ‘Usmani wazen

Ey ‘ezizêm tu sêni şin cê Nebi
Ruêj meşşer pers vaj “ummetê mı sêbi”

Tu ummet ır çi xizmet kerd heyât xu d’
Cewâb inê bımus tu vêr memât xu d’

2.16. Risālêt Țahê

T1 qāşıd Homê Mekkı ra tı omê
'Erşı ra tu r' omı war nuştê Homê

T1 o nuştı wend piyêr qê cin û beşer
T1 inson mon çomır ra vet eşt tever

T1 pê nur ay nuştı ma kêrd zê çıla
T1 o nur 'ezmon û 'erd ıd kerd vıla

T1 ri 'erd ra taritê hiş dawera
T1 'erd ser yo cennêt dunya napiyera

T1 mêzg inson newı ra wı inşā kerd
T1 yo fikro newı Hırā d' peyda kerd

T1 kerd zerrê qafê zemin beşeri
Beşer bê in 'aql ben zê serseri

Ey 'ezizê tu pê hişê kuê Hırā
Cuyayiş xu rueşn ık bı k zê nur çılā

2.17. 'Eşq Rowzā

Hezār werı bı astārê 'ezmonon
Her şew vêjyên sêr welati ummiyon

Her şew temāşā kên cemāli Rowzā
Zê Mewlevi gêrên vêr dêsti Bêyzā

Ĥeta seher piyêr bên serxueş û sermest
'Eşq Rowzā ra 'eşq Bêyzā ra piyêr bên mest

Seher ra pê piyêr şın secdı pê pêrdi d'
Zê Mecnûn hê şon pawên vêr bêr zeri d'

Se hezār werê xu ma biya pê rueji
Her ruej vêjen şın Medine bı tiji

Her ruej selām don Hebibi Mucteba
Sêrşiwê ra Ĥeta şon von merĤeba

Şona şon şın secde vêr bêr Xālıq id
Destur wazên xu kên çot vêr Wāhid id

Ruej bin rênê rêyê Yesrib gên şini
Vêr bêr Rowzâ d' tımtım selâm vındêni

Her ruej oncên nefes nefes buyê Rowzâ
Kehkeşon id nê puk est û nê fewzâ

Çêrx felek pê ina buê ho çerx keno
Çêrx dunya eg buê nêgirse vındeno

Ey 'ezizêm werika tu yo muy vên
Bedên yo aştarê mon 'ezmon a vên

2.18. Na'at-1

Ez kuelê vêr bêr tu ya tım ey Muhammed Muştafa
Ez bendê feyzi tu ya tım ey Muhammed Mucteba

Vêr Harêm Ka'bi ra da ra nişt buraq tı kot rêyi
Yo melek ruhul Qudus tu d' bi heval tu in rêyi

Mon tikê yo şew şıma şı lez resê Quds-i şerif
Bi imomi comi Eqşâ her Nebi tu r' bı redif

Hezreti Mûsê kelimullâhi pa 'Îsê Mesih
İqtidâ kerd tu yın qêdna dewri esbâti melih

Dewri Mûsê dewri 'Îsê bi temom dewir tu kerd
Dewir xu qê ummetê xu dewir zêrin dewir kerd

Hezreti Qur'an biyo imom qê Tewrât û qê İncil
Din İslomi qê kurê dunya zê yo ruêj biyo delil

Comi Eqşâ ra tı nişt Refref⁹² tı şı şew sêr felek
Her pêr rêyê tu d' selâm vındêrt hemi ruh û melek

Rêyê 'ezmon bı tu biyo a bê tu ço nêşko vêj oca
Mûsa Tûr id xura şiyose Mûsa sêni vêjen oca

Heta vêr duegê bê cê ra tı bi nızdi tı 'erş ra
Co g' tu puê naser ço nêşka biyer oca sêr in fêrş ra

Gırê sırrı ina dunya bı tu biyo a eya hebib
Sır perdê a dunya bin ız bı tu biyo a eya tebib

⁹² Şewa Mirac dı heywana ki Hz. Pêxımbêr niştı cı, nameyê ina hewyan o. (İsmail Taşpınar, "Refref", *DİA*, Cilt:34, İstanbul 2007, r.534)

Kom rêçê tu ser cuyo şiyu wu biyo ‘eziz û biyo melek
Rueşnayê rêyê tu ra şiyu nizdi ra şimo sêr felek

2.19. Na‘at-2

Ey sinayê mı se ben zê qıtmiri Eşhâb-ı Kêhf
Pa sehâbon tu ra ez şiyêr Cenneti ‘izz û şeref

O şiyer cennet ez şiyêr ceħnım ın ihna qê ben rewa
O kutik Eşhâb-ı Kêhf o ez kutik vêr bêr tu wa⁹³

Kom reçê hevalon tu d’ rašta cuyo kot yin dıma
Ro erê wu şın felekon ben berz hetta biyer cê şıma

Ço bê rêyo g’ tu muet ‘âlêm yo rêyo bin d’ nêbiyo şa
Bêlkâ biyo mir bêlkâ biyo şâh lâkin eşlâ nêbiyo şa

‘Erş ra yo veng omı tu tı bi Pêxmêr ins û cin
Tı bi ay vêng dunya kerd rueşn pa ‘ezmon û pa zêmin

Kom tepiş bênd Hezret-i Furqon⁹⁴ wu ben berz şın felek
İns û cin zaf kuên yi dıma pa hemi ruħ û melek

Rêng Bilâl zê rêng gula siya mon gulon gulşên şıma d’
Bê heval rêng gula şıpi gulê ma gulê şıma d’

Zımmê vêng tu kuê Hırâ ra da cihon kerd zê çıla
Kuelê kêrd ‘ezizi Mışri mirê dunya vist bela

2.20. Dêst Wusar ıd ‘Eşq Nêmend

Mon hewê sehêr şuwon ıd huzun biyo ra kêyf nêmend
Mon gulon feşlê wusar ıd gem biyo têra şewq nêmend
Mon henzâr dengbêj welat ıd derd vêjo we veng nêmend
Mon çemon Dicl⁹⁵ û Fırat⁹⁶ ıd pel don pel ser hiş nêmend
Ez wusar bê Leyla pê sêk dêst wusar ıd gul nêmend

⁹³ Dı beyiti vêrin Molla Câmî ra tercume biyi. Farisîyê inê beyitan ina ya:
“Yâ Resûlallah! Çi bâşed çün seg-i Ashab-ı Kehf?

Dahil-i cennet şevem der zumre-i ashab-ı tû,
O reved der cennet, men der cehennem key revast?

O seg-i Ashab-ı Kehf, men seg-i ashab-ı tû”,
<https://lisanifarisi.net/category/molla-camiden-5/>, Tarix:20.08.2015

⁹⁴ Qur‘anê Kêrim.

⁹⁵ Layanê pılan ê Tırkiye ra ya.

⁹⁶ Royanê pılan ê Tırkiye ra ya.

Dar û ber gur gur ho bermen kâinât ho mâtem id
'Ezmon qêren hor ho guren hewa wizen Yesrib id
'Erd ho lerzen kue recifen mij biyo tiyera Uğud id
Qê wefât şâhê felekon zâtı paki Ehmêd id
Ez wusar bê Ehmêd pê sêk dêst wusar id gul nêmend

Aşmê ri 'ezmon felekon zaf biya mehzun biya bari
Aştârê yo çım cenên piyêr dunya kên şew kên tari
Ciron ruêj kot piyêr mon lê gêm tımtım hê kên hewari
'Ezmonon d' yo ceng biya têra aştârê hê kuên wari
Ez wusar bê Zin pê sêkir dêst wusar id vıl nêmend

Ka'be yo qêton siya best hesrêr Zin ra kot mâtem
Deştê miri çayır wari piyêr xu d' halê bi bâdem
Kâinât piyêr biyo birindâr zê gulon bâgi İrem
Ca d' tı von qê reng bedılno kurê 'erd ma şıyo Selem
Ez wusar bê Zin pê sêkir dêst wusar id vıl nêmend

Kuê Hırâ zê Rustêm Zâli⁹⁷ dêst xu şo xu vêr şari
Hesron ken war erzen vêr dar rı biyo nâçâr vêr bêri
Fıraç tu ra 'erd biyo serkeş tim ho lerznen beşeri
Hesrêr tu ra herârêr ruêj kot hewa şıyo henzâri
Ez wusar bê Şirin pê sêk dêst wusar id 'eşq nêmend

Aştârê piyêr zê gejon hê gêrên sêr qubbâ kêwi d'
Şêron Bedir hesrêr yi ra bi nâçâr vêr bêr gul id
Şêr meğârê Sewr û Hırâ kot yo hayret vêr qulı d'
Heyderi Xeyber û Tebûk dêst xu bêst vêr serbêr id
Ez wusar bê Tâhê pê sêk dêst wusar id vıl nêmend

Zâtı şâhê Ehmêd pêra 'âlem kot payız bı derd
Tabı'at piyêr reng bedılno hewê payız ra bı zerd
Ruej şı awon 'âlem kot şew kurê dunya piyêr bı serd
Şar ekvator sêrd zımiston ra gêra bı derdimend
Ez wusar bê şâhi pê sêk dêst wusar id vıl nêmend

Yesrib id biya ra qıyamet biya vıla mon 'âlêm id
Şar Medine piyêr biyo şârtoş bin hewê tabût Nebi d'
Zemzem gem ra xu erzen we bêveng kuen vêr bêr Ka'bi d'
Çêrx dunya pê gem ho gêrên kêyf 'âlêm êr ho gem id
Ez wusar bê Ehmêd pê sêk dêst wusar id vıl nêmend

⁹⁷ Mitolojiyê Farisan dı nameyê yew qehreman o. Derheqê ey dı malumatêko tor hira Şahnameyê Firdewsi dı ca geno. Goreyê teswiran qehremanêko quwetın u heybetın bı. (Nimet Yıldırım, "Rüstem-i Zâl", *DİA*, Cilt:35, İstanbul 2008, r.294-295)

Lakin r z gulon Ehm d id  eta me ser gul romiy n
Kom b waz mon r z y  ra tim xu r' yo sunbul gen  inen
Bextiy r z  tu 'eziz m yo gula s r xu r' vijen
 end gulon s r ku  Hir  d' t  z' q  ummet bir r nd decen
Ez wusar b  Ehm d p  s k d st wusar id gul nêmend

2.21. Gula S r

Gula s r gula s r ax gula s r
T  gul  'er i mu'ella ya t  gul  texti mucella ya
T  gul  fer i mu ella ya gula s r gula s r ax gula s r
Con m  fed  tu v' gula s r ru  m  fed  tu v' gula s r

T  gul  sidretu'l-munteha ya t  gul  cennetu'l meva ya
T  gul  'urvetu'l-wusqa ya gula s r gula s r ax gula s r
Con m  fed  tu v' gula s r ru  m  fed  tu v' gula s r
Gula s r gula s r ax gula s r

T  gul  nuri felekon a t  gul  de t   kueyon a
T  gul  'erd   'ezmon a gula s r gula s r ax gula s r
Con m  fed  tu v' gula s r ru  m  fed  tu v' gula s r
Gula s r gula s r ax gula s r

T  gul  texti cihon a t  gul  rexti miron a
T  gul  bexti sul on a gula s r ax gula s r
Con m  fed  tu v' gula s r ru  m  fed  tu v' gula s r
Gula s r gula s r ax gula s r

T  gul  beyti Hom  ya t  gul  gul en  ma ya
T  gul  r zi  ima ya gula s r gula s r ax gula s r
Con m  fed  tu v' gula s r ru  m  fed  tu v' gula s r
Gula s r gula s r ax gula s r

T  gul   em   zozon a t  gul  war  mergon a
T  gul  n ri  imon a gula s r gula s r ax gula s r
Con m  fed  tu v' gula s r ru  m  fed  tu v' gula s r
Gula s r gula s r ax gula s r

T  gul  texti Rowz  ya t  gul  desti beyz  ya
T  gul  feyzi feyz  ya gula s r gula s r ax gula s r
Con m  fed  tu v' gula s r ru  m  fed  tu v' gula s r
Gula s r gula s r ax gula s r

T  gul  ru i Asya ya t  gul  nur Ewrupa ya
T  gul  r ng Afrika ya gula s r gula s r ax gula s r
Con m  fed  tu v' gula s r ru  m  fed  tu v' gula s r
Gula s r gula s r ax gula s r

T1 gulê Sevr û Hîrâ ya t1 gulê Tûri Sinâ ya
T1 gulê Quds û Eqşâ ya gula sûr gula sûr ax gula sûr
Con mı fedê tu v' gula sûr ruḥ mı fedê tu v' gula sûr
Gula sûr gula sûr ax gula sûr

T1 gulê neqşi Mûsê ya t1 gulê nefês 'Îsê ya
T1 gulê rêzi Hewa ya gula sûr gula sûr ax gula sûr
Con mı fedê tu v' gula sûr ruḥ mı fedê tu v' gula sûr
Gula sûr gula sûr ax gula sûr

T1 gulê bâği gulon a t1 gulê destê vilon a
T1 gulê Şâhi Gêylon⁹⁸ a gula sûr gula sûr ax gula sûr
Con mı fedê tu v' gula sûr ruah mı fedê tu v' gula sûr
Gula sûr gula sûr ax gula sûr

T1 gulê Şıdıq-i Şıddıq a t1 gulê 'edli Faruq a
T1 gulê 'eşqi me'şuq a gula sûr gula sûr ax gula sûr
Con mı fedê tu v' gula sûr ruḥ mı fedê tu v' gula sûr
Gula sûr gula sûr ax gula sûr

3. Neşîhet / İrşâd

3.1. Heykêl Dunya

Pê kê dunya ço nêbıyo şa zafin tedı meşkê xu şa
Ha bıyo şonı ha bıyo pâşâ vêrnı û pêni yê piyer boş a

Kom sêr sêr id tera camend kom hêt pêni d' cıra pamend
Çoy gurê xu nêberd serı hema pê kêyf xu qeṭ nêmerd

Yê kom hêt vêr id caverda yê kom mon rêy1 d' war verda
Ya çoy ir qeṭ nêbiya heval comerd a wo ya lez verda

Ço nêzon ya êr kom gena şuwa nê bıyer kom verdena
Her ruej pê yo xuêrt kê kena şona şon xuêrt bedılne

Hela bon darê mergi ra pêl kêrd a qêy herkesi ra
Bin her pêl id yo tabut veng ho pawen yo heyât ma ra

Gulê payiz wexta bi zerd gul pılisa şarı kot verd
Payiz pêyin mil gul şıkıt zımıston omı gul xu d' berd

⁹⁸ Ebdulqadir Gêylani/Gilani, serra 1077 dı eyaletê Gilan rê beste dewa Neyf dı ame dınya. Tariqetê Qadiri nayo rue. 'Alımê İslam u mutesawif zaniyeno. Serra 1165 dı wefat kerd. (Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", *DİA*, Cilt:1, İstanbul 1988, r.234-239)

Xu mexapin qê dı ruejon bı dı mêşnon û dı varon
Bı çend yegon û çend varon xu merz adır qê dı peron

Pê gulon dunya mexapên pê gılon Zin şa mevên
Pê gulon kom ben ‘eziz ha tı riyê çêp raşt mevin

Yêm binê tu piyêr biyo berbat ho şiyen we her şerr yo qāt
Her ruej yo kerra yena war gueşê binê tu ra heyhāt

Pê xuertoni xu mexapin şêrr tu hê şiy noxtā pêyin
Perê des iv vizêr bi vist êr bi hiris lez hê yên şın

Şuwa şêrr tu hê kuên çoraş şuwa nê bir tı kuên poncaş
‘Umır nızdi ra ho şın kue heyāt şın hona ben pılas

Tı kê kot şêşt heyāt ben sıst hêdi hêdi tu erzen kışt
Rêng heyāti zê gul ben zerd kefen şipi pê şarı pışt

Tı nızdi ra hê kuên hotay quwêt bedên tu zaf ben tay
Yo dej nêşın yo dej bin yen ita ra pê tı von way way

Tı nêmirse tı kuên heştay çim tu bên qij tı kuên bin vay
Aştê bên sıst zerrê bên veng guêş tu bên kerr con tu von ay

Yo des şêrr bin Homa bı d’ tu tı kuên neway bên zê qij tu
Mêzg tu ben pir ‘eqıl ben mat vawên tiye ra hin dêt ling tu

Monı ben çot pê çuwa gêrên nêşkên bıgêr cê xu d’ vındên
Mon cê xu ra nêşkên wırz we tu hin hê tabut xu pawên

Yo sêrşuwê şılā wonên gelê dueston von lez biyerên
Fılon merdim ma şiyê rehmet owk germin kên kefen biyarên

Yo texti ser tu cuapê şuên pê dı metron tu kefen kên
Tı bên kerrê muşalla ser nımāj kên tu nımāj pêyin

Tı kên zerrê yo tãbuti cenāzê tu piyer dı roti
Tı hin rêywoni uqbā yê tı hin merdımı pêr weti

Tı kên mavên dı kerron ra herr kên tu ser şarê tu ra
Gırê kefen tu kên a hin “ita kê tu” muejnên tu ra

În minwāl ser heyāt ben de zê film sêr ben perde perde
‘Umır zê yo xıyāl yen şın tı onên film qêdiya bi de

Tı caverdên tim zerd û sim her çi tu kuên dêt yonê bin
Xonimê tu z’ xu r’ bena viya tı vinên qij tu bên yetim

Ûetta inkê tu yo çäre qê nêmerdiş nêbiyo çäre
Herkes biyo nãmzet qê mergi Hekim Loqmon⁹⁹ nêbiyo çäre

‘Ûbret bir ey ‘ezizêm lêz ita aca xu têpiya merz
Ruêj tu hê bên de hâzır vınd tı dunya ra hin hê bên berz

Ûta bıcuı tu henzâr şerr lahızā g’ merg omı gon tu ser
Sêni hona tı bên ayê zê hewê viyert şı henzâr şerr

3.2. Hewâri

Ez biya Mecnûn mon felekon d’ gêrena
Mı yo Leyla nêdi ‘umır bı wêron
Felek merdim diyâr diyâr çarnena
Mı yo Şırın nêdi ‘umır bı wêron

Seher şuwê d’ bulbul hona vendona
Ma hê hon ıd bulbul venda ma dona
Gul bermena bulbul qê ma siya dona
Ma xu r’ yo yar nêdi ‘umır bı wêron

Dunya mewsim mewsim hona gêrena
‘Umır ma ra her ruej yo ruej şın hona
‘Umır qêyda dunya dunyê derdon a
Çoy xu r’ yo Leyla nêdi ‘umır bı wêron

Ke bı ke persa gul ha komca va şıya kiye
Ber ber gêra gul şıya gelo kom yo kiye
Heta şon ez gera destveng omiya kiye
Mı xu r’ yo yâr nêdi ‘umır bı wêron

Felek rêyê herkês xu ser pawena
Dom nonarue çalê mêrik kenena
Vêr şon dom ıd ya mêrik xu kışena
Çoy xu r’ yo yâr nêdi ‘umır bı wêron

⁹⁹ Qur‘anê Kêrim dı tera behs beno, heti Homayi ra hikmet diyo cı u pêxımbere ya zi niyo ino xısus dı zi ixtılafe esto. Qur‘anê Kêrim dı sureya Loqman dı nameyê ey, dı dor viyereno ra u nesihat dano lajê xu. Loqman çend serri cuyayo, ino xısus dı zi malumati qeti çin i. Goreyê Taberi; Loqman, Homayi ra ‘ımıro derg waşt u Homa zi ey ra vato tı çend serri qayili bıcuı. Ey zi vato, ez qayilo hewt gering ziyed bıcuı zê qertalê ‘Ereban. Loqman bı zafi aomeyê xu hekimti ra gureto u ino rıd ra nameyê ey Loqman Hekim zaniyeno. Loqman mahiyetê hemeyê nebatan zaneni u inan ra qê nêweşıyan derman vıraşteni. (Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *DİA*, Cilt:27, İstanbul 2003, r.205-206)

Dunya raşt a çoy ır nêbiya keyo zêrin
Kom omiyo yê ya ci r' biya kiyo zurkerin
Lakin tiken ır biya zê yo hon şirin
Çoy xu r' yo yâr nêdi 'umır bı wêron

Nê têtir resa murâdi xu nê bulbul
Nê gul resa murâdi xu nê sunbul
Felek nêverda gul bıwıyo qê bulbul
Çoy xu r' yo yâr nêdi 'umır bı wêron

Hetta inkê dunya çoy ır nêbiya yâr
Kom yê r' biyo duest lez pueşmon biyo biyo nêyâr
Kom kot yê dım ya rênê ci r' biya yo bâr
Çoy xu r' yo kêyf nêdi 'umır bı wêron

Bulbul va qê gul ez tımtım wuyena
Ina dunya d' bê gul ez nêcuyena
Hayê bulbul felek çiniya gul gena
Çoy xu r' yo ruej nêdi 'umır bı wêron

In 'âlem ıd ço nêreso murâd xu
Mon rêyi ra herkes kot mon kefên xu
Felek nêverda şirin vin Ferhâd xu
Çoy xu r' yo kêyf nêkerd 'umır bı wêron

Zaf gueş pa mek dunya cara wêron a
Dunya cê kul a cê gem û derdon a
Ya tu r' cara ey 'ezizêm gıron a
Çoy xu r' yo yâr nêdi 'umır bı wêron

3.3. Warê Dunya

Dunya qê herkês ır raşt a çetin zuar yo guzergâh a
Dunya tuton Âdêm ır zaf ya şirin yo nezergâh a

Tıkên ır ya zê wusar a tıkên ır ya zımışton a
Tıkên ır ya zê payiz a tıkên ır ya zê omnon a

Hezâr heşrêt payiz pêyin pêl daron ser bên zerd û merd
Dar piyêr bên rut bên tuez muez seraser piyêr bên gêrd û merd

Hewê wari zê con merdim merdim ır ben yo duest û yâr
Lez resnen kiye buê gul û vıl warê Mergmir¹⁰⁰ firdows diyâr

¹⁰⁰ Wareyê dewanê Çan, Torek, Fexran, Şenik u Kuertew o.

Çilkê owkê warê ma tam monena owkê kuê heyât
Yo çilkê yê kom hol bışim wu con monen heta wefât

Yo nefes kom bir bışaw war bonc diyar hewê warê Şıyer¹⁰¹
Xu d' vinen yo con gon newı ben zê gul û gılçê xoxer

Ey 'ezizê eg tu wazên tı birês owkê heyâti
Dêst inâbêt Xızır ra bigr bınış gemi zi heyâti

3.4. Sêrmon Cuwayiş

Her sâniyâ her yo deqâ sêrmon 'umır ma ra şına
Şew ruej tımtım 'umır ma wen felek ihna ma kışena

Şêrr zê aşmon zaf lez yên şın aşm zê hefton yên vêrên ra
Heftê zê yo ruêj tu vinên kârwon dunya yên vêrên ra

Pê kuê zayış ra kot tever qeflı qeflê kârwon beşer
Vêr xu do hêt bajar mezêl vazden heta merg biyer yi ser

Ço nêşken in kârwon vındarn ço nêşken in qıfli açarn
În hin rêywon a dunya yê ço nêşken yin têpiya vındarn

Her ruej yo qeflo newı yen dısmâl taden kuen mon kârwon
Hayê yi ina yo çina kârwon ho yi ben mezelon

Zinhâr zinhâr destveng meşu bê zowda û zowda qeş meşu
Tı cuyapê zaf zaf pueşmon bên in firşet yo hew omo şıyo

Sêrmon merdim 'umır merdim her yo nefes zê yo zêrdi yo
Qedir zerdon xu hol bızon 'eziz aw ko wuhar zêrdi yo

3.5. Vêng Bêhişi

Çeflet mekır şırın bıra gonger¹⁰² ho yen nızdi tu ra
Hukım Homê yen 'erşı ra kom eşken çep bon hêt yi ra

Âdemi ra naşa bigir her cuyayi kot domê mêrg ver
Her ruej yo bāzırğon ho şın tı hê vinên vêr bêr tu ra

Her ruej yo text û tacê mir hê şiyên we bên zuş zê hir
Ço çoy ir nêben destegir herkes onyen defter xu ra

¹⁰¹ Wareyê Şenık dı nameyê yew cayo qıckek o.

¹⁰² Ina kelime herında çekuyê Ezrail dı şıxulniyaya.

Sıwa û biyer o melek gonger yen vêr bêr tu von wurz xu ser
Non tu qêdiyo owk pêswa lez caverd şo in kê xu ra

Merg rašta kuen rêyî bêveng ben mihmon tu bêreng û meng
Sêr bin cesêd tu kuen yo lerz gon wedâ ken bedên tu ra

Ruêj tu bi de lez yen ecel leşê tu gên erzên mezel
Cesêd tu wên mar û murcel gon tu şawên hêt ‘erşî ra

Nekir Munker¹⁰³ dı melêk yên von Rêb tu kom tu ra persên
Pil in ‘âlêm tu şıraşnên yo çend person persên tu ra

Tı rênê bên weş bên zê vêr aşê û puestê tu bên zê bêr
Tu r’ yo pêrin cesêd newi don deştış gon tu gên pıra

Ey ‘ezizêm in guzergâh herkes tera yen vêren ra
In zaf çetin yo rêyo derg xu hazır ık tı z’ vêrên ra

3.6. Rêng Dunya

Yo çik hendê ina dunya bela niyo
Ki zêr tım ha xewat ıd ha biyo ha niyo

Nêbiyayış yê verden hon tım tu çım kûr
Nê nêbiyayış yê verden kêyf tu con kûr

Zê çilê adir con tu ya vêşnena
Ağu kena mêzg tu zê rız pojena

Ge tu d’ wiyena zê gulon wusari
Ge nurnena zê bulbulon behari

Ge tu d’ bermena zê vilon payizi
Ge wizena kena hewari û gazi

Belê rêyê horigâhi dunya ra
Vêrên ra zê rêyê ceħim ita ra

‘Ezizêm eg tu firdows rašta wazên
Xu domê dunya ser xu rašta bêrzên

¹⁰³ Melekete ki qebır dı dora vêrin çewi geni hesab, nameyê inê melekân o. Nameyê inan hedisan dı viyeren ra. Yew merdım wexta ki merd u şı qebır, dora vêrin munker u nekir yeni u pa perseni vani, Reb tı kam o, Pêxımbere tu kam o? Eg merdım merde, raşt cewab bıdo, vani cayê tu cennet dı hedre yo. Eg xelet cewab bıdo, vani cayê tu ceħnıme yo. (Süleyman Toprak, “Munker ve Nekir”, *DİA*, Cilt:32, İstanbul 2006, r.14-15.)

3.7. Duegê Cuyayiş Merdim

Kom pê sim û zerdon dunya di yo şefâ
Yo ruej bıwiyo ruej bin vinen vist cefâ

Ge şın hona gengulê xu d' ge qijen
Ge cıjı gen ge lapat wen ge wizen

Ruej yo vêşon ruej yo têşon pê sekên
Ruej yo wuyên ruej yo bermên kêyf nêkên

Ruej yo ho weş ruej yo niweş kê ben şa
Ruej yo wizen ruej yo nalen nêben şa

Ruej yo şın cuar von ez a âgê felek
Ruej bin yen ciyer ben qıj zê yo muercelek

Ruej yo şın diyar ruej yo yen war bêqerar
Rêrê ben şâh rêrê ben cem rêrê ben mar

Ey 'ezizêm kom wazen duegê cuayiş heq ca bıkir
Pê şın 'erş baron heyât xu wa bısenc yo gul rakır

3.8. Hon Geflêt

Dunya kihon tu oncena zê mıqnatês tu kaş kena
Zeliqa koma xu d' bena hon geflêt ra kê bên aya

Paştê xu med' dunya kihon vêr xu hêt dunya newi şon
Wurd dunyon bir pê wurd deston hon geflêt ra kê bên aya

Merg hetta çoy ra nızdi nêv' vêr bêr id yo cellâd çinê v'
Vêng 'Ezrâil zerı d' berz nêv' hon geflêt ra kê bên aya

Dunya zê kê kê qıjon a ge bermena ge qijena
Ge wuyena ge wizena hon geflêt ra kê bên aya

Bawê ruêj vetiş ruêj mevınd bawê Dâbbetu'l-Arz¹⁰⁴ mevınd
Ruêj tu ro bi de hazır vınd hon geflêt ra kê bên aya

¹⁰⁴ 'Elametânê qıyamet ra 'elametêko pil o. Yew heywana gird erd ra vêjiyena, hewlan u xıraban cera kena. Qur'anê Kêrim dı nameyê Dabbe, sureya Neml, Ayeto 82. dı viyerenı ra. (Zeki Sarıtoprak, "Dâbbetu'l-Arz", *DİA*, Cilt:8, İstanbul 1993, r.393-395) Me'alê Ayeti zi ina yo: "Wexto waedê âzabî yîn sera omî, Ma yîn rî ardi ra yo dabbetul ârdî vejênî ko yîn dirî xebêr donu û tera vonu ko: Bîşek înonon tim ayêtonê Ma rî îmon niardênê. (Feqî Çolîg, *Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî*, r.383)

Domê nefis û şeyton doma rehat çoy finên xu dima
Mavên jar û gul yo goma hon geflêt ra kê bên aya

Dunya zê yo leş buê dona zê buê leşê murdaron a
Yo buêya pis tera yena hon geflêt ra kê bên aya

Tı ya ver zafin ir bi duest çend şêw ci r' bi zê gul û puest
Çoy ir nêbiya yar û dılbest hon geflêt ra kê bên aya

Qıyomê tu zaf biya nızdi pê nımıtış û pê dızdi
Xu mexapin yi ro tı z' di hon geflêt ra kê bên aya

Hon geflêt yo niweşi ya niweşi in 'eşri ma ya
Dermon her dêrd bawêri ya hon geflêt ra kê bên aya

Dêst xu derg ik hêt Qur'on a zêr bışaw lez hêt Furqon a
Dermon bir qê kul derdon a hon geflêt ra kê bên aya

Pê rim geflêt ri xu medeqn lê geflêt id xu mexeniqn
Pê gıyâlon xu mecenıqn hon geflêt ra kê bên aya

'Ezizêm lez xu aya kır sakuê geflêt xu ra bıkir
Pêrin Tâhê xu ser akır hon geflêt ra kê bên aya

3.9. Kê Tu Raşıyo Mergo Mergo

Tu kê zafin sêni şo ra kê tu raşıyo mergo mergo
Tu bon zafin sêni şo we bon tu weşıyo mergo mergo

Tı Leyla bên Mecnûn verdên tı Ferhâd gên Şirin verdên
Tı Zinon gên Memon verdên kê tu raşıyo mergo mergo

Tı babiyon bên qijon verdên tı dadiyon gên tuşon verdên
Comêrdon bên cinon verdên kê tu raşıyo mergo mergo

Tı conon bên piron verdên tı xuerton gên kalon verdên
Tı vêwon bên zomon verdên kê tu raşıyo mergo mergo

Tı bıron gên wayon verdên tı pilon bên puton verdên
Tı lajon gên kênon verdên kê tu raşıyo mergo mergo

Tı apon gên najon verdên tı dezon gên 'amon verdên
Tı warzon bên xalon verdên kê tu raşıyo mergo mergo

Tı gul kên wuşk bulbul verdên tu vıl kên wuşk sunbul verdên
Tı rız kên wışk pel pel verdên kê tu raşıyo mergo mergo

T1 dadi gên lihir verdên tı mêşna gên varon verdên
T1 bizon bèn bizon verdên kê tu raşıyo mergo mergo

T1 şêron gên lûyon verdên tı gezal gên vergon verdên
T1 zıraj bèn qelon verdên kê tu raşıyo mergo mergo

T1 gulon gên tellon verdên tı mêson gên maron verdên
T1 filon bèn merron verdên kê tu raşıyo mergo mergo

Lakin pêni d' tı herkês bèn tı riy 'erd ser çoy nêverdên
T1 her çi wên cuyapê xu z' bèn kê tu raşıyo mergo mergo

T1 cellâdi dêst kudreti tı kâlmê hukm û 'izzeti
T1 perdê dêsti hikmeti kê tu raşıyo mergo mergo

Merg ge servisê firdows o merg ge servisê iblis o
Muşteri yi cinn û ins o kê tu raşıyo mergo mergo

Rêyo hol rêyê firdows o rêyo xırav ay iblis o
Bê in rêyon yo wesweso kê tu raşıyo mergo mergo

Eg tı ma bêt hêt ne'im a tı ma nêonc hêt caħim a
Tı ma kaş ık hêt raħim a kê tu avav mergo mergo

'Ezizêm merg ruejêk tı z' ben tikên tı d' gen tikên verden
Merg pê fermon in guron ken kê tu avav mergo mergo

3.10. 'Eynê 'İbrêt

Herkes zê herkesi rêwon ita ra
Qê herkês herkes yo 'ibret pil cara

Her ruej yo kârwon ita ra kuen reyi
În hema temom nêresen sêr koyi

Yo kârwon bin ita ra kuen ay dıma
Kârwon bèn riyez her yo kuen yo bin dıma

Ruej yo kârwon şıma ho şın a dunya
Şıwa nê bir kârwon ma z' kuen yın dıma

Pêçek gijen zerrê rehîmê dadi ra
Senacer ıd xu verden ra rehîmi ra

Ling non ‘erd ser vêr xu şonen deşta pil
Deşte heyât deşta telin vêr çem Nil¹⁰⁵

Kuên mon yo yegê guercalin bên gûnin
Dêst ling piyêr piya bên bîrindar in zemin

Hema newı omiyo dunya ho bermen
Telı telı ser şın pedı con dejnen

Sêni Ziyâ Pâşê vat “Eg tı wazên
yo cefâ nêvin mê dunya çı wizen”¹⁰⁶

Ez vona: "Eg tu wazên şiyêr horigâh
Tı wurd dunyon d’ nêşiyêr zerê adırgâh”

Xu bîrueş zê yo kueli bîd’ Homê ra
Tı bên ‘eziz resên cennê Mewâ ra

4. Keşkûl

4.1. Vergêrayış-1

Bê yo çeng hesron mı ya Reb çik çin xêdwon zowdê kê ma d’
Lakin torê gunon mı zaf mı eşt pêser vêr bêr şıma d’

Gunê mı zaf zê pêl daron gunê mı zaf zê qum beħron
Reħmê tu herkes ir bes a mı ceza mek pê bar gunon

Bin çuê nefis id ez cuyena adir gunon xu d’ vêşena
Pê owkê reħmê tu ya Reb adir gunon mı şın hona

Tı ‘ef bıkir ‘ef gurê tu tı ‘ef nêkir wı kuelê tu
Wı tim kıtmiri vêr bêr tu wı dorêş serbêr dergê tu

Ez feqir û belingâz a ez bêveng û bêawâz a
Lakin çırrê mı dı nêvat ez bânâz û bê niyâz a

Ez tari şew pê qıyom buêr rueşnayê ruej pê rueji buêr
Hezâr şerr ina dueğ id şiyêr ez ca nona heq yo çim zêr

¹⁰⁵ Dınya dı çema tor gırd hesıbiyena u erdi Mısır dı ca gena.

¹⁰⁶ Terkebê Benda Çarın ê Ziya Paşa dı ina beyit ina wa: ‘Âsûde olam dersên eğer gelme cihana / Meydâna düşen kurtulamaz seng-i kazâdan. (Prof. Dr. İsmail Parlatır, “XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri”, *Türk Dili*, Omar: 481-482, 1992, r. 86.)

Qulitiya şāf zê yāqut surinê yi çin her zemin id
Zê yo gulê gulistoni bena a mon gulon çê m id

Yo qedehe owka şāfi êrcena yo ton owka lêyl
Bı ixlaş yo secdı êrcen henzār yo secde şew û lêyl

Tı hetta eşkên ver bigêr guevag rêz herom ra dur vınd
Dayrê helal herkes ir bes¹⁰⁷ kom wazen bıv' 'eziz ben rınd

4.2. Vergêrayış-2

Ez nêzona ez xu r' sêkir ez nêzona çı wel xu r' kir
Eg tı gunon mı 'ef nêkir zerdon dunya ez pê sekir

Ez nêzona tu ver bigêr ez nêzona tu ser bigêr
Dı vêrg vêşon¹⁰⁸ romit mı ser ez nêşkena xu ser bıkir

Ez nêzona hesron warik zê Ya'qûb Ken'on xu kuarik
Eg tı hesron mı war nêkir çekçuêl dunya ez pê sekir

Ez nêzona xu r' rınd bınāl ez têna menda bêheval
Eg tu yo awır mı r' nêkir zêrd sim dunya ez pê sekir

Ez nêzona gunon xu sêk kom yo çal id yin tedı ruêk
Eg tı yo yardım mı r' nêkir zerdon dunya ez pê sekir

Ez kota kuê gunon xu ver ez biya Mecnûn qirêj xu ser
Eg tı hesron mı nêsteri şerêf dunya ez pê sekir

Bê mijdonê "lā teqneṭu"¹⁰⁹ mı dest çik çin gelê bıron
Eg tı mı r' nêv' yo destegir tãcê dunya ez pê sekir

Her ruej yo bajar ho şın kue her şew yo welat şiyen we
Her ruej henzār con şın hona kueşkon dunya ez pê sekir

Kueşkê 'umır ma hewê ser niya piyera dı nefês ser
Nefes yo şiyer nefes bin niyer 'umır dunya ez pê sekir

¹⁰⁷ Ino vate Bediuzzeman Seidê Nursi/Kurdi ra gêriyo. Kulliyatê Risâle-i Nur, Sözlür, 6. Sözü, <http://www.erisale.com/#content.tr.1.56>, Tarix:25.08.2015

¹⁰⁸ İta dı 2 vergan ra meqset nefis u şeytan i.

¹⁰⁹ Sureya Zümer, Ayeto 53., Me'alê Ayeti: "Ey qasidê Mi, vaj ko: 'Ey âbdê Homê! Koş ima nefesê xu rî xirabî kerda, rehme Homê ra hîvîyê xu mebirnê. Bîşek Homa temomê gunon af keno. Bîşek Wu Ghêfur û Rehîm u." Feqî Çolig, *Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî*, r.463.

Ez nêzona xu sêni buş pê çitê ez gunon xu buş
Eg ti yo riyi ma nêmuêjn şafê dunya ez pê sekir

Pêr wêt ina dunya kohon herkes vinen gerib yo hon
Eg oca d' cê ma co hol nêv' meqom dunya ez pê sêkir

'Eziz feryād û fiğon ken vêr bêr tu d' zâr û ziwon ken
Eg tu gueş feryād mı nêşon feryād dunya ez pê sekir

4.3. Welat id Yo Puk Vırazya

Gelo se bı puk vıraza welat id
Kıl zê hewê wurişt deştê Fırat id

Yo şewaşı kot mon warê welati
Tern û wışk piyêr vêşnê kilê şewaşı

Nê hewa mend nê yega mend nê delav
Her ca mehzun her ca gemin ço çin şav'

Her ca qê şar ma biyo meşhêd Kərbela
Her ca d' don we henzarê derd û gem bela

Çı çâg kuar û kerr û lal piyêr bi şonê
Şarê bi ling ling bi şarê şaroni

Qelê bi bāz qil bi kuê sêr çemoni
Kuelê bi şāh şāh bi kuelê kueloni

Muthiş yo mij muthiş yo puk vırazya
Welat lerza heyāt lerza din lerza

Adir engur resa deştê Fıratı
Sêr bın welat piyêr bı zê yo buzati

Hela şu pers 'Ākif¹¹⁰ çıra ho qijen
Gelo İqbāl¹¹¹ çıra tımtım ho qiren

¹¹⁰ Mehmed Akif Ersoy (w.1873-m.1936). 'Alimê İslam u edebiyatê Tırki dı şairêko namdar o. Nuştoxê Marsê İstiqlal o. Nameyê kitabê ey o namdar Safahat zaniyeno. Ino kitab, hewt kıtabanê şiir ra yeno meydan u weşiyê Akif dı mênê kitabı yew bı yew neşir beni; labelê mergê Akif ra pê hemeyê kitabı yewca dı zê yew kitab neşir biyo. Mehmet Akif, şair u 'alimêko pil zaniyeno. Şiiranê ey dı giraniyê tewhid u dinê İslam xu mojnena ra. Akif bı şiiranê xu, zê yew rayber hereket keno. O meseleyanê şar rê u dinya rê bı çimê Qur'an ewniyeno u ey gore, Qur'an safikerdişê hemeyê meseleyan dı muqtedir o. (M. Orhan Okay, M. Ertuğrul Düzdağ, "Mehmed Ākif Ersoy", *DİA*, Cilt:28, İstanbul 2003, r.432-439.)

Çıra Efgâni¹¹² şew ruej ho tım gêren
Hasen Benna¹¹³ çıra tımtım ho bermen

Hasen Bennâ kot Huseyn Kərbela dım
Şehâdet şerbeti şımtı Bilâl dım

İmâm Nursi¹¹⁴ zindon zindon çı gêren
Dest yo imon dest yo Qur'on gen gêren

Seyyid Qutub¹¹⁵ çitê berd vêr kındırı
'Âtîf Xocâ¹¹⁶ çıra kot pêş Pêxmeri

Çıra kerd dard Se'idi Sıptı Pali¹¹⁷
Çitê eşt dar Mela Mehmudi 'Âli¹¹⁸

¹¹¹ Muhammed İqbal (w.1877-m.1938). Hindistanij, 'alimê İslam u şair o. Kıtabanê ey dı bı zafı xısusı dın u felsefe ca geni. Goreyê İqbal, bısılmaneyo ki Qur'an dı teswir beno, bısılmaneyo xeyretin o. Bısılmananê vêrinan dı ino xeyret esto u nesilanê binan dı hedi bı hedi ino xeyret beno kêm. İqbal, bêxeyretiyê bısılmanan ra zi gerrekar o. (Mehmet S. Aydın, "Muhammed İqbal", *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.17-23.)

¹¹² Cemaleddin Efgani (w.1838-m.1897) Afganistanij, 'alimê İslam u mitesawıf o. Goreyê Efgani, eg merdım dino heq ser a şiyero rayiro raşt vineno. Din, qê averşiyayış bendêk niyo, yani din verniyê averşiyayış nêgeno, bilakis verniyê averşiyayış nano a. Heyna goreyê Efgani, 'alemê İslam dı hirı çiyi esas esti. Hemdini, hec u xilafet. Hemdini qê yewca ameyişê şaristananê İslamiyet, qıstasêko muhim o. Efgani, qê ittihad-ı İslam xebıtiyo u qıymet dayo yewca ameyişê bısılmanan. (Hayreddin Karaman, "Cemâleddin Efgâni", *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.456-466.)

¹¹³ Hesên El-Benna (w.1906-m.1949). Mısırj, rayberê teşkilatê İhwanê Muslimin o. Goreyê Benna, verba xurafeyan micadeleyêko giran lazım o. Dinê İslam serbestiyê fikir muhim vineno u paşt dano cigeyrayışanê ilmi. Benateyê beldeyanê İslam dı edalet şertêko muhim o. Yew mileta bısılmani, nêşkena heqeret bıkeroyewna mileta bısılmani. Eg bısılmani, hewnê şerq ra bıbi aya, eşkeni bıbi rayberê dinya. Serra 1949 dı bı yew suiqaşt giran bı bırındar u nêweşxane dı merd. (İbrâhim el-Beyyûmi Gânim, "Hasan el-Bennâ", *DİA*, Cilt:16, İstanbul 1997, r.307-310.)

¹¹⁴ Bediuzzaman Se'idê Nursi/Kurdi (w.1878-m.1960). 'Alimê İslam o. Qezaya Bitlis Xizan rê beste dewa Nurs dı ameyo dinya. Goreyê Nursi qeydeyê din; Qur'an, tewhid, nubuwet, heşır, ibadet u edalet i. Goreyê İmam Nursi; Homayi rê iman ardış, gayeyê insan o. İman ardış him nur u him zi quwet o. İnsan bı ino iman eşkeno sare dinya verano. Seidê Nursi, rayberê hereketa Nur o. Muelifê Kulliyatê Risale-i Nur o. (Alparslan Açıkgenç, "Said Nursi", *DİA*, Cilt:35, İstanbul 2008, r.565-572.)

¹¹⁵ Seyyid Qutub (w.1906-m.1966), Mısırj, mufessir u nuştox. Nuşteyanê ey dı giraniya meseleyanê siyasi u içtimai esto. Goreyê fikir, rayberanê İhwan ra hesabiyeno. Edebiyat, tenkidê edebiyat, tedrisat, siyaset u zaf xısusan dı xebati ey esti. Goreyê Qutub, weziyetê bısılmanan ra İslamiyet niye, bısılmani mesul i. Ino rıd ra qê İslamiyet reform rê ixtiyaç çiniyo, qê bısılmanan reform lazım o. (Hilal Görgün, "Seyyid Kutub", *DİA*, Cilt:37, İstanbul 2009, r.64-68.)

¹¹⁶ İskilipij Mehmed Atif Efendi (w.1875-m.1926). İskilipij, 'alimê İslam o. Semedê risaleyê şewqe ra, qanunê şewqe rê mıxalefet ra serra 1925 dı ame tepıştı. Serra 1926 dı Mahkemayê İstiqlal ê İstanbul derheqê ey dı qerarê idam da u dard bı. (Sadık Albayrak, "İskilipli Mehmed Âtîf Efendi", *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.583-584.)

¹¹⁷ Şex Se'id Efendi (w.1865-m.1925), 'Alimê İslam u rayberê qıyamê 1925 o. 29 Heziran 1925 dı bı qerarê Mahkemaya İstiklal ê Şerqî, Diyarbekir dı dard bı. (Qê malumato hira biewnên: Mahmut Akyürekli, Şark İstiklal Mahkemesi Kararları-1, Neşirxaneyê Nûbihar, İstanbul 2014.)

¹¹⁸ Qıyamê Şex Seid Efendi dı ca gureto. Laj api babiyê Mela Aziz o.

Belê raşt a adır kot mon con ummet
Kılê zêrr û tevêr vêşna ri ummet

Nê imon mend nê ehlaq mend nê din mend
Nê 'irfon mend nê Qur'on mend nê şon mend

Belê cihād tebliğ ho cenga pil ken
Heta şuwê 'ereşât dıng û dıng ken

'Ezizêm eg tı t̄alib qê in guri
Şew û ruej gon tu bixevit zê şêri

4.4. İqlim Warê Mêrgmir

Ey hewê warê ma ey duêst kê ra tu bi yari ma
Lez biresn ma buê gul û vıl warê Mêrgmir warê ma

Çılkê owkê warê Mêrgmir monena owkê heyât
Kom tera yo çılk bışım tım con monen hetta wefat

Yo nefes kom hewê warê ma ra bigr bonc xu ciger
Xu d' vinen yo con newı ben zê gul û gılçê xoxer

Kuê yi zergun çêm yi çimin zozon yi zozon gulon
Gul onên mon çarê tu ra don tu yo destê vilon

Vêng delavon ki ken sermest rêng gulon ruğ don çimon
Gul pê mijmijon xu şirin bulbul oncên vêr çemon

Tijê wusar tijê wari awaz teyr û turê wari
Oqsijên hewê wusari kalon kên zê xuerton wari

Warê ma vêr gulon ken şa yena pê bulbulon ken şa
İqlim wusar herkês ken şa gul û bulbul piyêr piya bên şa

Welat gêriv xuerton ken kal hesrêt welat herkês ken kal
'Eziz nêpêşo nêbiyo kal hâlâ ho gêren yo heval

4.5. Welat Şirin

Kom xu qırbon in welat şirin nêken zê Heyderi
Her cê yi raştâ monen gul guil yi rind zê gulperi

Awê yi awê heyât a deşt û kuê yi zaf şirin
Her yo weşlê in welati êrcena taca zêrin

Lakin vêrna aştarê yi tariti ra nêvêjên
Rêrê çêm yi guin virejên rêrê rim tera vejên

Şerrê nêbes û vist çarın¹¹⁹ d' engur bêr 'ezmon guret
Rêyê zerqeton firengi mon harem id kerd siret

'Eql û bawerê ruêj vetiş in nizâm qebul nêkerd
'Eqli Pali bawerê bajar Cebexçur cengi kerd

Şerrê nêbes û vist ponc id welat id bayragê cihad
Cena de sêr şehêr şon id poncaş şêx 'alim kêrd dard

Zaf dêw vêşê zaf kê bi veng inê ra pê çarling kot ceng
Şehid kê m nêbi bi yo reng leşkêr romit pê topon ceng

Her cê yi ra da we şehid zê şehidoni Kerbela
Her dew û deşt û bajar id her ruej varên henzâr bela

4.6. Welat Çıra Şirin

Welat herkês herkês ir zê firdows o
Tellê welat wuhar xu r' zê nergis o

Herkes herr û owk û hewê welat ra
Virazen ben 'eşiq welat xu zêrr ra

Pê ni'meton welat ki ben perwerde
Aţmoşferê welat id ki ben zinde

Herf û herfê bedên merdim virazên
Pê herfon romitê deştan ra vêjên

Deştê welat darê welat welat a
Derê welat hirê welat welat a

Kerrê welat merdim çim id zê sim i
Merdim welat welat çim id zê mum i

Welat yenê 'ilm û 'irfon dunya yo
Welat qelê medeniyêt Rowzâ yo

Ina çâg id ço bîndesti nêwazen
Lakin rêrê welat ra yo lapat wen

¹¹⁹ Qiyamê Şex Se'idi ra behs beno.

Verarê ‘eşq welat id pêni d’ kuen ra
Heta meşer herrê welat ser kêni ra

Herkes ‘eziz welat xu yo hür cuyen
Bı serbesti mêydon heyât xu d’ kê ken

4.7. Hêsrêt Welat

Eg gêrivi d’ merg gironê ma bigir
Bê gumon wu gon gironê ma bigir

Kom kefên ma ken a wa in ser bınus
“Buê welat zê hêlm Mesih a” wa bınus

Kom mezêl ma ken hezır wa qê Homê
Sêr yo kuê bêrz id vıraz cê ma zimmê

Bêlka yo ruej hêt welat ma ra hewa
Sêr ay kuê ra yen vêren ra yo hewa

Buê waţên şırın şonen sêr gon ma ra
Yo pêrin heyât newi don con ma ra

Tabut ben şa mezel ben şa gon ben şa
Zêrr bena şa guin bena şa con ben şa

Ma hivi kêni ruejêk in hêsrêt qêdên
Dêrd gurbeti pê buê welat ma mırên

Birinê in ‘Aziz pê in gulon wari
Bena weş pê owkê lê Cebexçuri

4.8. Hêsrêt Gêriv

Zê buê misk a buê welat qê her gêriv
Serap a pê a buê ben mest her gêriv

Zerrê gêriv tım vêşena ax kena
Gunê gêriv tım pêşena wax kena

Wurd çim gêriv tım onên rêyê welat
Wurd guêş gêriv tım şonen sinê welat

Hêsrêt welat zerrê gêriv vêşnena
Zê zêhir mar merdım gêriv kışena

Ciron gêriv riyê gêriv ca gêriv
Comi gêriv mekteb gêriv la gêriv

Kerra gêriv dar ber gêriv kuê gêriv
Bueston gêriv kivêr gêriv ruê gêriv

Gêriv gêriv şınaşi cara gêriv
En eqraba nızdi gêra biya gêriv

Diyâr gêriv gulzâr gêriv yâr gêriv
Ciwâr gêriv cinâr gêriv dar gêriv

Warê gêriv yenê gêriv gul gêriv
Dılav gêriv bulbul gêriv gul gêriv

Rueşon gêriv vewı gêriv ruej gêriv
Sunnet gêriv minnet gêriv tij gêriv

Pahar gêriv emser gêriv tım gêriv
Vizêr gêriv şıwa gêriv êr gêriv

Varon gêriv hewa gêriv hor gêriv
Germij gêriv hor siya gêriv vor gêriv

Heval gêriv kemâl gêriv kıl gêriv
Delal gêriv Bilâl gêriv bil gêriv

Belê bes dêst adir gurbêt id bınal
'Ezmon ra yo rehmet yen tu r' ben heval

Ruejêk 'ezmon ra yo yen qê gêribi
Qê derdon herkes ir ben zê tabibi

Selâm don tu guil sêr warê kuyon a
O çâg dêrt gurbeti tu piyêr şın hona

Bınênê tu şebır bıy ey 'ezizêm
Sehar nızdi yo şıwa nızdi yo 'ezizêm

4.9. Tellê Welat

Tellê warê welat ma wêş zê gulon rêz neyâriston
Dêrzînê tellê dewon ma şifa don zê bımâriston

Guercalê sêr kuê Mergmiri şonena ra buê 'anbêri
Vılê deştê neyâron ma keder dona dewê miri

Şewê bajar ma zaf rueşna zê ruêj warê neyâron ma
Ruêj yî tari v' zê kuemir siyê yi kerd tari diyâri ma

Lakin ma Mecnûn sinayiş belê ma 'aşîq serbesti
Ma eşkên zaf bênon bıcıuyi ma nêcuyên bêserbesti¹²⁰

Ma ilhom xu 'ezmon ra gên ki wu herkês ken bextiyar
Kom ilhom xu nefîs ra bigr nefîs yi ken zê vêrg har

Diyâr kufr û gunon herkes ir raşta yo neyâriston
Pê gunon ço nêben 'eziz heyât baweri guliston

4.10. Ez Biya 'Āşîq

Ez biya 'aşîq kota rêçê Mecnûn dım
Sêr qıl kuona ez ha gêrena Leyla
Zozon warê Mergmir id zaf gul esti
Mon ay gulon d' yo gul monena Leyla

Tıkê suri tıkê şîpi pel pıştê
Mon ay vılın d' yo vıl monena Leyla
Ge bin 'erd id ge ma'denon zemin id
Şew ruej ez ha kuon id gêrena Leyla

Ge ez vêjena felek ser gêrena
Yo aştârî ho monen vêrsi Leyla
Pêni d' mı di yenê gêm ser yo merdım
Yo fincon da mı gêm ra pê dêt Leyla

Zêhir gêm mi r' bî zê tiryâqi derdon
Şifâ da birinê zerrê mı Leyla
Komca yo gul vin ez vona Leyla wa
Awır hiş id ri zemin piyêr biyo Leyla

'Ezizêm vin 'âlem biyo 'eynê Leyla
'Eynê zêrr id temâşâ bı kê Leyla
Neqış dunya her perra ho muejnen ra
Kâinât muejnen ma cemâli Leyla

4.11. Kueşka Zêrin

Mirê ma niyên kueşka zêrin kê ma eg rınd avon nêvo
Miyesê egmin nênişena gula ko ya hol şên nêvo

¹²⁰ Ino vate Bediuzzeman Se'idê Nursi/Kurdi ra gêriyayo. Kûllyâtê Risâle-i Nur, Lahikâyê Emirdağ, <http://www.erisale.com/#content.tr.10.41>, Tarix: 25.08.2015.

Şâhê ‘eqli tacê şarmi pa vilon kê yi na xu ser
Mon fezê Âdemon ‘ilm id bèn aştarî eg şew nêvo

Zerî pak ik tever hak ik pê owkê gulê edebi
Mêzg tu ben pak zê şîpi hak eg liyş gunon tu ra nêvo

Pê heyâ zerrê xu cilak pê edêb xu xu zê çilak
Cuwayîş merdim zê guliston eg nefis ma hermuş nêvo

‘Eşq Leyla Mecnûn kerd zê sim sêni Zin Mem kerd zê çıla
Mem pê wuşlêt Zinê Boton resen zirwe eg Bek nêvo

Kom zerrê xu ra yo dueğ bonc hêt zerrê gulperê xu ra
Wu sıpen tim owkê ‘eşqi eg merrê baweri d’ nêvo

Biyê bınış aştuêr heyâli vêr xu bı d’ deştê Hicâzi
Zerrê çend sanon d’ tı resên Ka‘be eg Ebu Cehil nêvo

Vêr bêt Ka‘bi d’ yo secdı ber zê Ke‘bê sêr hot ‘ezmonon
Tı resên vêr qâbi qewseyn eg ‘Ezâzil tu dır nêvo

Eg tı wazên têxt Belqıs wa Sebâ ra biyer Qudsi Şerif
In nımitê ‘erşî bêrzi nêbên eg Âşef yâr nêvo

Eg kê ‘irfon domarê tu d’ Âşêf peyda bi hol bızon
Tı ‘eziz têxti Ken‘oni wa qê Suleymân tu d’ nêvo

4.12. Yo Welat Rınd

Mı yo bajar şırım di vêr felekon deştê Çolig¹²¹ ıd
Zerrê wadi kehkeşon ıd zê aştarê vêr dêst gul ıd

Kuê yi zê Tûri Sinâ yê hewê yi zê nefês ‘Îsê
Şifa kên vıla derdmen dir bırr yi piyêr zê ‘aşê Musê

Vil yi zê vilon Yesrib ê gul yi zê gulon Hırâ yê
Warê yi zê waron Erbil¹²² heyât don zê cıjê dayi

Zê yo gulê guliston o seraser gul û reyhon o
Buê yi zê buê misk ‘anbêr a şonen ra sêr deşt û kuon o

¹²¹ Bı Zazaki nameyê Bingol o.

¹²² Nameyê yew şaristanê Iraq o.

Paştê xu don het kuê Az¹²³ a vêr xu şonen kuê Şemdini
Pê lê Guenig¹²⁴ û lê Murad¹²⁵ deştê Aftuêr¹²⁶ bena şini

Awê zozon Cebaxçuri monena awê Mergmiri
Zê yenê zezem dona we şifâ ya qê her derdî ri

Aşfihân¹²⁷ wadi kena ruêşn comi Xıdır¹²⁸ zê xatêmi
Bajar nêwı t̄apu kena bı nomê dini İslomi

Comiya pil¹²⁹ yo t̄apuêko pil dona dêst herrê Binguêli
Comê Heciyon¹³⁰ zê yo çıla vêşana sêr ‘ard Binguêli

Comê Şelaħaddin Eyyubi¹³¹ zê gulê guliston a
Duzağac¹³² id misk şonena sêr deston vîlê bueston a

Yo wendişgâha pil¹³³ biya a ser bın yê ra ‘ilm don we
Yo nesla newi ha yena mijdon bîdên put şiyên we

Her yo dew id yo aştarî beriqen zê necm-i sâqıb
Çâğa monin ra gen yo çeç finen ta ben zê yo şâhıb

Tikê mellê tikê seydê tikê feqi tikê şofi
Tikê şeyxi tikê murşid xu bestên tiye pê yo kofi

Tı Beğdâd¹³⁴ û Semerqendi¹³⁵ tı Quds û Şam¹³⁶ û Beyruti¹³⁷
Tı Şiraz¹³⁸ û tı Awazi¹³⁹ qê xuerton şar in welati

Pabestê in welat şirin şeş hot aştarê felekon
Domarê yî d’ şew ruej gêrên zê gêrayon ruêj mon ‘ezmon

¹²³ Mıntıqaya Az dı bı nameyo mehali nameyê yew koyi yo.

¹²⁴ Nameyê dewa Karlova ya.

¹²⁵ Mıntıqaya Bingoli dı nameyê yew ro yo.

¹²⁶ Merkezê Bingoli dı nameyê yew deşt o.

¹²⁷ Çolig dı çarşuya cêri dı nameyê camiya tarixın o.

¹²⁸ Çolig dı nameyê yew cami yo.

¹²⁹ Camiya pil a Çolig a. Merkezê şaristan dı ca gena.

¹³⁰ Ina cami merkezê Çolig dı ca gena.

¹³¹ Ina cami Çolig dı mıntıqayê Uydukent dı ca gena.

¹³² Çolig dı nameyê yew mıntıqa yo.

¹³³ Üniversiteya Bingol ra behs beno.

¹³⁴ Paytextê dewleta Iraq a.

¹³⁵ Yew şaristanê dewleta Ozbekistan o.

¹³⁶ Paytextê dewleta Suriye ya.

¹³⁷ Paytextê dewletê Lubnan a.

¹³⁸ Yew şaristanê İran a.

¹³⁹ Yew şaristanê İran a.

Darêyeni¹⁴⁰ felekê xu d' qezê Buêglon¹⁴¹ felekê xu d'
Kanireş¹⁴² yo deşta vorin qezê Gêgi¹⁴³ zerrê kê xu d'

Hire qezê bin Gêgi ra kot sêr tarix Serhadi ra
Hot owk don we warê Dêr¹⁴⁴ id mon gul û vilê wari ra

Yo tarix rengin in wonên sêr şahifê şerron 'eşron
Seraser rehetmet ho varen sêr felekon in bajaron

În aştarê welat ma yê welat şirin zê gulperi
Her letê yi êrcen dunya her 'eziz yi zê kuê şêri

4.13. Cebâqçur

Cebâqçur ey Cebâqçur ha Cebâqçur
T1 şirin zê gulê wusar Cebâqçur

Vêng tu zê vêng bulbulê kuê Mergmir o
Rêng tu zê rêng gula sur o Cebâqçur

Hezin hezin murâd nurnen zê bulbul
Pêr wêt Pali¹⁴⁵ d' resen Fırat ben zê gul

Welat Beşrâ d' resen Dicle ben bira
Cizr û Begdâd wurd bên birê Cebâqçur

Cebâqçur ey Cebâqçur ha Cebâqçur
T1 şirin zê gulê wusar Cebâqçur

T1 vêrna zaf birindari bêdâr i
Zafin quwêt xu tu d' şono bêyâr I

T1 çoy ır nêbi eşla tellê wari
T1 herkes ir bi duest bi yâr Cebâqçur

Cebâqçur ey Cebâqçur ha Cebâqçur
T1 şirin zê gulê wusar Cebâqçur

¹⁴⁰ Genç, qezaya Çolig a.

¹⁴¹ Solhan, qezaya Çolig a.

¹⁴² Karlhova, qezaya Çolig a.

¹⁴³ Kiği, qezaya Çolig a.

¹⁴⁴ Yayladere, qezaya Çolig a.

¹⁴⁵ Palu, qezaya Xarpêt a.

Sinê tu ra vêjê zaf şêx û ‘âlim
Ta‘lim ‘irfon mum tiye vist dewon ıd

Sêrbîn tu piyêr monen me‘dên zêrd û sim
Her cê tu ra edeb don we Cebāqçur

Cebāqçur ey Cebāqçur ha Cebāqçur
Tı şirin zê gulê wusar Cebāqçur

Lakin izmê kemitir û gunehkâri
Kêrd şehid şêx û ‘âlim in diyâri

Şerbêt şādêt tu r’ biyo zê êngmin wari
Tu me‘dên hay û edebi Cebāqçur

Cebāqçur ey Cebāqçur ha Cebāqçur
Tı şirin zê gulê wusar Cebāqçur

Tu zaf şêr kêrd fedê da‘wê Qur‘oni
Tu zaf ewlad xu kêrd qurbon Furqoni

Tu mil xu çot nêkerd qê yo Fir‘oni
Tu yenê ‘ilm û ‘irfoni Cebāqçur

Cebāqçur ey Cebāqçur ha Cebāqçur
Tı şirin zê gulê wusar Cebāqçur

‘Eziz wazen tı biv’ zê Kûf¹⁴⁶ û Beşra¹⁴⁷
Tı ‘ilm û ‘irfon ıd biv’ zê Buxara¹⁴⁸

Tı zozon in welat bik zê kuê Hîrā
Tı şar Yesrib xu r’ bik qıblê meğara

Cebāqçur ey Cebāqçur ha Cebāqçur
Tı şirin zê gulê wusar Cebāqçur

4.14. Ya Zê Gulê Newbahar a

Kê herkês ıd yo gul esta zê gulê cennêt firdows a
Zerrê her kê d’ yo vıl esta ya herkês ir rašta bes a

¹⁴⁶ Iraq dı nameyê yew şaristan o.

¹⁴⁷ Iraq dı nameyê yew şaristan o.

¹⁴⁸ Ozbekistan dı nameyê yew şaristan o.

Ya zê gulzarê wusar a ya zê gulê newbahar a
Ya zê engur û henar a ya herkês ir rašta bes a

A gul estunê kê xu ya a gul gulê qijon xu ya
A gul dadê tuţon xu ya ya herkês ir rašta bes a

T1 rueşnayê heyât ma wa t1 fonesê şewê ma wa
T1 aştarê şuwê ma wa ya herkês ir rašta bes a

Dadi gulê guliston a dadi vîlê vêr bueston a
'Eşq dadi ho sêr deston a t1 herkês ir rašta bes a

Dadi herkês zaf 'eziz a mayê her goni 'eziz a
Rehmêt dadi qê naçiz a ya herkês ir rašta bes a

4.15. Ma Cameverd Meşu Daye

Dayê dayê t1 aşq ma wa ma cameverd meşu dayê
T1 ruêşnayê çimon ma wa ma cameverd meşu dayê

T1 con ciger zerrê ma wa t1 'eynê sêr çarê ma wa
T1 estunê kueşkê ma wa ma cameverd meşu dayê

Bê tu wusar ez pê sekir bê tu zozon ez pê sekir
Bê tu heyât ez pê sekir ma cameverd meşu dayê

T1 yenê nuri kê ma wa t1 vîl û gulê kê ma wa
T1 sinayê famila wa ma cameverd meşu dayê

Çîlê kê ma hona mekır qijon xu ro yetim mekır
Tuţon xu cad sêwir mekır ma cameverd memır dayê

Têpiya agêr bê şu kê xu şo mon conon cigeron xu
Yo kêf berz mon sêwiron xu têpiya agêr bê kiye dayê

T1 ma r' hendê dı dunyon a t1 ma r' horiyê cenneton a
T1 ma r' gewhêr ni'meton a memır dayê memır dayê

Bê tu dunya çitêr bena bê tu uqbā pê sekena
Bê tu firdows nêwazena ma ca meverd meşu dayê

Bê tu zaf 'eziz bi zelil bê tu zaf pil lez bi 'alil
Bê tu zaf agêr bi rezil ma cameverd meşu daye

4.16. Ma Hê Yêni

Ma hê yêni ma hê yêni pê nur Qur'on ma hê yêni
Tāğut û heykeli dunya ma bı deston xu şıknêni

Ma hê yêni ma hê yêni pê nur imon ma hê yêni
Hukmi tãğut û ânârşi ma darên we serbın kênî

Ey mucâhid ey mucâhid lez akır bayrâgê tewhid
Ho ça Muş'eb¹⁴⁹ ho ça 'Emmâr¹⁵⁰ ho ça Hâlid bin Wêlid¹⁵¹

Ey mucâhid rınd bıqêr vaj: "câhidû'l-lâle fih"
Qârşi hukmi kufri dunya: "câhidû'l-lâle fih"

Boncê we lez bayrâgê ma sêr şarê dewletê dunya
Decênê cad bayrâgê ma sêr çarê milletê Asya

Bayrâgê 'edl û hurriyet bayrâgê feđl û kerâmet
Bayrâgê 'eql û hidâyet bayrâgê 'ilm û dirâyet

Âzâdê wurd in dunyon ız heq wuhar din baweron a
Hem cihon ser kena 'eziz baweri heq tım pawena

5. Ğezêl / Dêr / Kelom

5.1. Ğezel

Ğûl tu siyê zê marı siyê ey çım siyâhê çım belek
Biri tu zê aşma newi kê kên sêr çarê felek

Merhamet bık sert awır med zêr bırındârê tu ya
Naz mekır biyê dêst xu bıd' zêr zêr cefâkârê tu ya

¹⁴⁹ Mus'ab Bin Umeyr, sehabe. Bısilmananê vêrinan ra yo. Babiyê ey zaf zengin bı. Verco bı nımıtık şını cayê Hz. Pêxımber u nımacê xu zi nımıtık kerdeni, dıma zi bısilmantiyê ey bi eşkera. Babiyê ey zordesti na ser; labelê o dino heq ra têpiya gam nêşt. Herbê Uhud dı qehremantiyêka pil mojna ra u bı şehid. (Hüseyn Algül, "Mus'ab Bin Umeyr", *DİA*, Cilt:31, İstanbul 2006, r.226-227.)

¹⁵⁰ Ammar Bin Yasir, sehabe. Bısilmananê vêrinan ra yo. Dadi u babiyê ey zi bısilmananê vêrinan ra yi. Zulmkananê Qureyşi, zaf neheqi inan kerd. Dadiya ey bı işkence merd. Wextê Hz. Pêxımber dı iştiraqê hemeyê herban kerd. Wextê Hz. Ebubekir dı herbê Yemame dı yew goşê ey pa bı, heyne zi herb rê dewam kerd u orduya bısilmanan ard yewca. Wextê Hz. Umer dı Kufe rê bı wali. Helifetiyê Hz. Ali dı hetı ey dı ca girot. Herbê Sıffin dı bı şehid. Nımacê cınaza Hz. Ali kerd cı u defin bı. (Mustafa Fayda, "Ammâr Bin Yâsir", *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.75-76.)

¹⁵¹ Xalid Bin Welid, sehabe. Wextêko derg hetı muşrikan dı ca guret. Herbanê Bedir, Uhud u Xendeq dı safê muşrikan dı herb kerd. Mergê Hz. Pêxımber ra hırı serri verco bı bısilmani. Safê bısilmanan dı dora vêrin herbê Mute dı herb kerd. Ino herb dı qehremantiya pil mojna ra u Hz. Pêxımber sıfetê Seyfullah da Xalid Bin Welid. Orduya bısilmanan rê wextêko derg qumandanti kerd. (Mustafa Fayda, "Hâlid Bin Velîd", *DİA*, Cilt:15, İstanbul 1997, r.289-292.)

Tay sitem bık zêr meşikn feryadi zêrr şın ‘ezmono
Zêrr wefādârê tu ya tımtım medejn zêrr zaf guno

Lêw tu zê yākuti sūr tim zê pelon rengin suri
Bisk tu şın yên ri tu ser zê weşê gılon gılpêri

Lê biron tu ‘eynê çim ser zê hilâlê serrnêwi
Tāsê ri tu cad monena ri yo aşma vist şewi

Şirin û Zin û Zılêxā rındê ri tu ra bi rınd
Mirê yin bi zê ‘eziz Mışır û Cızire Botın ıd

5.2. Ğezelê Delal

Tu ez zaf raşta dejnawa gelo pê dej ço biyo memnun
Hela şo pers gelo biyo şa sitêm mur Leyla ra Mecnûn

Adır kot mon gulon felek felek kot tiye vêşa bi wel
Bin bin zerrê mı ra yo çeç qerifa şı gêra bı pel

Romitê deştê ‘ezmonon ıd çilê aştaron şın hona
Vêr rueşnayê lambê ri tu d’ aşm û ruej piyêr piya şın hona

Rueşnayı virê çarê tu virê horon ma r’ kên meħbub
Mıjmıjayış dıdonon tu awır Zıleyxa kên meħcub

Mem û Ferhād Zin û Şırın zemin tu qeţ nêbi ‘aşıq
Lewra ‘eşq min û tu şûri niyo mecāzi ma nêbi ‘aşıq

‘Āşıq tımtım zê bulbul gul fenā fil me‘şuq ben sunbul
Belê mir bulbul û gul ra vırazya ‘eşq gul û bulbul

Tı delal a tı heval a tı sinayê zerabêl a
‘Eşq tu bêçaron ken ‘eziz tarıti ken zê çıla

5.3. Vêng Ğezelê Miri

Dunya wusari gul û gulzari reyħon a
Dunya behari bulbul û ‘endelib sêyron a

Dunya warê sunbul û surgul û kuelbizon a
Dunya meğêl dewon û mêşnon û bızon a

Dunya ge aştarê Dāwudi Ken‘on a
Dunya ge têxt Ğezreti Suleymon a

Dunya ge tãcê Belqisi Yemenon a
Dunya ge şerâyê şâhê İron a

Dunya ge şetweşi İskenderi Rumon a
Dunya ge hikmeti Sokrâti Yunon a

Dunya ge serbajari hikmeti Qur'on a
Dunya ge têxtpâyê 'ilm û 'irfon a

Dunya zê yo vêw a nêwi xu xemılne
Zomê şuwê xu şonêka bedılne

Dunya bêbext a herkesi xapine
Dunya çoy ir çırê nê biya yar nê z' bena

Dunya cê kulon û derd û birinon a
Dunya herkês ir yo baro giron a

Dunya nê 'eziz verdena nê miri
Dunya hol û xırav erzena mon deri

5.4. Xu Mexapin Pê Xon Dunya

Şond yo kârwon xon id non ru
Bar dewon temom nênon ru
Kârwon şuwê tedı non ru
Xu mexapin pê xon dunya

Yo xuert kuen ra hewê xon id
Şirin yo hon vinen Zin id
Von qê wı biyo Memi Alon
Xu mexapin pê xon dunya

Yo destveng bin yo hon vinen
Yo çem ho zerd û sim rijnen
Von qê wı biyo cengê dunya
Xu mexapin pê xon dunya

In xon dunya d' herkes rêywon
Şar xon wêron hem xon wêron
'Eşq in xon hon şar in xon hon
Xu mexapin pê xon dunya

Yo paskul pizê dunya r' id
Zerrê yê bigr biteqn war id
Yê zaf têxt şê we bin dar id
Xu mexapin pê xon dunya

Xānedaron erzena dar
Rustê m Zal text ra ona war
Pueston şêr kena luyon bar
Xu mexapin pê xon dunya

Xon yê eywonê merdon a
Ya zê tabuti xuerton a
'Ezizon kena daron a
Xu mexapin pê xon dunya

5.5. Gezelê Wusar

Heywāx û heywāx

Wusar omiyo bê gul û bê vıl û bê dilber
Gul nalena vıl bermena zêr vêşena qê dilber

Gılê Leyla çıra qêys biyo tera Mecnûni sêr kuon
Bıski Şırın sêni Ferhād guret kerd Mecnûni piron

Zin vêr Dicle d' Mem hêwêk di vêng yi ra Dicle bi hār
Berz û nız m ı d pel da pel ser rêng yê ra Dicle bi yār

Yo çim Zin kerd Fırat gûnsûr o çim Zin bin Murād kerd sur
Wırd çim Zin zê yenê horon tera gûn vara 'erd kerd sûr

Mem zê Mecnûn kot bêr tevêr kot deşt û kuon qê zulfi yār
Mem gêren yar Mem persen yar Mem gêren Zin diyār diyār

Mem kot Zin dım zozon, zozon gêren persen bajar bajar
Ge şın Serhed ge şın bınxet tımtım persen ha komca yār

Mem şıyo sêr kuê Subhān¹⁵² ra selām da Mecnûn û Ferhād
Ho ça Nābi ho ça Xāni¹⁵³ çıra Țori hê kên feryād

Ge von Zin kota bin dêst şāh ge von vêrg dest no Zin ser wāh
Ge von mir eşta Zin zindon inê ra Mem qêren ken āh

Ge von Zin şıya zozon Serhed Arārāt piyêr biyo zê yo gul
Ge von Zin şıya kuê Şırāzi, Şırāz piyêr biyo zê yo bulbul

¹⁵² Erdi şaristananê Bitlis, Ağrı, Muş u Van dı nameyê yew koyi yo.

¹⁵³ Edebiyatê Kurdî dı şairêko namdar o. Serra 1650-1651 dı ameyo dınya u serra 1707 dı wefat kerd. Nûbehara Biçûkan, 'Eqîdeya İmanê, Mem û Zîn u Dîwan eseranê ey ra yi. Edebiyatê Kurdî dı tesirê ey rêk ziyed o. (Kadri Yıldırım, 'Eqîdeya İmanê, Neşirxaneyê Avesta, İstanbul 2008)

Ge von Zin şiya kuê Mêrgmir sêr yenê Mergmir piyêr bi kewser
Warê Mêrgmir biyo cê dilber çı heyfo Mem ho bêxeber

Ge von Zin ha Mehābād¹⁵⁴ id gê von Zin şiya İslāmābād¹⁵⁵
Ge von Mem şiyō gêren İqbāl İqbāl qê Zin şiyō Şādābād¹⁵⁶

Ge von Zin şiya welat Belqis xeber resna qelê iblis
Zin pê zincir esir besta Zin eşta mon hucrê cercis

Ge von Zin şiya sukê Qābil von Zin kota bin dêt Qābil
Mem ho gêren kê Efgāni gelo Efgāni şiyō Bābil

Ge von Zin ha Semerqend id ge von ya hona Tāşkent¹⁵⁷ id
Mem ho gêren Buxārê ma Buxārā¹⁵⁸ ha zindon Marks id

Ge von Mem şiyō sukê Dehli¹⁵⁹ dewa ko Mem bimus hāli
Memê Gandi Memê Hindi çira kot zindoni wāli

Ge von Mem şiyō sukê Pali vêr çêm Fırat piyêr biyo xāli
Mem kê vêja sêr kuê Şippi Zin dona Mêm tacê wāli

Mem şiyō meyxonê puêr esmêr serxuêş Mêm ser omê pêser
Mêm yo finconê mêy şımit Zin dest ra lez Mem kot tever

Mêm çım id Zin biya yo hōri mon bağ û bueston İrem id
Mirê dunya ‘eziz ‘uqba nêvêjên mon gulon Rum id

5.6. Gezelê Mêm

Hêywāx û hêywāx nê gul menda nê vıl menda nê Şırın
Gul pılısya bulbul melısya Mem nêresa gulbıskê Zin

Hêywāx hêywāx von mir Mem eşt zindoni Ciziri
Mem ho zindon id Zin ha zindon id mir ho cuyen kêyf Ciziri

Hêywāx hêywāx Cizirê Boton rênê biya mij û biya tārı
Zin biya bırındar Mem biyo bırındar gul û bulbul kên qır û hewārı

¹⁵⁴ İnan dı nameyê yew şaristan o.

¹⁵⁵ Paytextê dewleta Pakistan o.

¹⁵⁶ Wextê dewleta Osmanıyan dı İstanbol dı nameyê yew mıntıqa bı.

¹⁵⁷ Paytextê Ozbekistan a.

¹⁵⁸ Yew şaristanê Ozbekistan a.

¹⁵⁹ Yew şaristanê Hindistan a.

Dar û ber piyêr piya hê bermên qê Mêm Ciziri ruej û şew
Bueton siya best mîston siya best Cebâqçur kot adır yo tew

Kue ho bermen qê Mêm kot şin mij û dumon piyêr mond biyo vin
Şeref nalen pê derd bîrin şehid qertal ho gêren Zin

Mem ri kuon ser nusen ‘eşq Zin Mem xu muejnen gulê ‘erd Çin
Ha ‘ezmon ıd ha sêr zemin her çi wunen kitâb Mêm Zin

Gelo Mem kê resen pêş Zin gelo kê ben zomê pi Zin
Zin kê dêst xu dona dêst Mêm Zin kê bena vêwa newin

Kê Engur¹⁶⁰ dêst xu da Tehrân¹⁶¹ kê Beğdâd¹⁶² dêst xu da Sudân¹⁶³
Nijerya¹⁶⁴ dêst xu da Riyâd¹⁶⁵ Şomali¹⁶⁶ Mali¹⁶⁷ bên İxwân

Kê Turkistan¹⁶⁸ û mon Asya¹⁶⁹ kê Moriston¹⁷⁰ û Kafkasya¹⁷¹
Zindon Rusya ra kê vêjê numunê dunya bên Asya

Tunus¹⁷² dêst xu kê da Cekart¹⁷³ kê Qābil dêst xu da Taşkent
Mıŝır¹⁷⁴ dest da Cezayir¹⁷⁵ dest nefês ‘İsê nêben başkent

Kê Asya Afriqa bi raşt kê Ka‘be Rowzâ ci r’ bi paşt
Kê vêng Hîrâ cihon kerd rueşn o çāg Mem Zin resên sêr past

Mem û Zin kê resê yo ca me‘nê wıŝlêt ton don her ca
Rehbêr ‘eşq riyê Mecnûni tı kên ‘eziz tı ŝiyêr komca

¹⁶⁰ Paytextê Tırkiye ya.

¹⁶¹ Paytextê İnan a.

¹⁶² Paytextê İraq a.

¹⁶³ Yew dewleta Afriqa wa.

¹⁶⁴ Yew dewleta Afriqa wa.

¹⁶⁵ Paytextê ‘Erebistanê Suudiyan a.

¹⁶⁶ Yew dewleta Afriqa ya.

¹⁶⁷ Yew dewleta Afriqa wa.

¹⁶⁸ Nameyê yew mıntıqa yo u ina mıntıqa dı bı zafi dewleti Tırk esti.

¹⁶⁹ Nameyê yew qıta yo.

¹⁷⁰ Nameyê yew dewlet o.

¹⁷¹ Nameyê yew mıntıqa yo.

¹⁷² Yo dewletê Afriqa wa.

¹⁷³ Paytextê Cumhuriyetê Endonezya yo.

¹⁷⁴ Yew dewleta ‘Ereban a.

¹⁷⁵ Yew dewleta Afriqa ya.

5.7. Dêrê Guvend-1

Ma tu ra zaf hes keni gulê gulê gulê ma
Ma raşt a tu sinêni gulê gulê gulê ma

Qomê tu zaf bari ya gulê gulê gulê ma
Zê kuelbîzê wari ya gulê gulê gulê ma

T1 kê awır dona ma gulê gulê gulê ma
T1 kê yena vera ma gulê gulê gulê ma

T1 zerrê ma vêşnena gulê gulê gulê ma
T1 cigêr ma pojena gulê gulê gulê ma

5.8. Dêrê Guvend-2

T1 rınd a rınd a rınd a delal delal delalê
Buri siya wa zinc gırd a delal delal delalê

Gul biskın a reng zerd a delal delal delalê
Puer kej a şar bılınd a delal delal delalê

Çim tu zê çim gezal ê delal delal delalê
Biri tu zê hilal ê delal delal delalê

Ri tu monen ri ruêji delal delal delalê
Vêng tu germın zê tiji delal delal delalê

Zêr mı bıvêşn qê Homê delal delal delalê
Mı mekışên qê Homê delal delal delalê

Ez biya şehid ‘eşq şıma delal delal delalê
Pê ‘eşq ez kışt a şıma delal delal delalê

5.9. Dêrê Guvend-3

Ri ruêj monen çarê tu aşm monena biron tu
T1 rınd a rınd a rınd a çim siya wa zend û bend a

Çim tu monên çim gezāl nāz tu monên nāz delāl
T1 rınd a rınd a rınd a çim siya wa zend û bend a

T1 derg a derg a derg a zê qewaxê çem mêrg a
T1 rınd a rınd a rınd a çim siya wa zinc bılınd a

T1 aştârê ‘ezmon a tı ruêşnayê çimon a
T1 rınd a rınd a rınd a çim siya wa zinc bılınd a

Tı zê şêr awır dona tı zê vergon sêr kuon a
Tı rınd a rınd a rınd a çım siya wa zınc bılınd a

Tı ge bena zê bulbul tı ge bena pêl yo gul
Tı rınd a rınd a rınd a çım siya wa zınc bılınd a

5.10. Kelomê Diwon

De dayê dayê dayê¹⁷⁶
Adır kot felekon dari Îslomi
Şewaṭı kot diyāri ‘Ereb û Acemi
Bıra biyo cellādi birê xu
Bıra biyo duşmeni birê xu
Welat biyo zê ceḥimi
Biyo rezil û ruswê ‘ālemi
De dayê dayê dayê
Gıştê xu qelem ık dayê
Gunê şehidon murekkeb ık dayê
Bajar Şām û Halebi xu r’ pel ık dayê
Derdon ummetê Pêxmêr xu binus dayê
De dayê dayê dayê
Bext sıyāyê dayê bêwuhari dayê
Bêpaştê dayê

De dayê, dayê, dayê
Diyarı ‘eqlı semāwi ho bermen dayê
Welati weḥyi ilahi ho bermen dayê
Bin sungê weḥşet id ho qiren dayê
Bin pencon cehālêt id ho wizen dayê
Bıra ho birê kışen dayê
Buabi ho welêd kışen dayê
De dayê dayê dayê
Gıştın mı qelem ık dayê
Beḥron dunya murekkeb ık dayê
Ri ‘erd xu r’ pel û kâğid ık dayê
Derdon ummetê Muḥammêd binus dayê

De dayê dayê dayê
Libya¹⁷⁷ ha bermena dayê
Cezāyir ha bermena dayê
Fās û Tunus hê bermên dayê
Şām û Haleb hê bermên dayê

¹⁷⁶ Ina kalam dı “de dayê” ra meqset ummeta Îslam a.

¹⁷⁷ Yew dewleta Afrika ya.

Quds û Mısır hê bermên dayê
Her ca biyo zê Kerbela dayê
Her ca d' ho varên dêrd û bela dayê
De dayê dayê dayê
Bext siyayê dayê bêwuharê dayê
Bêpaştê dayê

De dayê dayê dayê
Tut tu bîrindar o dayê
Zerrê tu bîrindar o dayê
Bîrindari vêrgî har o dayê
De dayê dayê dayê
Gîştôn xu qelem îk dayê
Nîl û Fîrat û Dicle murekkeb îk dayê
Diyâri Afriqa û Asyâ xu r' pel îk dayê
Derdon bîrinê put xu bînus dayê
De dayê dayê dayê
Bext siyayê dayê bêwuharê dayê
Bêpaştê dayê

De dayê dayê dayê
Zemin ummetê Ehmêd bîrindar o bîrindari tirê şar o
Murşîd bîrindar o molla bîrindar o rehber bîrindar o
Zerrê xu ra bîrindar o şarê xu ra bîrindar o
Bîrindari bîrê xu yo dayê
Bîrindari dezê xu yo dayê
Gîştê xu qelem îk dayê
Guînê şehidon murekkeb îk dayê
Meydon 'Adewî¹⁷⁸ xu r' pel îk dayê
Derdon ummetê Pêxmêr xu bînus dayê
De dayê dayê dayê
Bext siyayê dayê bêwuharê dayê
Bêpaştê dayê

De dayê dayê dayê
Bîrinê mî xuêri ya dayê
Bîrinê mî giron a dayê
Bîrinê mî bêdermon a dayê
De dayê dayê dayê
Lez bê dayê şu yo doxtor biya dayê
Bîrinê mî dermon îk dayê mî gunek o dayê
Gîştôn xu qelem îk dayê guînê mî murekkeb îk dayê

¹⁷⁸ Meydanê Rabia-tul Adewiyye, Mısır dî serra 2013 dî ixtilalê eskeriya ra pê cayo ki numayîşkeri tede kom biyi, nameyê inê meydanan ra yew o.

Deştê Keşmir¹⁷⁹ û Kâbil xu r' kitâb 1k dayê
Derdon birinê ummetê xu binus dayê
De dayê dayê dayê
Bext siyayê dayê bêwaharê dayê
Bêpaştê dayê

De dayê dayê dayê
Şewaî kot diyârî Filistin
Adır kot diyari Şâm û Halebi
Nê pêçek mend nê kal û pir û pirik mend
Ne şâh û çebebi mend
Nê Hama¹⁸⁰ û nê Humuş¹⁸¹ mend
Piyêr bi qırbon Esedî¹⁸²
Birinê Suriye girona dayê
Birinê Beğdadi¹⁸³ girona dayê
Birinê Qehire¹⁸⁴ girona dayê
Gıston mı qelem 1k dayê
Gûinê şehidon murekkeb 1k dayê
Beğdad û Başra¹⁸⁵ xu r' pel 1k dayê
Derdon birinê ummetê Pêxmêr xu binus dayê
De daya dayê dayê
Bext siyayê dayê bêwaharê dayê
Bêpaştê dayê
De dayê dayê dayê
Şewaî kot mon dar û dıngi welati
Nê bon mendo nê xon mendo nê comi
Nê cum'a mend o nê rueşon Molla Câmi
Ax de dayê dayê dayê
Lez biyê daye in şewaî honak dayê
Welat mij û dumon ra pak 1k dayê
Welat ma gunek o dayê şar ma gunek o dayê
Gıştê xu qelem 1k dayê guinê mı murekkeb 1k dayê
Meydon Tehriri¹⁸⁶ xu r' defter 1k dayê
Derdon birinê şar Mışır binus dayê
De dayê dayê dayê
Bext siyayê dayê bêwaharê dayê
Bêpaştê dayê

¹⁷⁹ Zerreyê hududi Hindistan, Pakistan u Çin dı nameyê yew mıntıqa yo.

¹⁸⁰ Yew şaristanê Suriye ya.

¹⁸¹ Yew şaristanê Suriye ya.

¹⁸² Beşar Esad, sermiyanê dewleta Suriye yo.

¹⁸³ Paytextê Iraq a.

¹⁸⁴ Paytextê Mısır a.

¹⁸⁵ Yew şaristanê Iraq a.

¹⁸⁶ Paytextê Mısır Qehire dı meydanê şaristan o. Serra 2011 dı ixtilalê Mısır ra pê cayo ki numayişkeri tede kom biyi, nameyê ino meydan o.

De dayê dayê dayê
Va wusar omıyo wusari ‘Erebi
Gula sur buê dona welati meğribi
Gul kêrd a welati Tunus û Fas û Libi
Ma va qê in wusar rueşon gulê Yesribi

De dayê dayê daye
Zerqeton Firengi ma vêşnê dayê
Hermuşon Ken'oni ma pêşnê dayê
Meymonon Rumi ma qılaşnê dayê
De dayê dayê dayê
Gıştın mı qelem ık dayê
Guinê şehidon murekkeb ık dayê
Tunus û Libya xu r' pelık dayê
Derdon ummetê Pêxmêr xu binus dayê
De dayê dayê dayê
Bext siyayê dayê bêwaharê dayê
Bêpaştê dayê

De dayê dayê dayê
Kuê ruêj āwun i kuê zerqeton i kuê miyes û maron i
Her meğārā d' henzār mar tedı cuyêni
În mar rona hê her diyār ıd in mar mari Freng i
Mursiyê çım zêngi bêdest û bêlmg i
Lakin fêk meğārê zerrı û tevêr yin piyêr jar i
'Elêm İslom ır neyar i
De dayê dayê dayê
Zon xu qaşıd ık dayê
Deston xu qelem û kâğıd ık dayê
Ri xu hêt 'ezmon a berz ık dayê
Çımon xu hêt 'erş a qêymık dayê
Hesron xu horon bar ık dayê
Qê ina ummet zaf zaf dua bıq dayê
Tu rûhi dunya wa dayê tu gulê uqba ya dayê
Henzār henzār amin dayê amin amin amin

5.11. Tı Doni Ha Tı doni

Tı doni ha tı doni ha tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Tı 'ezmon ra tı 'erdon ra tı doni
Tı horon ra tı varon ra tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Wısar doni payiz doni tı doni
Tı gul doni tı vıl doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Umnon doni mıston doni tı doni
Aşmon doni hefton doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Hevwā doni Ādēm doni tı doni
Tāhê doni Mesih doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Hicāz doni niyāz doni tı doni
Rowzā doni reḥmet doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Qur'an doni hikmet doni tı doni
Edep doni murwet doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Tı con doni tı gon doni tı doni
Tı mezg doni tı zêrr doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Tı aşm doni tı ruej doni tı doni
Tı şew doni tı ruej doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Tı ‘eşq doni tı meşq doni tı doni
Tı Zin doni tı Mêm doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Felek doni melek doni tı doni
Dunya doni ‘uqbā doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Dayon doni bayon doni tı doni
Wayon doni bıron doni tı doni
Keremdâri tı doni tım doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Lajon doni kênon doni tı doni
Tuçon doni vêwon doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Şêyon doni muron doni tı doni
Engur doni xurmon doni tı doni
Keremdâri tı doni tım doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Cennet doni firdews doni tı doni
Huri doni kewser doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Monga doni guelik doni tı doni
Nihal doni muezık doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Bızon doni bizyon doni tı doni
Mêşnon doni varon doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Mêson doni êgmin doni tı doni
Sêzon doni guazon doni tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

Zerdon dunya simon dunya tı doni
Elmas dunya bırsim dunya tı doni
Keremdâri tı doni tım tı doni
Tı her cara tı her çi doni doni

5.12. Ponc Bêndi

Mewsim wusar ‘umır ma şı zê wusar
Hewê umnon ‘umır ma kerd tārumar
Ma kot payiz pêyin pêl dar omi war
Guerıston hin venda ma don zê nêyar
Mum şıya hona ma hâlâ nêbi hişyar

Sêr ‘ezmon şarê mî d’ gûl siyê bi şîpi
Aşma newi çimon mî ser biya şîpi
Şuwa rueşon vëndên wa bêr lac api
Gelo raşta şewê ‘arus ben tîpi
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

A men çimê hesron wepê çimon mî
Şar welat ma ra yaron bên mêymon mî
Çimtêng bêlkâ dêt xu erzên kefen mî
‘Ezâzil nêşken dêt xu berz imon mî
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

Aştê taşê ‘eynê ri mî vêjê we
Bi zê qil tuj yobyô têver êrzo we
Alişk mî kot zerê fêk mî ser do we
Aştê çenê mî hol biyo tuj wurîşt we
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

Belê telli ser ‘umîr ma lez viyert ra
Gul zimiston sêni cuyên sêr kuê ra
Qil bi kuhon kuê bi kuhon dunya ra
Aştê ri kuê Şêmdinon ız biyo tiyera
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

Ri deştôn gulon ız piyêr hol biyo kîhon
Ri alîşkon vêr çimon yin biyo kîhon
Ma bi kîhon ‘erd û ezmon biyo kîhon
Xuerti bi de ‘umur biyo de biyo kîhon
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

Kerrê dêri piyêr biyo puç kot vêr dêri
Dar û dîng piyêr bi wuşk kot vêr bêr miri
Raşt çêp dunya ho tera kuen vêr bêri
Pêynê in heyât ben heyât meşeri
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

Hewê payiz do gul ır gul kerda zerd
Aştê gulon piyêr biyo veng biyo derd û mend
Zemin heyât biyo zê reşîk ço nêmend
Cuyayîş dunya biyo zê berzêx zend û bend
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

Şarê çâğ id mêzg piyêr biyo pir biyo sermest
Bê edêb puestê edêb pê con xu best
‘Eqıl biyo gej dêt ‘eqıl pê zincir bêst
Nefis biyo mir ‘eqıl çâğ kerd xu bin dêt
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

Ez pê zown wehyi vona ko: “merg yo heq”
Mêrgi ra pê yo heyât zil don bi haq
Ya Firdows¹⁸⁷ id ya Seqer¹⁸⁸ id ki ken heq
Firdows ‘eziz Seqer gelo kom ken heq
Mum şiya hona ma hâlâ nêbi hişyar

5.13. Elwedâ İqlim Piriti

Elwedâ ey text û tâcê gulnişinê in welat
Elwedâ ey warê Mergmir sêr çimê owkê heyât

Xuertoni ra mı wedâ kerd kota iqlim piriti
Mı wusar ‘umır xu nâzık kerd bin herrê gurbêti

Ez kota payız ‘umur xu d’ kota adir fırqeti
Pêl daron ser bi zerd yên war kuên sêr çomır miriti

Ez muheqqeq piriti xu z’ kena mezêl fırqeti
Yo heyât şın hona ben vin hetta şuwê rehmeti

Dunya fâni welat fâni kueşk û kê ma piyêr bên fâni
Gueriston têna ben âvâ pê xuertonê dunya fâni

Merheba ey tunêl ‘uqbâ merheba ey mezâriston
Merheba ey berzêx dunya merheba ey bêr guliston

Şefeq ben berz mon berzêx id seher ben rueşn şuwê heşr id
Şar berzêx piyêr wurzên xu ser yên piyeser mon ‘Ereşât id

Kom qêren von “ya Rebbenâ ma rênê pêd bışaw dunya
Wehdıv ma yo guna nêkên eg tı ma rênê bêrz dunya”¹⁸⁹

Reb von “lew ruddu le‘âdu”¹⁹⁰ hêt gunon a raşta von
Eg ma rênê biyê ina dunya rênê ma kuên mon gunon

Tikê tesbih tikê tehmîd tikê von “Allah-u Ekber”
Lewra o ruej raşt a rueşon ummetê xeyru'l-beşer

¹⁸⁷ Nameyê yew tebeqeya Cennet o.

¹⁸⁸ Yew nameyê Cehnîmi yo.

¹⁸⁹ Sureya Secde, Ayeto 12., Me‘alê Ayeti: “Ey qasidê Mi! Eg tu halê ay mucrîmon bidîyên ko Homê xu heti d’sari kênî çot û vonî: Homawo! Ma dî û şinawit, de ma honcîyo açarni dunya ma âmelo salih bikerî. Bîşek ma imon anî.”, Feqî Çolîg, *Tefsîrê Qur’one Kerîm Zazakî*, r.415.

¹⁹⁰ Sureya En‘am, Ayeto 28., Me‘alê Ayeti: “Nê, çiko yîn cuwaver kerdên mîyonî hînî cî rî bi eşkera. Û eg yin agêrê dunya honcîyo hetê bîemrîwa fetelyenî û bîşek yin zûrkêr î.”, Feqî Çolîg, *Tefsîrê Qur’one Kerîm Zazakî*, r.130.

Tikê bin ‘erş id şefâ kên tikê sêr hewzê Nebi d’
Pa Şiddık û Farûk û ‘Usmon ‘Ali zomê Nebi d’

Melêk yobyoy fêrd ummet ra von: Merheba ey zêrin
“Hazihi cennâtu ‘edni fâdxuluhâ xâlîdin”

Piliti qê viraştueg a ço nêşken yê tera bigir
Eg tı wazên tım ‘eziz iv secdı ber qê wâhid ir

6. Yenê İlhom¹⁹¹

6.1. Qil Wedâ¹⁹²

Aşma guler vêja ma ser qilwedâ ra qilwedâ
Şukur ma ser tım bı wâcib da'wâ ra ço nêk wedâ

Heq mon ma ra tı şawiti pê yo fermon heq tı omê
Tı omê bajar Medine tı şeref da nur kê Homê

Tı hem ruêji hem aştarê tı rueşnayê rueşnayı ser
Tı zê çilê aştaroni nur kên vıla ‘erd ‘ezmon ser

Tı aştarê Sureyyâ yê tı zê ruêj mon felekoni
Tı rueşnayê wurd cihoni tı nur ‘erdon û ‘ezmoni

6.2. Waştış Erbilij

Zêrr rueşnayê rındê tu ra sinayê mı yo nur wazen
Çim mı herrê reyê tu ra hekim mı xu r’ yo qil wazen

Cengê gunon mı zılali sinê mı berd serbın kerd siya
Tı yenê luţf û ihsâni zerrê mın siya cıla wazen

Bires imdâdı ummet meşer id her kes ho tu pawen
Gunehkâr dêrd gunon xu r’ ho şıma ra yo şifâ wazen

Nê pê hesron ço ben âşon nê pê ax sini ben kêfweş
Inê ra bar gunon mı xu r’ şefâ‘êt muctebâ wazen

¹⁹¹ Ino qısım dı hırı şiiri vêrin tercume yi.

¹⁹² Wexta ki Hz. Pêxımbere, Mekke ra hicret kerd şı Medine, bısılmaneyê Medine ameyi Hz. Pêxımbere ver a u ina ilahi wendi.

Mı xu eş pês kerêm tu ey şefî‘ê ummetê Furqân
Gon mı niweş kot vêr bêxt tu, tu ra ho yo dewā wazen

Kom biyo ‘āşiq gulê ri tu bêgumon wı yo çik bê tu
Nêwazen mal û mulk dunya nê kêf û nê şefā wazen

Seben ın bendê tu hêvêk pê diyayiş rındê tu xu r’ şav
Belê es‘ed qayil xu tu r’ fedā bıv bıv’ fedā wazen

Qirêj gunon pê hesron buş xu berz vêr a çıra zêrin
Duermarê kê Homê bigêr Homā tu ra wefā wazen

Hela şu vin sukê Yêsrîb kê duêst Homê honiyo oca d’
Şu dêst yi bigr hema lew pan herkes yi ra çıla wazen

6.3. Rıstêm İnsan

Rıstêm mı, mı ra mepersên ez ge siyawa ge şipi ya
Rê rê Kırd a rêrê Tırk a din İslomi têna mi r’ bes

Qur'on rêf ser gêrd ıd bimon comi piyêr bêimom bimon
Comêrdon ra ço qeş nêmon ‘Eyš û Faşma têna mi r’ bês

Mı şarı ser bombê bıvar comi bıbêrm guin bıkir war
Bâsk û pêl mı bışik biyêr war intifâdı têna mi r’ bes

Bısilmon ra tikê dorêş tikê murşid tikê xuiy wêş
Şıma r’ cennêt mı caverda ceng û cihād têna mi r’ bes

6.4. Rêyonti Zêr

Zêr ha şına hêt yâri ra zê têyr û tûr ha firdon a
Zêr kê nişt yo pêl darı ra adir ‘eşq yê cad şın hona

Şefêq rueşn da kueşkê miri dilber hona ha wurişt we
Şuwa raşta ho biyo nızdi gelê yâron hin wurzê we

Şew hin qêda ruej vêjyo we sêr minarê Dımışqê¹⁹³ ma d’
Zêr tim ha gêrena yâr ver vêr rêz meyxonê ‘eşqi ma d’

¹⁹³ Merkezê Şaristanê Şam o.

Mirê meyxoni kê kot ra dızdon meyxonı rınd şılna
Qerwâş Leyla zaf lez omê pê kıncon yê xu xemılna

Çalê zerdon yê kerd a hermuş tedı çik nêverda
Her yo zêrd yê terawıt berd zerê sûkı d' zaf ercon da

Qerwâş piyêr kot belkon Leyla Mecnûn ser piyêr omê pêser
Mecnûn rênê bı zê Mecnûn meyxonı d' piyêr omê yi ser

'Eşq mı herkês ken zê Mecnûn lâkin wı çoy qeş nêken geş
Hela wurz şu 'Eziz ra vaj: "Kom bışım 'eşq nêmonen beş"

6.5. 'Eşq Bêinşâf

Tı ez mon feşlê wısar id sêni caverdena şına
Wısar mı ser kena payız tı Homê ra nêtersena

Tı pê zincirê zerê xu zerê mı best zerê xu ra
Tı yo fâni nêşken akır zincirê 'eşq zerê mı ra

Qomê tu raşt a zê tir a tir monena qomê zêrber
Lêbelê ço ferq nêken mon qomê tir û qomê dilber

Pê mijmijê awır çımon xu ez kerda mehsur gulon
Vêrsê qomê xu d' yê kerd çot qomê mı mon qomê vılon

Tı ez kê raşt a kerda şa pê awır wurd çımon xu siyon
Tu ez kê zêrr a kerda weş pê mijmij wurd lewon suron

Çıqıron çarê tu romıt mı ser zê leşkêri Cengiz
Mur mavên wurd biron tu ılal ez eşta zerê yo dehliz

Tı çı tımtım mı şonena pê setwêd dêş û dêrd û kul
Zêr bê tu yo Leyla bin tor nêşıraşna pê vêng bulbul

6.6. Hayê Xeyyâm Pê Çiniya

Deştê Şirâz deşta gırd a hayê Xeyyâmi pê çiniya
Per yo cew ık per bin rız ık hayê Xeyyâmi pê çiniya

Deştê Şirâz ıd cew romıt cew reso omo çinayış
Lifik lifik omiyo cuhin hayê Xeyyâmi pê çiniya

Pê dıguşon lifik kerd a pê milevon cuhin vay da
Hev cew kerd zerê yo gali hayê Xeyyâmi pê çiniya

Sımêr cew kerd zerê xaşon qê mongon ır kerd yo merək
Mongon simer werd bi ‘aşiq hayê Xeyyâmi pê çiniya

Yegê Şirâz piyêr bi cewın merdim Şirâz piyêr bi şewin
Cew biyo mêy şiyoy reso mêygâh hayê Xeyyâmi pê çiniya

Çiron Şirâz mêy erzên we şar Şirâz piyêr omiyo piyesser
Zerê kê mêyd hişyâr nêmend hayê Xeyyâmi pê çiniya

Xeyyâm nazık weş qışê ken lakin rêrê guêv xu virên
Nomê xu ra heq don şeyton hayê Xeyyâmi pê çiniya

Xeyyâm zê mırconon ken tiyer vaton weşon ken yobin ser
Zê êngmin vilon waron ma yo gışt tera bir bîd’ lew ser

Von holi raşt a zaf hol a nêyâron çoy ir kena yâr
Xıravi raşt a xırav a yâron çoy ir kena nêyâr

Von ez gunâh kena ya Reb tı gon gunon mı ‘ef bikir
Mavên mın û tu d’ çı ferq monen eg tı gunon mı ‘ef nêkir

Guna mı ra ‘ef tım tu ra zira tı pil ez tu çik niya
Nefs û şeyton tu nê mı ser vêr bêr şıma d’ ez çik niya

Ez bê tu çoy ir çot nêbiya şeyton tu r’ yo secde nêberd
Tı şeyton mı r’ onbaz mekır mı tu r’ henzâr yo secde berd

Pê Xeyyâmi xu mexapın xeymê gunon ra xu dûr fin
Kom ‘eziz kot domê Xeyyâm zerrê kê mêyd yı bir rafin

6.7. Qelê Zêrd û Sim

Eg tı sinên ‘eşqi Leyla zê yo qelê zêrd û sim
Zerrê tu ya bêl vêşena kuena mon adir ceħim

Zerd û sim piyêr ruejêk bên herr nê wêrêni nê kuêçên
‘Eşqi Leyla zeron derzen pê dêrzın û pê guêçin

Zerd û sim tımtım bıvar ‘ezmon ra zê tuergê wusar
Tera yo çilk nêkuena sêr şarê merdim bêwuhar

Gon yo namus zê ‘aşê Musê yı raşt ık hêt hor a
Belki yo çend çilk zêrin buk zerê piyêş çakêt yı ra

Aw tellı bıgr xu varar ık tellı bısin mon gulon d’
Tellı ben şa şefa romên zê gul cuyên mon telon d’

Hêt gula owk dêst xu derg nêk gul nêsin zê bulbulon
Gul pilisên bèn wuşk zê dar karm kuên mon bedên gulon

In yo qanun ho ina dunya kihon id zê xu ken
Kimyâger gesver ho miren kerco xiyer zê gul cuyen

Luya qurnaz vergo vêşon pê leşon pison cuyên
Hermuş çımkuar pê katelon yegê Muson¹⁹⁴ hê cuyên

Gul ‘eşiqê çilkê owk a bê owk ya tor nêcuyena
Owk pêsa ya pilisena mon çêm gêm id ya xu wena

Gul bêwuhar nêcuyena ge ax kena ge bermena
Pê hesrêt owk murızena şew ruej zerê xu d’ nalena

Eg tı wazên rınd bimus ehwâli hesrêt ‘eşqi ma
Şu ‘eziz Mısr ra bipers eṭwâri zerê kueşkê ma

6.8. Medeniyêt Awrupa

Medeniyêt Awrupa ra hol yi bir pis berz tever
Bâgi Corc id pûç daha zaf gij guazon yi berz wever

Pê kerpiçon Corc Frengi Beytullâh inşa nêben
Pê ladinê Paris û Bon Horigâh bina nêben¹⁹⁵

Ladini yo medeniyet bêheyât eqtif nêben
Tu yo serxoş mêy û qumar ra eşken nêşken dur nêkuen

Bê nizâm sosyal heyât çin bê heyât in heywonon
Vêr qonâx wali d’ her sex kên gêm yi niyo wali pê zon

Mirê ‘âlêm welêd Ādêm zê bê‘eqıl nêcuyên
Jar û tiryâqi ciyera kên zê kueyi qeṭ nêcuyên

In tarz heyât tu yo inson qê yo inson nêwazen
Ruej yo zê hêr ruej bin zê lû yo heyât arzu nêken

Medeni merdım nêwazen ihna berbât yo heyât
Lora inson yo nim fihrişt nimo bin gul kâinât

¹⁹⁴ Merkezê Bingol dı nameyê yew dew a.

¹⁹⁵ Ina beyit Muhamed İqbal ra tercume biya.

Kilisê rahib Yuḥannā¹⁹⁶ şurê Meryem na diyês a
Feryâd Mêsîh kot melekut şî ḥeta ‘ezmon resa

Puestê inson id xu yo verg yon cınawır nêvînen
Xu ‘eziz gonon vinên hem sêr zemin id xu wunên

6.9. Şêytonon Awrupa

Şêytonon Awrupa û Asya verda wêre ḥikmeti
Hişê Asya biya birindar kota bin dêst weḥşeti

Vêrg vêşon Awrupa sîpên gunê Asya û Afriqa
Qıymêt inson Awrupa kışt dunya pis id teriqa

Şin ‘edâlêt Awrupa doğru nêset mêzg Âdêmi
Pê peron set her çî Âdêm eş şulê sıl Âdêmi

Kom Lêylati guelê gunon id gêren şefâ xu xapinen
Guelê çomur gomeşon id kom tira mırcon vejen

Ruḥ xu pak ık zê yo hak ık bacê bedên xu bir pak ık
Ruḥ bedên tu kaşkên cennet riyê cennêt xu bir pak ık

Tello guercalê gunon xu biçin ri ser yo çik meverd
Venda gul û vîlê wari d’ vaj biyêrê kê bıke ma verd

Weḥyê ‘erşî zê ruêj ‘ezmon wırd cihonon kena rueşn
Kom ma hiş ra yo hiş bir ben ‘eziz cad ken xu rueşn

6.10. Kom Êr Bar Ken

Kom êr bar ken ita ra şın kom biyer bar ken uja ra şın
Pêni d’ herkes ita ra şın şın welati gueristoni

Herkes pê dêst xu cenen ra bêr duniyê xu ya kıhonın
Vêr xu don diyâr uqba kuên sêr rêyê ay gueristoni

Gueriston yo duegêka mon ‘âlêm mendiş û hem merdiş
Welat natin ‘âlêm merdiş welat wêtin ‘âlêm mendiş

Zerrê ‘âlêm gueriston id dı pencerê tedı bên a
Yo onena guliston ra ci r’ bêr ḥorigâh kena a

¹⁹⁶ Nameyê duyês hewariyan Hezreti İsa ra yewi yo.

Pencıra bin ‘ezābgāhê ilahi muêjnena merdim
Berzex wurd penceron ken a muejnen gedon Ādêm

Komti herkês in welati tı ra persên ina dueg id
Filimê cuyayiş her merdim muejnên ra sêr ina cāg id

Rêyê beqā fenā ra şin in yo qanuni Homê yo
Zerrê fenā d’ beqā pêşen in ız yo qanun Homê yo

Her rınd pêşen dahā ben rınd her pis pêşen dahā ben pis
Rınd pêşen pê owkê rehmet pis pêşen pê lişon İblis

Ina dunya d’ kom rınd bicuy horigāh id zaf ben şa
Ina dunya d’ kom pis bicuy adırgāh id nêben şa

7. Feşlon Heyāt

7.1. Edeb û Haya

Her guna bêedêbi ra yen wucud
Her edeb wuhar xu tımtım ben sucud

Her edeb fıtrı yo neqşî neqqaşî yo
Her vıraştı pê in neqşî neqışî yo

Edeb mavên vıraştuêg û vıraştı d’
Yo qānun sinayışo ho dêst heyāti d’

Vıraştê pê secdı xu don sinayış
Sinayış merdim resnen zirwê cuyayiş

Qānun ‘eşqi ‘ālêm biyayiş yo qānun
Her vıraştı pê in ‘aşq cad ben sulţon

Ta ezel ra in yo qānun fıtrêti yo
Edeb û neqş û hayā z’ yo fıtrêti o

Kom binê vıraştı ra yo neqş wedar
Bina şonen we ‘eziz cuar ra on war

7.2. Yo Vatê Hikmêt

Miri yo qij xu berd da yo wendışgāh
Yo text simın ız vêr qij xu d’ cena de
Pê yo qelema zerin nuşt in têxt ser:
“Lapatê sêydê şırım a zê lêw dak û peder”

Sādi Şirazi

7.3. ‘Eşq Se Ken

Eg ‘eşq nêvin tı nêbermên hesron xu tu denêverdên
Alışkon tu ser rêz nêbên dergê şew bêhon nêmendên

‘Eşq merdim ken zê lê qewax ken barı zê aşmê rueşon
‘Eşq mird nêben ‘eşqi ra ta wuşlet tımtım ho vêşon

Kom kê kot zerrê tabut xu wu caverden zerdon dunya
Vêr şayış vêr bêr mezêl xu wu caverden gulon dunya

Dunya zê yo hon şırın a sehêr şıwê d’ tu vilnena
Heta nimruej tu d’ wuyena zinhâr mesin ina dunya

Yê zaf xuêrt zê tu xapinê tera din û dunya dızınê
Lakin ‘eşq şâfi ‘aşıqon zaf niwêş tera xelışnê

‘Eşq ge ben cellâdi Mecnûn ge ben cellâdi Memê Zin
Reyrê ben Hêllacı Menşûr “ene'l-şeq” von şarı don zin

‘Eşq gıdê aynê şamêd o ‘eşq rueşnayê têxt ma’bud o
Buê ‘eşq merdim kena ‘eziz ‘eşq wesilê her meqsud o

7.4. Ez Biya Esir ‘Eşq Leyla

Ez biya êsir ‘eşq Leyla kom mı dêt ‘eşq yê ra vejen
Adır ‘eşq yê ez vêşnawa kom mı dêt ‘eşq yê ra vejen

Owkê wuşlêt çimon Leyla şewatê ‘eşq nêken hona
Adır kot kê Mecnûn Leyla kom yi dêt ‘eşq yê ra vejen

Leyla kê ma vêşna kerd wel wel ız guret eşt çem Ganji¹⁹⁷
Ganji pê welê ‘eşq şıma biyo muqeddes tıra vêjên

Mı dêt ‘eşq ra zaf lapat wêrd pê lapaton ez pêşawa
Hetta zirwê ‘eşq heqiqi gon potişgâ ra nêvêjen

Her lapati ‘eşq mecazi merdim kena serfirazi
Tu resnena kê Hicazi gon potişgâ ra nêvêjen

Ge puk firqêti ben tiyera ge laşêr wuşlêti ben har
Zêmin ‘eşq Leyla piyêr ben wuşk kom in puk ra yen mı vejen

¹⁹⁷ Nameyê yew çem o. Hududê dewletanê Hindistan u Bengladeş ra viyeren ra.

7.5. Barkerdış

Sêr kuê wusar ‘umır xu ra mı bar kerd
Feşlê wusar feşlê vıl û kuelbizon
Mewsim wusar mı caverda mı terk kerd
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon

Gul xu xemılna zê yo vêw qê bulbul
Bulbul bena şa dêst xu dona dêst gul
Wurd piya guvend kên guvendê gul û mul
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon

Mı sêr deştê omnon heyât xu d’ narue
Vêr derê derdon omnon id mı narue
Vêr çêm gulon zerrê kulon d’ mı narue
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon

Bad çend ruêj ez kota yo iqlim hezin
Kuê wari ra ez kota payiz pêyin
Feşlê welat payiz mı r’ kerd puest nişin
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon

Mı payiz caverda kota zımışton
Hewê payiz welat mı r’ bı zê omnon
Omnon welat mı r’ bı zê warê mergon
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon

Vêr çêm derdon welat id mı xu hol şıt
Birinê derdon şar welat mı rınd pışt
Şewaîê gêm mı kerd hona wu cad nişt
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon

Xuertoni zê wusar sêr kuon wuyena
Hêdi hêdi pılisena bermena
Text û tac xu dona piriti şına
Feşlê wusar vêwê vıl û kuelbizon

Feşlê payiz yerê ‘umır on tu vir
Pêl daron piyêr tera yên war kuên bin hir
Zaf zê Yusuf Ken’on kuên zerê yo bir
Feşlê wusar feşlê gul û kuelbizon

7.6. Sêrmon ‘Umir

Kom sêrmon ‘umır xu pak bir melêk mêrg ra minnet nêkên
Kom ‘umır xu berbat bıkir gunon xu ra rehat nêken

Her yo gunāh zê mari siyê jar vırjên mon kê heyāt
Kueşkê heyāt lez şonen we tu kaş ken ben vêr bêr wefāt

Liyş xıravi şayi ken tal pêni d' merdim ken bêheval
Qırêj gunon kêyf xeniqnen nêverden heyāt biv' zılal

Kom wazen zê Sulêymon şav ci r' Hudhud û Asêf lazim
Nê pê gul Belqis ben şa nê ci r' tac û têxt yê lazim

Miritê yi z' nêmendî ya herîndê yi d' hewa vay don
Nê miron ır nê şuenon ır şefâ nêmend cefâ vay don

Her ruej merdim yo gom kuen dūr nêmendê zewq û şefê ra
Vincew vincew ho ben nizdi berzêx goriston cefê ra

Eg tı wazên biv' 'ezizi ın welati gul Firdêwsi
Furqon Tâhê ra bi'at bıç şu Yemen vêr bêr kê Weysi¹⁹⁸

7.7. Gêrayiş Sêr 'Ezmonon

Xıyalen şu sêr 'ezmonon biv' mêymon kê yo aştâri
Tera iqlim kehkeşon pers gelo ita çê ben tari

Gelo aşm rueşnayê ri xu taşê ri Zin ra dıznawa
Aştâri va şar kehkeşon rueşnayê ri Zin êrnawa

Çerx rueşnayê aşm û ruêj pê 'eynê çarê Zin gêrên
Tijê didonon mon lewon şefêq şıwê tera nur gên

Pa ruej û gêrayi ruêj pê rueşnayê ri Zin cuyên
Aştârê kehkeşon bên şa vêr mihrâbê Zin ıd wuyên

Eg Zin ri xu tu ra bıçarn 'âlêm felekon bên tari
Lakin rındi aşma nêwi şewê rueşon bena bari

7.8. Gerê 'Eşiq

Tu ez zaf raşta dejnawa gelo ço dej ra biyo memnun
Pê yo çeç tu felek vıst ta felek bêxt ma ra biya Mecnûn

¹⁹⁸ Yemenij Weys el-Qerani. Pê sinayişê Pêxımbêri u dadiya xu rê ite'atkari yeno zanayiş. Nameyê ey o raştikin Uweys el-Karani yo. Goreyê yew rivayet, şoneti kerdeni u dendiki xurmayan deni arye u pê idareyê xu kerdeni. Heyna goreyê yewna rivayet, Yemen ra dano ra şıno Medine u qayilo Hz. Pêxımbêri bıvino; labelê Hz. Pêxımbêr o roc keye dı niyo u o zi mecbur maneno têpiya agêyreno Yemen. Hz. Pêxımbêr wesiyet keno u xırxeyê ey diyeno Weysel Qarani. (Necdet Tosun, "Veysel Karani", *DİA*, Cilt:43, İstanbul 2013, r.74-75.)

Çılê bêxt ma ha takoti adir ‘eşq ma nêşûn hona
Pê owkê çêm çimon tu sıyon şewaîê zêr nêben hona

Yo heşmetkâr şırın mâzi sêni ben êr wu ben serav
O text zêrin taca simın çı hêyf kû êr yi bi xerav

Muqeddes ‘erdi İslom ıd xaç û çon hê wunên mêydon
Ho ça Muş’eb ho ça ‘Emmâr mêydon ceng ıd verg ho vendon

Hilala sur ha bermena minara derg ha nalena
Rêyê comi biyo guercalın minber zê miyes ha vinena

Sefâ hêt Corc zê aţomon ken vıla imon xuerton ma
Dans û reqê Corc zê bomba şonena ra kê tuton ma

Fırengij piyêr bi esir kot bin deston nefş û şeytoni
Puestê inşon guret pıra gon yin xuêz û vêrg vêşoni

Şewaî kot mon baweri vêşnen imon pê gulperi
Kuçon bajar kıl gureta tedı Zin biya zê kuemıri

Tarîtê gêrb Awrupa dunya zıvırna kerd tari
Namus xuêz û merhamêt vêrg in wurd xu yi z’ murdari

7.9. Gêmi Xıyal

‘Eqıl bınışn gêmıyê xıyal bışaw sêr felekon fezâ
Kê bı kê felek ziyaret bı k pê gêmi agêr biyê Rowzâ

Felekê ‘erd û ‘ezmonon wurdin biya yoca biya têver
Fezâ vêrsiyê gul a sur ıd pılısiyena kuena tever

Gula sur muhri ri ‘erd a murekkêb yê ‘ezmon ra yen
Belê dêst ‘erş çarê felek pa ri zemin ra muhur ken

Şehrê ezel ıd biya pêser ‘ilm vêrinon û pêyinon
Ezel û ebed yo daıro çê awır ay Reb ‘âlemon

Pencırê felekon ra bıon ri ‘erd ser ezel ebed vın
Zê yo zincira gulyer ra wırd serê yin tı yo cad vın

7.10. Feşlê Xuertoni

Mı feşlê xuertoni ra elwedâ kerd kota xuertoni
Wusar piriti d’ mı narue mon gul û vilê buestoni

Piriti yo wusar newo mon rêz xuertoni d' ben zergun
Seraser 'umir ben gulzar bılnen de pıling û vergon

Cuyayış ben zê vılistoni her ruej vıl ken vıla nêwi
Domarê xu zê gul ken şên her ruêj xu ken zê ruêj vêwi

Belê xuertonê piriti renga reng gul û vıl dona
Vagon vagon ser gul şawen wusar hêt feşlê omnon a

Zımıston xuertoni d' kom xu nêpaw dêst mar û vergi ra
Wusar ci r' piyêr ben Kerbela xu nêxelısnen dêst şêr ra

Zımıston bê wusar zaf zuar ez omnon bê wusar pê sêk
Payiz gulıston xuertoni yo mon puk belon d' wusar pê sêk

Omnon xuertoni piriti heyât ken zê wusarıston
Mij feşlê payiz nêvınen nê sêrd nê puk ay zımıston

7.11. Feşlê Qıjti

Feşlê qıjti reng û reng a hem hira wa hem zaf derg a
Qê kêkerdış û bermayış tuton ır raşta zaf teng a

Heyât hetta hot û heştın mon vêng bermi d' yen vêren ra
Hetta poncesın pê kêyon feşlê qıjti gên viyarnên ra

Mavên ponces û hırısın feşlê wusarı xuerton a
Mij û dumon felêk bestên geflet tacê sêr texton a

Mavên hırıs û çorasın yo puk heyât tedı êsen
Hêdi hêdi ho kuen omnon romitê wusar hol resen

Mavên çoras û poncasın feşlê omnon xuerton a
Romitê xu herkes çinen zexirê bêr zımıston a

7.12. Bêhoni Ra

Bêhoni ra çım mı dejên hetta seher şuwê bermên
Hesrê wuşlê Zin ra vêşên şew ruej çım mı bêhon monên

Owkê çımon mı pêsawa zê beħri Şawê¹⁹⁹ onciyawa
Hesrê Yusuf owkê çımon Yaqub Ken'oni pêsawawa

¹⁹⁹ Paytextê İnan Tehran ra 125 kilometre duri dı qesebaya Sewa dı nameyê yew gol o. Ino gol, şewa ki Hz. Muhammed (s.a.w.) ame dinya biyo zuwa.

Adir wuŝlêt zaf çim vêŝnê zerrê çimon ra gun riŝnê
Çim bi zuwa bi zê dara wuŝk pêni d' kinc bedên pa vêŝnê

7.13. Marŝa Ŝirin

Ey mucâhid ey mucâhid wurz we ŝo sêr kuê Uhid
Bayrâgê Muŝ'eb bir têŝon wa tiyekur aŝtârê tewhid

Ey mucâhid ey mucâhid ŝo mêydon cengê Bedir
Zê ŝêron Yesrib ŝo yin ser wa bitêrs ay muŝrik Bedir

Lat û 'Uzza ŝarî dart we rênê hucum kên ma ser
Ebu Lehb²⁰⁰ û Ebu Cehil²⁰¹ bi gonê niŝt gon ma ser

Putperêst Awrupê in çâg pê Hubêl kot mon cihon
Herf û herfê Âdemiti yi cawên pê vist didon

7.14. Gula Nêmendî

Pê gula fâni nêben ŝa bulbulê rêz gulon
Mijmijayiŝ yo vîla rind ra nêkên gêm bulbulon

Yo gula ko mehkum mêrg a ya zêrr ri nêbena yâr
Yo aŝma ko ŝina awon zerabel ir bena bar

Yo sêr ŝiwê d' gul wiyena nim ruêja pê hol bermena
ŝonêka pê tew gena de sehar ŝiwê d' gul mirena

Çend ruêj vêr bavi bulbul merd hema newı wu defin kerd
Ruej bin dadê bulbul ız merd her nêmendî lez kuen bin 'erd

Bulbul têna xu ser seken pê nêmendon cêk nêresen
Adir kot mon qijon bulbul qij hê vêŝên bulbul nêsen

Heyât dunya zê vêrsi yo dara vıŝk a vêr kendal id
Ge bena derg ge bena kılm pêni d' bena vin vêr gali d'

²⁰⁰ Ebû Leheb. Api Hz. Pêxımbere yo u diŝmenê bıŝılmanan o. Her ca dı derheqê Hz. Pêxımbere dı ğılaf qal kerdeni. Sureya Tebbet, samedê ey ra ame war u dora vêrin Qur'anê Kêrim dı nameyê yew muŝriki ca girot. (Mehmet Ali Kapar, "Ebû Leheb", *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.178-179.)

²⁰¹ Amr bin Hiŝam, miyanê Bıŝılmanan dı nameyê ey Ebu Cehil zaniyeno u ino name qê diŝmenatiyê bıŝılmanan ra hetî Hz. Pêxımbere ra niyo pa. Ayeti Qur'an inkar kerdeni u nêverdeni Hz. Pêxımbere irŝad bıkero. Zafî ayetan dı ey ra behs beno. (Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.117-118.)

Zê İbrahim feryād bıç vaj, “ene lā uḥibbu’l-āfilin²⁰²”
Pê tu fāni xu mexapin eya ‘ezizel ‘eşiçin

7.15. Kê Zêrr

Ey sinayê zêr tu kê zêr şa we kerd zir û zeber
Venda bumon axpin dew bîd’ ca bîd’ cı bê sim û zerr

Wa xıravê kê zêr id kê bik şew û ruej bum dewon
Şar dewon kê zêr xıravi wa vıraz t̄ey kiyon newon

7.16. Festiwālê T̄ebi’êt

Var û bizê hê guvend kên
Mêşno û varê yo bin buê kên
Aştuêr hişên mongê querên
Gul û vıl piyêr piya reqş kê kên

Zêrber kota ḥelqê guevend
Dısmal tadena qê gulfend
Gom erzena gom hewê ser
Şarbet dona gula derdmend

Aştarê reqş kên ‘ezmon id
Gêrayê kê kên zemin id
Şew ruej kuên yo bin dım gêrên
Çow xeta nêken ‘ezmon id

‘Ezmon bermen ‘erd ma wuyen
Şar zemini her ruej vêwı ken
Gul mulser kuena bên zergun
Zozon wusar xu xemılnen

8. Gêmiyê Vaton²⁰³

8.1. Ferheng (Berveng)

Xubzu non û mau owk a dau derd
Berq vıra wa ḥerr germ û berdu serd

²⁰² Sureya En’am, Ayeto 76., Me‘alê Ayeti: “Wexto şew tarîkî eşt yî ser, yo astari dîy, va: ‘In Homê min o.’ Û wexto astar i şî awon, va: ‘Ayêko şinî awon, ez tera hesnîkeno.”, Feqî Çolîg, *Tefsîrê Qur’onê Kerîm Zazakî*, r.136.

²⁰³ Pêyniyê ino qısım dı, 2 şiiri ‘Erebki esti bi u ca nêdiya inê şiiran.

Cebel kue wu sehlu deşt a qilu hir
Qemer aşm a şecer dar a şeyxu pir

Tıfil tût şit şabi tut qij bint kêna
İbni lac û şabi xuert û heq ken

Ricil lıng a enfi zınc a femu fek
Sin dıdon u xed alışk a wadi wek

Femā xetbukum eyyuhe'l-murselûn²⁰⁴
Şıma çı omê ey gelê qaşıdon

Bu'istu Resûlâ lişe'be'l-beşer²⁰⁵
Qê new'i beşêr ez şawıta Pêxmer

8.2. Bābil Zonon

Çim tu siyê zê marı siyê ey çavreşamin çav belek
Enti husna fi felekik kıskanır senden melek

Sert awır med mı medejn ez bêkesim der vê dıyar
İn lem yerhemniyellahu kim bana yardım yapar

Sinayê mı, mı ra yers biyo çuyê nav dujminê dostan
Keyfê yeşri hubbi minki birkaç miskini Hindistan

Ez kota bêxt tu ilahi tu lihâlê mi binêrî
Fa'tıqni 'ebdeke'l abıq istemem senden anberi

Qelemê 'ef gunon mı ser bikişîne wekê lale
Fe'l 'ef wu şanuke'l 'ali bunu bende icar eyle

Nê misk û 'enber wazena nê zêr û zîv dixwazim ez
Siwa gufranike ya Reb senden bir şey istemem ben

Her zown vıraştê Homê yo lora ayetêk mezin e
Fe 'ela kulli zi aqlin gitmektir onun izine

Ma pê çar zownon napêra feleka babilê ziman
Feya li'l-lahi min durrin diziverdi gul û mircan

²⁰⁴ Cumleyêka Erebi ya u manaya ina cumle zi rêza dıyın a.

²⁰⁵ Cumleyêka Erebi ya u manaya ina cumle zi rêza dıyın a.

8.3. Gırê Zon

T1 cê mim caħim id yo ŝin ruên zıren
Zê ceħş hêrr ‘Uzeyri mon çuêl id wurzen

T1 ŝarê beŝêr bir beŝer tu r’ ben ŝer
T1 pizê beŝêr bir beŝer tu r’ ben ber

T1 tacê ħimār bir ħimār ben yo mar
T1 tacê ħimār mar sêrn mar ben ħimār

T1 tacê qafê zerdon berz ik wedar
T1 tacê delal bir pıra bêst zê ŝar

Herındê tacê yi tu ruên rue yo dal
Zêrd zêngın tu r’ bên derd tu oncên webal

T1 hêr ‘İsê bêr ŝom têpya biyar ben ceħş
T1 tacê ŝarê ceħş bir ceħş ben yo heŝ

ŝêr tacê xu ruen tacê hêrr bir ben herr
Vêr bêr kueŝkon ŝar id palon non yi ser

Her tacê ŝarê ŝêr xu sern ben zê ŝêr
Qurnê pêr sêr diwon ci r’ ben textê mir

T1 tacê qafê zerdon berz ik wedar
T1 tacê delal bir pıra bêst zê ŝar

T1 vinên zêrd dunya bi derd kot tu con
Aŝton tu kueçên zê cınawir vêŝon

T1 herfê sêr sim rak ra tac ık qê sim
Pel ık sim guın rijnên sêr bin yin ben rim

Kisê sim û zerdon zê meŝkê gunon
T1 kom kısı pit ik varên zê varon

8.4. Qêdê Nonwerdiŝ

T1 deston xu vêr non buŝ pê owka pak
T1 non a pê dest fêk xu buŝ rênê pak

T1 lingê xu ya raŝt decen zê mehin
T1 çep ser rueniŝ zuar xu bıd’ sêr zemin

Bı nomê Homê destpê bıx vêr xu ra
Pıron xu tı qıj bir bıcaw zaf bıra

Şufri ser mekıx hem tı eşla meşın
Naşa ya weşa vêr xu tad tı bışım

Tı vêşon heta hol nêvi non mewır
Heta bin qırık midê xu de mekır

Hema çend pıron bin tı eşkên buêri
Tı cavêrd şıfri tı bên zê gırı

Tı midê xu mêydoni herb te‘ām
Mekır her çi yo cad mewır wesselām

Pıron xu tu vêrin heta hâl nêkir
Tı hêt yo pıron bina dest derg mekır

9. Rewāqê Şi’ron Tırki²⁰⁶

10. Helqê Pêyin

10.1. Awir Hori

Awir Mecnûn id ço çin Leyla rındiyer
Awir Zıleyxa d’ ço çin Yusuf rındiyer

Nezêr Huri d’ çomiyêrd yê rındiyer ço çin
Inê ra Huri nêsinên yo dê bin

In qanun a dunya bino horigā d’
Hori piyêr ‘eşq ıd bên heval Zıleyxa d’

Ayet: “Hurun meqşurātun fi’l-xiyām²⁰⁷,”
Hori nê awır dona şar nê selām

Pê durbinon çımon xu yoy vinena
Com durbin ‘eşq bê me‘şuq resm nêkena

Pê yo bezri çend axpinon çıt bena
Pê çend bezron yo yega d’ çıt nêbena

²⁰⁶ Ino qısım sere ra heta pêyni şiiranê Tırki ra yeno meydan u ca nêdiya ıno qısım.

²⁰⁷ Sureya Rehman, Ayeto 72., Me‘alê Ayeti: “Yin ina hûrî’ ko zerê xêmoni d’ çimî yîn teyna ho miyerdonê xu d’.”, Feqî Çolîg, *Tefsîrê Qur’onê Kerîm Zazakî*, r.533.

Sinayiş yonê bin ‘eşq ıd rewā niyo
Zileyxa yo Yusif bin bir wefā niyo

Her Zileyxa r’ yo Yusif bes cihon ıd
Şeri‘at ‘eşq ıd fetwê wırd dinyon ıd

Zerrê Ferhād ıd yo Şirin şirin a
Bê a Şirin kom yo Şirin şirin a

Zerrê Leyla pabestê zerrê Mecnûn
Şedef ıd yo Mecnûn est tedı meknun

Şeri‘at ‘eşq zê yobino wırd cihon ıd
Yo comiyerd bes yo Leyla r’ wırd dunyon ıd

Ina dunya d’ Zileyxa yo Yusif waşt
Cihon bin ıd yê rênê yo ‘eziz waşt

10.2. Yo Hon Dunya

Mı hon di ez omiya dunya ser qil warê kuelbizon ıd
Mon bermayış şabıyayış ez biya wêyi mon gulon ıd

Mı m hon xu d’ yo kuesk vıraşt pê kerpiç yâqut û mircon
Darê heyât xu mı narue zerrê yo rêz guliston ıd

Mı di axpin heyât dunya mı çım ıd biyo zê yo cennêt
Seraser kesk û zêrin bi zê jar geflêt mon xuerton ıd

Mı dunya zê yo bacar gırd zerrê bağçê İrem ıd di
Zê text û tacê Belqisi mı xu r’ yo text vıraşt hon ıd

Mı yo pêr dunya tari di Aristo²⁰⁸ tedı cirit ken
Farabi²⁰⁹ kot Eflâton²¹⁰ dım xeniqa çem Eflâton ıd

²⁰⁸ Aristo (m.v.384-m.v.322). Yew filozofê Yunanijan o. Tesirê ey felsefeyê İslam ser o zaf o. Seserra hewtın ra heta seserra desın bı paştgertiyê xelifeyan, zaf eseri tercume biyi zıwanê ‘Erebi. Miyanê inê eseran di tesirê Aristo zaf a zê hemeyê filozofan. (Mahmut Kaya, “Aristo”, *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.375-378.)

²⁰⁹ Farabi (w.872-m.950). Filozofê Tırkan o. Hiri het ra ewniyayo felsefeyê İslam ra u inê zi metod, problem u terminoloji yi. Farabi sehayê mantix dı namdar o. Goreyê Farabi ilimê felsefe bê ilimanê mantix, geometri u fiziki nêbeno. (Mahmut Kaya, “Fârâbi”, *DİA*, Cilt:12, İstanbul 1995, r.145-162.)

²¹⁰ Eflatun (m.v.427-m.v.347). Yew filozofê Yunan o u bı nameyê Platon zi zaniyeno. Tesirê ey felsefeyê İslam ser o zaf o. Merkezê felsefeyê Eflatun dı insan esto. Hedefê ey, hududê seadetê insan kıfşkerdiş o. Goreyê Eflatun, hissiyatê insan, insani xeletneno. (Fahrettin Olguner, “Eflâton”, *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.469-476.)

Mı pêr bin dunya zaf rueşn di aştarê ummetê Furqon
Her aştarî nur ken vıla zê ruêj zerê felekon ıd

Şıddıq û Fâruq û ‘Usmân Aliyyu Heyderu Kerrar
Cunêd²¹¹ û Şâhi Gêlani pa Bestâmi²¹² hê burcon ıd

Mı dêson kueşkê dunya ser yo nuştêko vêrin mı di
Von: “In bacar pa şar xu ya nêmendê mon guliston ıd”

Zê hewê sêrşuwê viyert ra wusar xuertoni o hon ıd
Mı xu di o şırın hon ıd mon gulon feşlê omnon ıd

Min a ver zaf wusar viyert ra wusar bi tâbut xuerton ır
Nêresê feşlê omnoni xu di bin herrê gueron ıd

Mon pil hewê sehar şuwê d’ tal û tırşi kot yo bin dım
Lê qewaxê ‘umir herkês pêni d’ secde bena hon ıd

Mı in hon ıd yo hon bin di ez hon ra biya ayê lezabêz
Vizêr honi v’ şuwa xıyâl êr yo tâbut tevêr gon ıd

Mı di kuê hê gêyrên ‘erd ser zê horon mon fezâ d’ yên şın
Aştarê zê varon varên yo puk biyo tiyera cihon ıd

Oqyânus zê gêrm hê girên beşer biyo toş û biyo bêhiş
Qêyom biya ra ‘araşât ıd meşer norue mon mêydon ıd

Belê in hon raştê heyât yo honêku zaf raştıqın
Gem û kêyf romit ‘aziz ser in puk vırazen sêr kuon ıd

10.3. Axpın Heyât

Qelem bermena kâğıt ser hesron riy xu nêkena mat
Kom eşken hesron yê bester pê ahon axpın in heyât

Mı ax û hesrêr xu romit vêr wusar axpın heyât ıd
Feşlê omnon ıd mı çinê ax û hesrêr axpın heyât

²¹¹ Cunejdê Beğdadi (m.909). ‘Alimê İslam o. Beğdat dı ame dinya u ita dı cuyayo. Beğdadi tabir u usuli tasewwuf tesbit kerdı. Goreyê Beğdadi, mesefayo ki ho benateyê insan u Homayi do, ancax bı tasewwuf dariyeno we. (Süleyman Ateş, “Cüneyd-i Bağdâdî”, *DİA*, Cilt:8, İstanbul 1993, r.119-121.)

²¹² Beyazîdê Bestami. Filozof û ‘alimê İslam o. Mitesewwıfanê vêrinan ra yo. Eyaletê İran Horasan dı qesebaya Bistam dı ameyo dinya. Teyna qıymet dano Homayi u goş nêkuweno mexluqatanê binan. Semedê çend fikirânê ey ra zaf zi tenkid biyo. Yew vateyê Bestami esto ki zaf zaniyeno. Bestami rocêk vano ki; Homayê mı. Mı berz cehnime. Uja dı bedenê mı ehndna gird kerd ki wa yewna teni rê ca nêmano. (Süleyman Uludağ, “Bâyezîd-i Bistâmî”, *DİA*, Cilt:5, İstanbul 1992, r.238-241.)

Mı romîtê feşlê omnon mı çinê feşlê payız ıd
Pê deston xu mı romit iv dêrd û kedêr axpin heyât

Pê hesron qelema hezin mı sêr her pêl heyât a nuşt
Kom wazen wa âson bıcuy wa niyer dunyê axpin heyât

Qelem ri kâgıt neqışna pê çılkon hesron çımon xu
Alışkon ser zaf rêz vıraşt imza kerd pêl axpin heyât

Gulêr ri tāsê Leyla ser çilk çilk lêr bên tera yên war
Mon zulf û biskon Leyla ra varon varen axpin heyât

Nêşın hona adir Leyla pê owkê warê Mergmiri
Pê laşeron derê Yekmal²¹³ berbat bên gûl axpin hayât

Çıta kot vera piyêr şıkıt nê gul verda nê telı mend
Ri ‘âlêm mij gemon guret dumon kot sêr axpin heyât

Kâgıt bi hi qelêm bi zuya hesir çalê çımon qeydê
Qelem bêveng da bermayış qê hesreton axpin heyât

Axpin yo şerr buru bimon seraser ben tel û guercal
Qelem merdim kena ‘eziz kena mirê axpin heyât

In diwon zozon Zâzâki zê aştâri vêja ‘erd ser
Mij dêrd û gêm welat dunya yi muet ra sêr axpin heyât

Mesâj mı ın diwon Dımlı d’ bı Kırdki bı Zâzâki
Kerrê guêr mı ser ın bınus: "Wa bımır zulm mirê heyât"

Tarix in rêz Cebâqçur id bê leb ho rêza cêrin ıd
"Wa ummetê Muhammed ız bêderd bıcuy kêyf in heyât"

O çâg ‘aziz gueriston ıd wurzen we zê ‘Uzeyr Nebi
Homa ben şa Qur’on ben şa Tâhâ ben şa qê in heyât

10.4. Duegê Heyât Mı

Ez zê yo hor hira berz ra omiya war
Deştê heyât id ez kota bin yo dar

Mı ge xu di sêr qil waron xuerton ıd
Mı ge xu di bin kuê horon varon ıd

²¹³ Merkezê Bingolî rê bestê Simani dı nameyê yew mıntıqa yo. Kıştê Simani ra heta binê dewa Kuertew zerreyê ino mıntıqa dı ca geno.

Ez mışta rue bin vêrsi darê piron
Telê feşlê payiz şin mı d' zê tiron

Mı çend nefês gurêt feşlê payiz id
Zerê hewê hewâri û gâzi gâzi d'

Ez zê yo edib 'Erabi tım vona
Pê hesrêt xuertoni ez tımtım gona

Werıka têpiya bomên feşlê qıjti
Mı ci r' bumartên ehwâli piriti

Ez ruejêk bıv' mêmmon wusar xuertoni
Ez gerı bik hewê feslê mıstoni

Mı ruħ ra va bıniş hesrêt zerrê xu
Têpiya şu feşlê xuertonê mirê xu

Derdon kulon feşlê piri tera vaj
Buêr şarê mı piyêr biyo şipi zê yo gaj

Feşlê qıjti d' tı zê 'İsê nefês dên
Mewsim piri d' tı zê Musê 'aşâ gên

Feşlê piri d' dūr bën nizdi çim bën çar
Ling bën hire dej kuen beden ben nâçar

Dêst tu lertzên nêşkên kueçık bêr xu fek
Gişt tu lertzên nêşkên qelem bir xu çeng

Aştê tu bën bari bën sıst cesêd tu d'
Çim tu bën tari tı tasiyên puestê xu d'

Guerıston ra heval tu venda tu don
Torê cesêd xu berz wı hol biyo kıhon

Herkes ir yo cesed newı ben hâzır
İqlim xuertoni her cê ser ben nâzır

İqlim uqba iqlim wusar mumin ir
İqlim cennêt iqlim 'eziz xuerton ir

10.5. Domê Hivi

Ṭoli emel ṭoli emel merdim xapinen pê emel
Ço nêşken bıbedılın ecel tu xapinen ḥeta mezel

Ço vêr ecêl xu nêmirên ço bad ecêl xu nêcuyen
Zê munda hot reng bedılnen rêrê bermen rêrê wuyen

Pê kuê Şemdin û kuê Qertal pê Nil û Diçl û çem Fırat
Pê aşm û ruej û aştaron xapinên yo vêrsi heyât

Von qê hetta kuê cê xu d' vind çem û bahir reyê xu d' şiyêr
Ez felekê xon xu d' tımtım cuyena zê gulon mon bir

Ecel yen bêr ciron tu kuen tı von qê wı bêr tu nêkuen
Gelo wı adrês tu nêzon yon nomê tu xu vira ken

Listê merdon ho yi dest ıd zemon mekon hê yi dest ıd
Ferfom merdiş ho yi dest ıd şır pıfkerdiş ho yi dest ıd

Wı zaf pabestê gurê xu holon şawen cennê holon
Xırabon on pêser yo ca d' pêrin ken çalê xıravon

Emel hol iv emel fi'il iv tu ken 'ezizi istiqbâl
Heta tı nêv' 'eziz Mışri tı nêşken bıd' Yusıf Iqbâl

10.6. Kendal Baweron

Ey hewê sehar şuwê eg ruejêk tı şiyêr 'erd Herê m
Mı vera zaf zaf selâm bı k gulşên Pêxmêr muhterê m

Wı felekon kâinât ıd zê ruêj mon hot 'ezmonon
Çêrx heyât pê nur yi gêrên ruğ guliston ruğ gulon

Bê nur yi çêrx heyât vindên kâinât kuen şew ben tari
Dêf qiyomet hin don pırı 'alâmê tı bi zê aştarı

Kuêşk hewa ra 'ezmon qul kên ri 'erd serabın 'erd qul kên
Dês kueşkon zaf zaf comırı pê asansor seyahet kên

En ercon gunê ma'şum a deron ra guin zê owk şına
Merdım bêkes cara merdo aya g' tera şına guin a

Tı beħri rehmet her kês ir tı beħri şefqet her kês ir
Tı deryê merhamet her çi r' tı nil umidi her kês ir

Yo kârwon Şom ho şın Yesrib yo buêka weş tera yena
Şu Rowzâ ra yo lew bir pan hetta meşer buê misk dona

Her sâil yen vêr bêr Rowzâ dermon wazen birinê xu r'
Bê yo tāsê hesron towbi çik çin bedel ık dermon xu r'

Herkes dunya d' himmet wazen herkes uqba d' cennet wazen
Herkes berzex id gul wazen herkes şefâ'et xu r' wazen

'Ālêm dunya fetılınayo 'ālêm uqba qefılınayo
'Ālêm berzêx mu'amma yo qanun yi qanun uqba yo

Xêr şêr dunya pê şin sencên hol û xıravi piyêr sencên
Xêr kom giron biyer ben 'eziz şêr kom giron ıv bên sıccin

Pê in şin Qābil û Hābil pê in şin Qārūn û Mūsa
Pê in şin Cālūt û Tālūt pê in şin Yehud û İsa

İsrail û Filistinij nêbên bira deştê Şom id
Sis²¹⁴ û Mursi²¹⁵ kenar Nil id pê in şin sencên yo gom id

Ġeddār emperyālist dunya duzrig qāpitālist 'ālêm
Mezlum şar Afriqa û Asya sênciyên pê şin rehmet 'ālêm

Yo pêr şin id ħurigā est pêr yo bin id yo adırgā
Pêr sewāb tu eg giron ıv tı bên 'eziz şin ħorigā

10.7. Guliston Ummetê Tāhê

Guliston ummetê Tāhê d' her reng id yo gulêk est a
Zê gulon gulşên Firdows id her tom id yo vılêk est a

Tikê şipi tikê zêrdi tike wırdê tıke gırdi
Tikê esmêr tikê rındi tikê Sindi tikê Hindi

Tikê keski tikê muri tikê Zazê tikê Lori
Tikê Şori tikê Gori tikê çımsiyayê reng bori

Tikê 'Erêb tikê 'Acêm tikê Tırki tikê Kurdi
Tikê Kurmanc û Şorani tikê Fursi tikê Kırdi

Tikê Kazak tikê Kırgız tikê Ozbêk tikê Berbêr
Tikê Tacik tikê Ordu tikê Peşto tikê Serwêr

Tikê Lazi tikê Çerkêz tikê Çeçên tikê Tatar
Tikê 'Azêr tikê Boşnak tē Arnawit tikê Macar

²¹⁴ Ebdulfettah El Sisi, İxtılalê eskerayi ra pê bı reiscumhurê Mısır.

²¹⁵ Muhammed Mursi. Dora vêrin bı rêyanê Mısırjan bı Reiscumhurê Mısır, serra 2013 dı ixtılalê eskeriya ra pê tewqif bı.

Tikê Beluc têt Dımılı tikê Enduz tikê Mali
Têt Efgani Pakistâni têt Kafkasi têt Bengali

Lakin miraz ın guliston miraz rengon ın vıliston
Her gul û reng ıd yo miraz pêrin erzen wucudiston

In miraz pêrin on yoca pêrin ken way birê yobin
Gul û bulbul sûr û şıpi mihrâb ıd bèn birê yobin

Vêr xu şonên Ka'betullah piyêr piya tewâf kên Beytullâh
Secdı bèn vêr Rehmetullah piyêr piya von Elhemdulillâh

Fermon kerd Hezreti Tâhê va bıvin yo binaya çelik
Zê weşlon yo bedên merdim şêrên tiyera bıvên yo çik

Bin şençağê wırd şâdeton ummet kê bi yo kelima
O çâğ ummet bena 'eziz kurê 'erz ser heta sema

10.8. Heyât Ma Zâzon

Mon romitê yegê heyât ma Zâzon
En zaf satwêt cındâr û lapatê mir
Felekon ra varên zê tuerg bıgırzon
Dêrd kul dunya merdim kên kal lez kên pir

Quron yo taca zêrin hol vıraşta
Na sêr şarê 'Erêb û Tırk û Kırdon
Pê ruh bāweri yo lamba vısta ta
Tırk û 'Erêb piyêr kêrd birê ma Kırdon

Kırd û Farıs cara birê yo bin ê
Tıkê von yi Sami tıkê von Ari
Yi Nuħ ra pê piyêr ciron yobinon i
Kuê Codi²¹⁶ yin ır bıyo zê zozon wari

Corc nêwazen bıratı Tırk û Kırdi
Mişel wazen Tırk û Kırd yobin bıkiş
Yi pê gunê Afriqa nê bèn mırdi
Wa Sunni û 'Elewi tım yobin bıkiş

²¹⁶ Şaristanê Tırkiye Şırnex dı nameyê yew koyi yo. Bı vateyê Qur'anê Kêrim, gemiya Nuh (a.s.) ha seri mo koyi ra. Ino zi sureya Hud, Ayeto 44. dı viyerenon ra. (Hikmet Tanyu, "Cûdî Dağrı", *DİA*, Cilt:8, İstanbul 1993, r.79-80.) Me'alê ino Ayet zi ina yo: "Û omî vatiş ko: Ey ârd awê xu bionc û ey azmên ti zî awê xu bibirn! Û aw amî birnayiş û emir omi ca. Û gêmî sere Cudî d' nişti ru. Û omî vatiş ko: Qewma zalim helak bîy." Feqî Çolig, *Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî*, r. 225.

Kuê ‘eşq dunya bin Mecnûn id recifen
Sêr bin kuê ‘eşq ben témon a ben matem
Zerê xu d’ nêpêş ‘eşq dunya qerifen
Seraser ben derê derdon don we gem

Ey Tırk û ‘Ereb û ‘Acem û Farıs
Bin tãcê Quron ıd piyêr biyêrê yoca
Ri ‘erd ser ‘edâlêt Furqon ben warıs
Eg şıma piyêr rêyê Heqq ıd biyêr yoca

‘Âlêm İslom ben mirê dunyo ‘âlêm
‘Edâlêt Qur‘on ben şâhê cihoni
Mezlum ben hür mezlum ben şa ben Ādem
Dunya zālım ir bena zê zindoni

‘Eziz o çāğ felekön ser sêron ken
Welat İslom ben zê baği guliston
Hay û edeb kurê ‘erd zê adın kên
O çāğ ez mezêl xu d’ bena zaf ason

10.9. Vilon Wusar

Vilon wusar ına dunya kihon ıd
Nê yo tom est nê yo reng est gulon ıd

Mavên gul û bulbul ıd yo muhabbet
Nêmend geyro muhabbet biyo meşeqqet

Nê şefâ mend nê wefâ mend mon gulon d’
Cefâ cefê ser ho don we mon vilon d’

Yo cennet ku hori yi tu nêsinên
Tı ay cennêt gelo zêr ra rınd sinên

Gul bi sextı vil bi sextê viloni
Şêr bi sextı pêl bi sextê peloni

Sextê şurêt Leyla gelo ben Leyla
Sextê ‘eşq Mecnûn ız nêben ‘eşq Leyla

Pê dırti ço nêresen yo şefâ
Ri çoy ben siya ço vinen derd û cefâ

10.10. Mersiyê dı Aştâron

Dı aştarê Cebâqçuri Kehkeşon ra omê wari
İqlim welat ma bı tari kueskê Cebâqçur recifya

Nêw aşmê konuna peyin şerrê “hê za û qaf û gêyn²¹⁷”
Ufuq beqâ d’ şî awon Sin²¹⁸ kueşkê Cebâqçur recifya

Hotay ruêj bad şewê ‘arûs Mim²¹⁹’ ir bi ruêj wuşlêt ‘arûs
Wa Mim û Sin bıcuy ‘arûs qeşrê Cebâqçur recifya

Des nêw aşmê ‘edârê ma d’ şerrê “hê qaf û gêyn û za²²⁰” d’
Mim şî awon ufuq beqâ d’ qeşrê Cebâqçur recifya

Şîma deştê Cebâqçur id şîma sêr kuon û qil wari d’
‘İrfon kerd vîla mon şar id kueşkê Cebâqçur kot şefâ

În aştârê felekon i in aştârê kehkeşon i
În aştârê Heremeyn i kueşkê Cebâqçur kot şefâ

Yenê ilhom in aştâron kitab û sunnet û Qur‘on
Herkes yın ır zaf biyo heyron kueşkê Cebâqçur kot şefâ

Hewê Yesrib ci r’ biv’ heyât owkê zemzêm ci r’ biv’ Fırat
Şewê ‘arûs ci r’ bi berât kueşkê Cebâqçur kot şefâ

Vist hırıs şerr ‘ilim ders da çoraş poncaş ‘irfon ders da
Hotay ponc şerr imon ders da Cebâqçur bi zê medresa

Şeş pêr ra ‘ilm kot Cebâqçur des pêr ra nûr kot Cebâqçur
Her cê yi bi yo kitle nûr kueşkê Cebâqçur kot şefâ

Zaf gul nêrue Cebâqçur ıd zaf vıl cêde Cebâqçur ıd
Bulbul kêrd wê Cebâqçur ıd Cebâqçur bi zê yo têkyâ

Per yo d’ feqi ‘ilm wonên per bin d’ şofi ‘irfon cuyên
Yo per ıd derwêş nêy cenên Cebâqçur biv’ zê yo dergâ

Sêr bin Cebâqçur nur don we her kueşê yi d’ ‘irfon don we
Medreson ıd edeb don we Cebâqçur biv’ zê yo dergâ

Welat bı zê gul û ‘anber buê misk kerd vîla ta Xeyber
În telebê xeyrul beşer kueşkê Cebâqçur kot şefâ

Dewê guri mon dewon ıd merdim yê mon merdımın ıd
Zê aştârê mon ‘ezmon id kueşkê Cebâqçur kot şefâ

²¹⁷ B1 hesabê Ebcêd serra 2015 a.

²¹⁸ Mela Selim. Laj api Mela Aziz o.

²¹⁹ Mela Mucahid, birayê Mela Aziz o.

²²⁰ B1 hesabê Ebcêd serra 2015 a.

Yi ‘aşîq fexri ‘âlem i yi wâris şâhi ‘âlem i
Yi sinâyê Rêb ‘âlem i dî aştarê ma şî hona

Xeberê wuşlêt Mim û Sin resa ‘ezmon resa zemin
Şar ma ci r’ zaf zaf bi hazin Cebâqçur bi zê Kərbela

Çêrx Cebâqçur pê din gêrên şar Cebâqçur pê din cuyen
‘Âlim zê aştarî êsên dî aştarê ma şî hona

Sêkaron kot matem bermen Neqşun kot siya hesron rîşnen
Şencaq kot gem Şirnon nalen dî aştarê ma şî hona

Deştê Cebâqçur mehzun a owkê Muradi Mecnûn a
Bulbulê gul zê Mêm Zin a dî çilê ma tiyed şî hona

Feşlê wusar ha bermena aşmê ‘edar ha bermena
Aşmê konon ha nalena dî aştarê ma şî hona

Gul wusar piyêr gêrê bi zerd feşlê wusar gêra bi derd
Ina feşl id heyât bar kerd dî aştarê ma şî hona

Ez wusar bê Mim pê sêkir ez umnon bê Sin pê sekir
Ez payiz bê yin pê sêkir dî aştarê ma şî hona

Medresê yin piyêr bi yetim kê ‘ilm û ‘irfon bi yetim
Bon luţf û kerêm bi yetim dî aştarê ma şî hona

Ya Reb tu qê zâti xu kir tu wurd biron mı ‘ef bikir
Pa famila reħmet bikir tu ma piyerin bêr ħurigā

Tu qê ħurmêt nomê xu kên tu qê ħurmêt şifêt xu kên
Tu qê cemâli zâti xu kên tu Sin û Mim bêr ħurigā

T1 welat ma bê ‘ilm nêvêrd t1 şar ma bê ‘irfon nêvêrd
T1 comi bê imom nêvêrd Cebâqçur bicuy zê dêrgā

Ĥeta şuwê meħşêr têra v’ qelemê tewħid minārā v’
Āwāz tewħid tera vıla v’ Cebâqçur bicuy zê dêrgā

Teşawuf bê ‘ilm bâtıl teşawuf ‘ilm ken kāmıl
Wurd piya birê zê yo hāmıl Cebâqçur bicuy zê dêrgā

T1 qê xaţir Cemalê xu t1 qê xaţir Celalê xu
T1 ‘ef bikir in kuelê xu t1 ‘aziz ik bêrz ħorigā

10.11. A Leyla Ku

A Leyla ku ‘ezmon vatê yê nêken
A Leyla ku ‘erd gueşdarê yê nêken
A Leyla ku kâinât zê yê nêken
A Leyla nêrcena zêrr ir bîv’ Leyla

A Leyla ku şîna hona bena mât
A Leyla ku ruejêk kena vin heyât
A Leyla ku kuena bin herr bena fât
A Leyla nêrcena zêrr ir bîv’ Leyla

A Leyla ku muhtâc çîmon gueşon a
A Leyla ku muhtâc mêzg û hişon a
A Leyla ku muhtâc dest û lîngon a
A Leyla nêrcena zêrr ir bîv’ Leyla

A Leyla ku muhtâc non û hewê ya
A Leyla ku muhtâc owka nêwi ya
A Leyla ku muhtâc taş û tawê ya
A Leyla nêrcena çoy ir bîv’ Leyla

A Leyla ku ge hiş a ge bêhiş a
A Leyla ku ge weş a ge nêweş a
A Leyla ku ge aqîl a ge toş a
A Leyla nêrcena çoy ir bîv’ Leyla

A Leyla ku nêşkena şîyer felekon
A Leyla ku nêvêjena kehkeşon
A Leyla ku nêşîna sêr aştaron
A Leyla nêrcena çoy ir bîv’ Leyla

A Leyla ku tabî‘at yê nêsinen
A Leyla ku fitrêt con yê nêwazen
A Leyla ku quwet ho yê vîrazen
A Leyla nêrcena çoy ir bîv’ Lêyla

A Leyla ku nêbiya Ka‘be beşer ir
A Leyla ku nêbiya qible Âdem ir
A Leyla ku melêk ci r’ secde nêbêr
A Leyla nêrcena çoy ir bîv’ Leyla

A Leyla ku ‘erş û ferş ci r’ şîn secde
A Leyla ku kâinât ci r’ ben secde
A Leyla ku Tor Sîna ci r’ yen secde
A Leyla êrcena zêrr ir bîv’ Leyla

A Leyla ku meftê dunya ho dêst yê d'
A Leyla ku hukim 'uqba ho dêst yê d'
A Leyla ku şin wurd cihon ho dêst yê d'
A Leyla êrcena çoy ir bîv' Leyla

Ina Leyla pê 'eşq yê felêk geyrên
Ina Leyla pê çêrx yê şew ruej şin yên
Ina Leyla pê fermon yê dewir bên
A Leyla êrcena zêrr ir bîv' Leyla

Kuelê a Leyla ben 'eziz dı cihon
Pencerê 'eşqi ra sêr ken dı cihon
'Alemê 'irfon oncen sêr dı cihon
A Leyla êrcena çoy ir bîv' Leyla

10.12. Hewê Mêyxoni

Ey şerbetmendi mêyxoni şu pir mêyxoni ra vaj lez
Ina şew şewê 'arusi ya şefêq wuşlêt her ca biyo berz

Şuwa vêwê Mem û Zin o wa miri venda yâron ıd
Reş û guvend wa zımmi bid' mon aştaron felekon ıd

Wa mirê mêyxoni rakır şıfrê şafê zerê xon ıd
Hetta şehêr şuwê 'eşqi wa 'âşiq kê bik meyxon ıd

Wa miri venda cironon d' wa mêydon 'eşq ıd biyar yoca
Def û zel wa kehkeşon ıd bîcên hewê wusar her ca

'Aywonê mêyxoni veng a yaron cewab nêdo miri
Ciron mêyxoni hê hon ıd ço nêşıyo vêr dergê piri

Ruej vêjo sêr çarê felek yaron piyêr hema hê hon ıd
Tesir çimon tu siyon ra piyêr bi serxueş mon gulon ıd

Tuit cennêt wa mêy bid' şar xon pê têpsiyon sim û zêrinon
Şar mêyxoni wa mey bîşim hetta şehar pê finconon

Gul û bulbul zê mewlewi kot reş kê kên zê Pehlewi
Belx û Şirâz û Cebâqçur piyêr kot hewê Şâh Dehlewi²²¹

²²¹ Şah Veliyullah (m.1762), Hindistanj u 'alimê İslam o. Mekke u Medine dı nizdiyê 14 aşmi mend. Mitehasîsê ilimanê tefsir u hedîs o. Hindistan dı medresa kerd a u ita dı ders da. İlimê hedîs qê ilimanê binan zê yew estun vineno. Ino rîd ra erdî Hindistan dı bî nameyê muheddis amenî şımasnayîş. (Mehmet Erdoğan, "Şah Veliyyullah", *DİA*, Cilt:38, İstanbul 2010, r.260-262.)

Şar mêyxoni ruej “elestu” d’ cewab da va belê belê
Pê mêy xu şit xu kerd şofi zerrê xu kerd pak zê çila

Wuşlet resa zirwê ‘aşqi herkes a şew b1 zê melek
Mêyxoni bêveng ş1 secde hewê rueşon kot sêr felek

Pê âwâz kâinât Homê hemd û senâ qê Homê ri v’
Misk pêne vatê diwon ma hemd û senâ Hezrêti yi ri v’

Diwon resa Cebâqçuri bêr ş1’iriston ‘aziz kerd a
Kârwon diwon ş1’ir Dımili merheba rêz gulşên ken a

10.13.Târîx Diwon

Kom şarê d1 geribon biyar
Lingon mahiy sern bad Mesih
Qê târîx diwon in diyâr
Pê ebcêd wa binus târîx²²²

Mewsim zayış diwon wari
Konuna vêrina zêrin
Ted1 ‘Îsa om1 wari
Ş1 diyar rênê yen sêr zemin

Feşlê payiz pêyin bi germ
Pê gul û vîlê diwoni
Rêz guliston bi zê İrem
Kerd zergun letê cihoni

Des d1 şerron d’ om1 dunya
Kerd rueşn iqlim Cebaxçuri
Zê aştarê qitê Asya
Nur şa ra sêr in diyari

Ez hivi kena Reb xu ra
Çend sêr cuapê her zon ben gon
Zon Kırdi z’ pê edêb xu ra
Ben zê darê çınâr gulon

Xuêrt welati in cihoni
Welat xu kên zê Heremên
Misk û ‘anbêr ay waşani
Her ca kên zê rêz İremên

²²² Pê hesabê ebced tarîxê nuştîşê diwani nişan diyeno u ino zi serra 2015 a.

Şin ‘adālêt din İslom id
‘Ereb û ‘Acem zê yobin
Sur û şipi bāğ İrem id
Wurd ız gılçê dara vêrin

Her zon ‘arş ra omiyo wari
Pê Mirâcê nubuwwetî
Cihon kerd feşlê wusari
Kâinât wend pê âyâtî

O çāğ ‘Aziz yo secde ben
Zerê merqêd xu d’ cezmi kuen
Rêzê ‘âlem id yo ca gen
Mon ayeton d’ yo ca ci r’ kuen

‘Aşrı Se‘âdet ir Selam

Selam selam selam Muḥammed Muştafa ra
Selam selam selam Hebibî Mucteba ra

Selam selam selam ‘Aliyy-i Murteza ra
Selam selam selam şehidi Kərbela ra

Selam selam selam Xedîcetü'l-Kubra ra
Selam selam selam Faṭîmetü'z-Zehra ra

Selam selam selam eşḫâb û ehli bêyt ra
Selam selam selam ruḥon cemi' ummet ra

NETİCE

Diwanê Mela Aziz Cebexçuri, edebiyato klasik ê Zazaki dı kıtabi ki neşir biyi, miyanê inan dı diwano tor hira u dewlemend hesıbiyeno. Çendna kıtabi Zazaki zi esti u nameyê inan zi diwan viyereneno ra. Labelê hetî muhtewa u şıklê şiiiran ra inê kıtabi diwan nêhesıbiyeni. Inê kıtabi têna kıtabi şiiiran i. Nameyê diwan zi têna qê yewca ardişê inê şiiiran şixulniyo.

Hım hetî muhtewa ra hım zi hetî şıklê şiiiran ra eg ma biewni tera diwanê Mela Aziz, xısusiyetanê edebiyato klasik ano ca. Çımki şiiiri ki diwan dı ca geni muhtewayê inan bı zafî dini wa. Miyanê inan dı hetî şıklê edebî ra şiiiri tewhid, na‘at, munacaat u ê bin ca geni. Hetî şıklê şiiiran ra zi xezel, qeside, mesnewi, mersiye, murabba, muhammes u ê bin esti. Wırdî hetan ra zi şiiiri ki diwanê Mela Aziz dı ca geni, xısusiyetanê edebiyato klasik anî ca.

Diwanê Mela Aziz, diwanêko hira yo. 435 rıpel ra yeno meydan u binê mahiyetê Üniversiteya Bingol dı neşir biyo. Ino diwan, bı fekê Çolig nusiyo. Diwan dı kelimeyi ‘Erebki u Farısi zaf çin ê, bı zafî kelimeyi ki miyanê şar dı şixuliyeni u zıwanê şar dı esti, inê kelimeyi ca geni. Bı zıwanêko zılal u fesih ameyo nuştış.

Diwan dı zaf beyitan dı ayeti esti. Nameyê pêxımberan, sehaban, xelifeyan, cayi bımbarek u cayi mehali zaf ca geni. Şiiiri ki diwan dı ca geni inê şiiiri hım bı weznê aruz nusiyayi. Hetî tertibê qafiye ra zi diwan zengin o. Mela Eziz diwanê xu benateyê serranê 2005 u 2015 dı nuşt u kerdo tamam . Diwan ra pê zi şiiiranê klasik nuştış rê dewam keno.

ÇİMEYİ

- AÇIKGENÇ, Alparslan, “SDİA Nursi”, *DİA*, Cilt:35, İstanbul 2008, r.565-572.
- ADAM, Baki, “Tevrat”, *DİA*, Cilt:41, İstanbul 2012, r.40-45.
- AHMEDÊ XASÎ, *Mewludê Nêbi*, Matbaayê Lityografya, Diyarbekir 1899.
- AKTAŞ, Hasan, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Neşirxaneyê Yort Savul, İstanbul 2004.
- AKYÜREKLİ, Mahmut, *Şark İstiklal Mahkemesi Kararları-1*, Neşirxaneyê Nûbihar, İstanbul 2014.
- ALBAYRAK, Nurettin, “Ferhad ve Şirin”, *DİA*, Cilt:12, İstanbul 1995, r.388-389.
- ALBAYRAK, Sadık, “İskilipli Mehmed Âtîf Efendi”, *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.583-584.
- ALGÜL, Hüseyin, “Mus‘ab Bin Umeyr”, *DİA*, Cilt:31, İstanbul 2006, r.226-227.
- ATEŞ, Süleyman, “Cüneyd-i Bağdâdî”, *DİA*, Cilt:8, İstanbul 1993, r.119-121.
- AYDIN, Mehmet S., “Muhammed İkbal”, *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.17-23.
- BATUK, Cengiz, “Nemrud”, *DİA*, Cilt:32, İstanbul 2006, r.554-555.
- BEKÎ, Abdulaziz, “İslam Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak”, *Enstitüyê İlimonê Sosyal ê Universitê Erciyes* (t.d.), Kayseri 1995.
- _____, *İslam Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli*, Neşirxaneyê Bekke, (t.l.b.) Kayseri 1993.
- _____, *İslam Hukukunda Siyasi Yönetim*, Neşirxaneyê Bekke, Kayseri 1998.
- _____, *İslam Muamelat Hukuku*, Neşirxaneyê Bekke, Kayseri.
- _____, *İslam Ticaret Ahlakı*, Neşirxaneyê Bekke, Kayseri 2005.
- _____, *İslam'da Güncel Ticari Meseleler*, Neşirxaneyê Bekke, n. 2., Kayseri 2005.
- BİLAL-FEQİ ÇOLİĞ, *Mewlidê Peximbêr Qey Tutonê Zazon*, Neşirxaneyê Diwan, İstanbul 2012.
- BOKS, Abdullah, “Arafat”, *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.261-263.
- BOLAY, Süleyman Hayri, “Âdem”, *DİA*, Cilt:1, İstanbul 1988, r.358-363.
- BOZKURT, Nebi, “Mescid-i Aksâ”, *DİA*, Cilt:29, İstanbul 2004, r.268-271.

_____, KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “Mescid-i Harâm”, *DİA*, Cilt:29, İstanbul 2004, r.273-277.

ÇELEBİ, İlyas, “Şeytan”, *DİA*, Cilt:39, İstanbul 2010, r.99-101.

DEMİRCAN, Adnan, “Sevr Mağarası”, *DİA*, Cilt:37, İstanbul 2009, r.5-6.

DOĞAN, Ahmet, *Aruz Bilgisi*, Neşirxaneyê Akçağ, Ankara 2005.

DURMUŞ, İsmail, “Leylâ ve Mecnûn”, *DİA*, Cilt:27, İstanbul 2003, r.159-160.

ERDOĞAN, Mehmet, “Şah Veliyyullah”, *DİA*, Cilt:38, İstanbul 2010, r.260-262.

ERTÜRK, Mustafa, “Havz-ı Kevser”, *DİA*, Cilt:16, İstanbul 1997, r.546-549.

FAYDA, Mustafa, “Ammâr Bin Yâsir”, *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.75-76.

_____, “Bedir Gazvesi”, *DİA*, Cilt:5, İstanbul 1992, r.325-327.

_____, “Ebû Bekir”, *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.101-108.

_____, “Hâlid Bin Velîd”, *DİA*, Cilt:15, İstanbul 1997, r.289-292.

_____, “Ömer”, *DİA*, Cilt:34, İstanbul 2007, r.44-51.

FEHD, Tevfik, “Lât”, *DİA*, Cilt:27, İstanbul 2003, r.107-108.

FEQÎ ÇOLİĞ, *Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî*, Astun Neşrîyat, 2014.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Âli”, *DİA*, Cilt:2, İstanbul 1989, r.371-374.

GÂNİM, İbrâhim el- Beyyûmî, “Hasan el-Bennâ”, *DİA*, Cilt:16, İstanbul 1997, r.307-310.

GÖRGÜN, Hilal, “Seyyid Kutub”, *DİA*, Cilt:37, İstanbul 2009, r.64-68.

GÜNEL, Fuat, “Hira”, *DİA*, Cilt:18, İstanbul 1998, r.121-122.

GÜRKAN, Salime Leyla, “Zebûr”, *DİA*, Cilt:44, İstanbul 2013, r.171-173.

HAMİDULLAH, Muhammed, “Hendek Gazvesi”, *DİA*, Cilt:17, İstanbul 1998, r.194-195.

HAMİDULLAH, Muhammed, AVCI, Casim, “Uhud Gazvesi”, *DİA*, Cilt:42, İstanbul 2012, r.54-57.

HARMAN, Ömer Faruk, “Âsaf b. Berahyâ”, *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.455.

_____, “Fârân”, *DİA*, Cilt:12, İstanbul 1995, r.166.

_____, “Fıravun”, *DİA*, Cilt:13, İstanbul 1996, r.118-121.

_____, “Hârûn”, *DİA*, Cilt:16, İstanbul 1997, r.254-256.

_____, “Hüdhüd”, *DİA*, Cilt:18, İstanbul 1998, r.461-462.

_____, “İbrâhim”, *DİA*, Cilt:21, İstanbul 2000, r.266-272.

_____, “İdrîs”, *DİA*, Cilt:20, İstanbul 2000, r.478-480.

_____, “İncil”, *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.270-276.

_____, “Îsâ”, *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.465-472.

_____, “İsmâil”, *DİA*, Cilt:23, İstanbul 2001, r.76-80.

_____, “Lokman”, *DİA*, Cilt:27, İstanbul 2003, r.205-206.

_____, “Mûsâ”, *DİA*, Cilt:31, İstanbul 2006, r.207-213.

_____, “Süleyman”, *DİA*, Cilt:38, İstanbul 2010, r.56-60.

İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı (Nazım Şekilleri ve Aruz)*, Neşirxaneyê Dergah, İstanbul 2011.

İSEN, Mustafa, MACİT, Muhsin, HOROTA, Osman, KILIÇ, Filiz, AKSOYAK, İsmail Hakkı, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Neşirxaneyê Grafiker, Ankara 2009.

KAPAR, Mehmet Ali, “Ebû Cehil”, *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.117-118.

_____, “Ebû Leheb”, *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.178-179.

KARAHAN, Abdülkadir, “Fuzûlî”, *DİA*, Cilt:13, İstanbul 1996, r.240-246.

_____, “Nâbî”, *DİA*, Cilt:32, İstanbul 2006, r.258-260.

KARAMAN, Hayreddin, “Cemâleddin Efgânî”, *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.456-466.

KAYA, Mahmut, “Aristo”, *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.375-378.

_____, “Fârâbî”, *DİA*, Cilt:12, İstanbul 1995, r.145-162.

_____, “İskender”, *DİA*, Cilt:22, İstanbul 2000, r.555-557.

KILIÇ, M.Erol, “Muhyiddin İbnü'l-Arabî”, *DİA*, Cilt:20, İstanbul 1999, r.493-516.

KURT, Halil, “Yemen”, *DİA*, Cilt:43, İstanbul 2013, r.400-401.

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “Safâ Merve”, *DİA*, Cilt:35, İstanbul 2008, r.441-442.

_____, *DİA*, “Hicaz”, Cilt:17, İstanbul 1998, r.432-437.

MACİT, Muhsin, SOLDAN, Uğur, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Neşirxaneyê Grafiker, Çapa 5, Ankara 2011.

Mela Abdulqadir Muşeki, *Molidê Nebi*.

Mela Kamil Puexi, *Mewlidi Nebi*, İstanbul 2003.

Mela Mehamed Ali Huni, *Mewlîd*, Neşirxoneyê Vate, İstanbul 2004.

Mela Mehamedê Kavari, *Diwanê Muhammedê Kavari*, Diyarbekir 2004.

Mela Mehamedê Muradon, “Mewlid Zazakî”, *Vate*, İstanbul, Payiz 2003, r.18-32.

MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Neşirxaneyê Akçağ, Ankara 2005.

OKAY, M. Orhan, M. DÜZDAĞ, Ertuğrul, “Mehmed Âkif Ersoy”, *DİA*, Cilt:28, İstanbul 2003, r.432-439.

OKUMUŞ, Ömer, “Abdurrahman Câmî”, *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1993, r.94-99.

OLGUNER, Fahrettin, “Eflâtun”, *DİA*, Cilt:10, İstanbul 1994, r.469-476.

ONAT, Yavuz, “Ömer Hayyâm”, *DİA*, Cilt:34, İstanbul 2007, r.66-68.

ÖĞÜT, Salim, “Hacerülesved”, *DİA*, Cilt:14, İstanbul 1996, r.433-435.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Neşirxaneyê Ötüken, İstanbul 2000.

PARLATIR, İsmail, “XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri”, *Türk Dili*, Omar: 481-482, 1992, r. 1-285.

SARITOPRAK, Zeki, “Dâbbetü’l-Arz”, *DİA*, Cilt:8, İstanbul 1993, r.393-395.

SİNANOĞLU, Mustafa, “Sînâ”, *DİA*, Cilt:37, İstanbul 2009, r.221-222.

ŞEKER, Dursun Ali, “Müzdelife”, *DİA*, Cilt:32, İstanbul 2006, r.106-239.

TANYU, Hikmet, “Cûdî Dağı”, *DİA*, Cilt:8, İstanbul 1993, r.79-80.

TAŞPINAR, İsmail, “Refref”, *DİA*, Cilt:34, İstanbul 2007, r.534.

TOPRAK, Süleyman, “Münker ve Nekir”, *DİA*, Cilt:32, İstanbul 2006, r.14-15.

TOSUN, Necdet, “Veysel Karanî”, *DİA*, Cilt:43, İstanbul 2013, r.74-75.

ULUDAĞ, Süleyman, “Abdülkâdir-i Geylânî”, *DİA*, Cilt:1, İstanbul 1988, r.234-239.

_____, “Bâyezîd-i Bistâmî”, *DİA*, Cilt:5, İstanbul 1992, r.238-241.

_____, “Hallâc-ı Mansûr”, *DİA*, Cilt:15, İstanbul 1997, r.377-381.

Usman Efendiyo Babij, *Biyişê Pêxemberi*, Kıtıbxaneyê Hawari, Şam 1933.

ÜNAL, Sadettin, “Kâbe”, *DİA*, Cilt:24, İstanbul 2001, r.14-21.

VAROL, Murat, “Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği”, *Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, (4-6 Gulon 2012), Neşirê Universitêyê Bingol, Bingol 2012, rm. 625-652.

YAVUZ, Şevket, “Uzzâ”, *DİA*, Cilt:42, İstanbul 2012, r.268-269.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Arasât”, *DİA*, Cilt:3, İstanbul 1991, r.335.

_____, “Bezm-i Elest”, *DİA*, Cilt:6, İstanbul 1992, r.106-108.

YİĞİT, İsmail, “Osman”, *DİA*, Cilt:33, İstanbul 2007, r.438-443.

_____, “Sebe”, *DİA*, Cilt:36, İstanbul 2009, r.241-243.

YILDIRIM, Kadri, *Eqîdeya İmanê*, Neşirxaneyê Avesta, İstanbul 2008.

_____, *Nûbehara Biçûkan*, Neşirxaneyê Avesta, İstanbul 2008.

YILDIRIM, Nimet, “Rüstem-i Zâl”, *DİA*, Cilt:35, İstanbul 2008, r.294-295.

YÜCETÜRK, Orhan Seyfi, “Belkıs”, *DİA*, Cilt:5, İstanbul 1992, r.420-421.